

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

GİRESUN İLİ FINDIK İŞLETMELERİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Merve YILMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI**

2017

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GİRESUN İLİ FINDIK İŞLETMELERİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Merve YILMAZ

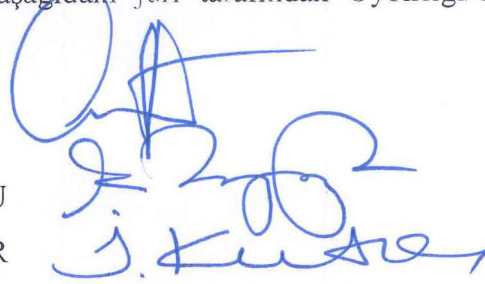
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez ~~2017~~ 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Doç. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Yrd. Doç. Dr. İlkay KUTLAR

ÖZET

GİRESUN İLİ FINDIK İŞLETMELERİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Merve YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Cengiz SAYIN
Ocak 2017, 81 sayfa

Tarım sektöründe görülen çocuk işçiliği “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri” arasında sayılmaktadır. Fındık tarımı gerçekleştiği koşullar itibariyle hasadının yaz mevsiminde yapılması, uzun saatler çalışmayı gerektirmesi, tarımsal ilaçlara maruz kalma, iş kazaları ve böcek/yılan sokması gibi nedenlerle çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı; Giresun ili fındık işletmelerinde mevsimlik gezici ve yerel fındık işçiliği yapan on sekiz yaş altı bireylerin çalışma ve barınma koşulları ile birlikte sosyo-ekonomik durumlarını ortaya koymaktır. Çalışmanın ana materyalini, Giresun ili fındık işletmelerinde ücret karşılığında çalıştırılan çocuk işçiler, aileleri ve işveren durumundaki çiftçilerle yapılan yüz yüze anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Araştırma evrenini temsil edecek örnek sayısı kartopu örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Örnekleme kapsamında 2015 yılında yüz yüze anket yöntemi ile görüşülen 104 çocuk işçinin yarısı mevsimlik gezici tarım işçisi iken diğer yarısı mevsimlik yerel tarım işçisinden oluşmaktadır. Bununla birlikte görüşülen çocukların ailelerinden 58’i ve işveren çiftçilerin 47’si ile de anket yapılmıştır. Anketlerden elde edilen birincil veriler, SPSS 20.00 paket programında betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak karşılaştırmalı durum analizi yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilere göre fındık işletmelerinde çalışan çocukların yaş ortalaması 14,8 olarak bulunmuştur. Çocuklar günde ortalama 9,24 saat uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır. Çocuk işçiliğinin var olmasında en önemli etken ailenin sosyo-ekonomik seviyesinin düşük olmasıdır. Araştırmada hane halkının yıllık ortalama geliri mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde 16.334,47 TL, mevsimlik yerel tarım işçisi ailelerde 17.560,85 TL olarak bulunmuştur. İşverenlerin %68’i işe alımda yaş sınırı gözetmemektedir. İşverenler için işe alım kriteri, işçilerin iş yapabilecek durumda olmasıdır. Çocuk işçiliğini önleme ve ortadan kaldırma ile ilgili Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası hukuki düzenlemeler ve ülkemizdeki ulusal hukuki düzenlemeler etkin bir şekilde uygulandığında bu sorun büyük oranda çözülmüş olacaktır. Bu nedenle mevcut hukuki düzenlemelerin uygulaması konusunda etkin denetim yapılmalı ve caydırıcı boyutta yaptırımlar uygulanmalıdır.

ANAHTAR KELİMELER: Çocuk işçi, Fındık, Mevsimlik gezici tarım işçisi,
Mevsimlik yerel tarım işçisi, Giresun.

JÜRİ: Prof. Dr. Cengiz SAYIN (Danışman)
Doç. Dr. Mehmet BOZOĞLU
Yrd. Doç. Dr. İlkey KUTLAR

ABSTRACT

CHILD LABOUR IN HAZELNUT PLANTS IN THE PROVINCE OF GIRE SUN

Merve YILMAZ

Master Thesis in Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

January 2017, 81 pages

Child labor is considered to be one of the "the worst forms of child labor" in agricultural sector. Hazelnut farming, in terms of circumstances, negatively affects the children's physical and mental development, because of the facts that it's harvested in summer, it demands long hours of work, it causes exposure to agricultural chemicals, accidents at work and bug / snake insert. The aim of this study is to reveal the working, socio- economic conditions and the educational status of the workers under eighteen years old who work in hazelnut industry in Giresun province. The main material of this study includes seasonal local agricultural workers living in this study area and seasonal migratory agricultural workers staying temporarily for agricultural work were evaluated within the scope of the research in Giresun province hazelnut farms. The number of samples which represents the research universe has been determined snowball sampling method. Thus half of the 104 child workers interviewed by face-to-face survey method in 2015 are seasonal migratory agricultural workers while the other half is seasonal local agricultural workers. Also 58 of the interviewed children's families and 47 of the employers were surveyed. Original data which are obtained from the questionnaires analyzed as comparative case study with descriptive statistical methods using SPSS 20.00 software programme. According to the research data, children who work in hazelnut farms mean age is found 14,8 years. Children work 9,24 hours per day under improper conditions. According to the research results, the most important factor of the children labor is the low socio-economic level of their families. The annual average income of the households for seasonal migratory agricultural workers was found as 16,334.47 TRY and 17,560.85 TRY for seasonal local agricultural workers. More than half of the employers (68%) do not consider the age limit for recruitment. The recruitment criterion for employers is that workers can work. When the international legal arrangements in which Turkey is involved in the prevention and removal of child labor and the national legal arrangements in our country are implemented effectively, this problem will be solved mostly.. Therefore, efficient audit should implement on rules about legislations and deterrent sanctions should also imply if the rules are not obeyed.

KEYWORDS: Child labour, Hazelnut, Seasonal migratory agricultural worker, Seasonal local agricultural worker, Giresun.

COMMITTEE: Prof. Dr. Cengiz SAYIN (Supervisor)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU
Asst. Prof. Dr. İlkey KUTLAR

ÖNSÖZ

Çocuklar bir ülkenin geleceği için büyük önem arz etmektedir. Çocukların fiziki ve ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden en önemlilerinden biri de çocuk işçiliğidir. Yapılan çalışmalar çocuk işçiliğinin en fazla tarım sektöründe olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda farkındalık yaratmak için tarım sektöründe işçilik yapan çocuklarla ilgili yapılan çalışmaların arttırılması gerekmektedir. Bu fikirden hareketle fındık işletmelerinde yapılan bu çalışma konusu seçilmiştir.

Çalışmanın en zor kısmını veri toplama süreci oluşturmaktadır. Araştırma konusu olan çocuklar hassas bir grubu oluşturduğu için bire bir anket yapılırken çocukların ruh hali göz önünde bulundurulmuş ve soruların soruluş biçimleri buna göre şekillendirilmiştir. Anket süreci, çocukların ilgisini çekmiş ve anket yapmanın onlar tarafından eğlenceli olarak görüldüğü gözlemlenmiştir. Araştırma kapsamında bire bir anket yapılan aileler ve işverenler görüşme yapmaktan kaçınmışlardır. Çalışmaya katılan çocuk işçiler, aileleri, işverenler ve bilgi sağlayan tüm kurumlara katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam boyunca yardımlarını, bilgi ve birikimlerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Cengiz SAYIN'a, bu alanda çalışmama olanak sağlayan ve araştırma sürecinde desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Mehmet BOZOĞLU'na, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü tüm akademik personeline teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Hayatımın her aşamasında maddi manevi yardımlarını esirgemeyen, anket sürecinde yanımda olan aileme ve desteklerinden dolayı çalışma arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	v
ÇİZELGELER DİZİNİ	vi
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL BİLGİLER VE KAYNAK TARAMALARI	4
3. MATERYAL VE METOT	11
3.1. Materyal	11
3.2. Metot	11
3.2.1. Verilerin toplanması sırasında uygulanan metot	11
3.2.2. Verilerin analizi sırasında uygulanan metot	13
4. BULGULAR	14
4.1. Genel Bulgular	14
4.1.1. Tanımlar	14
4.1.2. Çocuk işçiliği ile ilgili yasal düzenlemeler	16
4.1.2.1. Uluslararası yasal düzenlemeler	17
4.1.2.2. Ulusal yasal düzenlemeler	21
4.1.3. Dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliğinin genel görünümü	27
4.1.3.1. Dünyada çocuk işçiliğinin genel görünümü	27
4.1.3.2. Türkiye’de çocuk işçiliğinin genel görünümü	28
4.1.4. Tarımda çocuk işçiliği ile mücadele için yürütülen projeler	29
4.2. Alan Bulguları	31
4.2.1. Çocuk işgücü bulguları	32
4.2.1.1. Sosyo-Demografik özellikler	32
4.2.1.2. Çalışma koşulları	36
4.2.1.3. MGTİ çocukların göç süreci	46
4.2.1.4. Barınma koşulları	47
4.2.1.5. Sağlık ve beslenme koşulları	49
4.2.1.6. Eğitim koşulları	51
4.2.2. Hanehalkı Bulguları	51
4.2.2.1. Sosyo-demografik özellikler	52
4.2.2.2. Hanehalkı bireyinin çalışan çocuklarına yönelik düşünceleri	56
4.2.3. İşveren Bulguları	57
4.2.3.1. Sosyo-demografik özellikler	57
4.2.3.2. İşgücü kullanımı	58
4.2.3.3. Çocuk işçi çalıştırma koşulları	60
5. TARTIŞMA	65
6. SONUÇ	71
7. KAYNAKLAR	76
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
EKBCİ	En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GTB	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HARÜTSGAM	Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
METİP	Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
MGTİ	Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi
MYTİ	Mevsimlik Yerel Tarım İşçisi
MİGA	Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı
RG	Resmi Gazete
SIMPOC	Çocuk İşçiliği İstatistiksel Bilgi ve İzleme Programı
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
SPSS	Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TL	Türk Lirası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TV	Televizyon
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YSR	Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği
Cm	Santimetre
Da	Dekar
Dk	Dakika
Ha	Hektar
Kg	Kilogram
Km	Kilometre
Vb	Ve benzeri

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (1985-2005).....	4
Çizelge 2.2. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2007-2011).....	5
Çizelge 2.3. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2011-2012).....	6
Çizelge 2.4. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2012-2013).....	7
Çizelge 2.5. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2013).....	8
Çizelge 2.6. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2014).....	9
Çizelge 2.7. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2015-2016).....	10
Çizelge 3.1. Araştırma alanı ve anket sayıları.....	12
Çizelge 4.1. Çocuk işçiliği ile ilgili yasal düzenlemeler.....	16
Çizelge 4.2. Dünyada yıllara göre çocuk işçi sayıları.....	27
Çizelge 4.3. Dünyada bölgelere göre çocuk işçi sayıları.....	27
Çizelge 4.4. Dünyada çalışan çocukların sektörel dağılımı.....	28
Çizelge 4.5. Türkiye’de sektörlere göre çocuk işçi sayısı.....	29
Çizelge 4.6. Çocuk işçiliğiyle mücadelede yürütülen projeler.....	29
Çizelge 4.7. Çocukların yaş ortalamaları.....	32
Çizelge 4.8. Çocukların cinsiyet dağılımı.....	32
Çizelge 4.9. Çocukların eğitim durumu.....	33
Çizelge 4.10. Çocukların ortalama boy ve kiloları.....	33
Çizelge 4.11. Çocukların ortalama hane büyüklüğü.....	34
Çizelge 4.12. Çocukların yaşadığı şehirler.....	34
Çizelge 4.13. Çocukların medeni durumu.....	34
Çizelge 4.14. Çocukların anadilleri ve konuşabildiği diller.....	35
Çizelge 4.15. Çocukların çalışma alanına birlikte geldiği kişi.....	35

Çizelge 4.16. Fındık işçisi çocukların sosyal güvence durumu.....	35
Çizelge 4.17. Çocukların fındık işçiliğine başlama yaşları.....	36
Çizelge 4.18. Çocukların fındık tarımı dışında çalıştığı tarım işleri.....	36
Çizelge 4.19. Çalışan çocukların ailelerin fındık işçiliği yapma durumu.....	37
Çizelge 4.20. Çocukların ailelerinin fındık işçiliği yapma süreleri.....	37
Çizelge 4.21. MGTİ çocukların ailelerinin fındık tarımı dışında geçici tarım işi yapma durumları.....	37
Çizelge 4.22. Çocukların çalıştıkları işletme sayısı.....	38
Çizelge 4.23. Çocukların yıllık çalışma süreleri.....	38
Çizelge 4.24. Çocukların günlük çalışma süreleri.....	38
Çizelge 4.25. Çocukların iş ile ilgili eğitim alma durumları ve eğitim türü.....	39
Çizelge 4.26. Çocukların ücret miktarını bilme durumu.....	39
Çizelge 4.27. Fındık işçisi çocukların aldıkları günlük ücret.....	39
Çizelge 4.28. Çocukların belirttikleri ideal ücret miktarlarının ortalamaları.....	40
Çizelge 4.29. Çocukların aldıkları ücretleri belirleyen aktörler.....	40
Çizelge 4.30. Çocukların ücretleri yeterli bulma durumu.....	40
Çizelge 4.31. Çocukların ücretinin teslim edildiği aktörler.....	41
Çizelge 4.32. Çocukların ücretinin ödeme şekilleri.....	41
Çizelge 4.33. Çocukların çalışmaya başlamadan önce anlaşma yapma durumları.....	41
Çizelge 4.34. Çocukların ücret kullanım durumları.....	42
Çizelge 4.35. Çocukların fındık işçiliği yapma nedenleri.....	42
Çizelge 4.36. Konaklama alanı ile çalışılan alan arasındaki mesafe.....	43
Çizelge 4.37. Çocukların çalıştıkları alana ulaşım türleri.....	43
Çizelge 4.38. Çocukların çalıştıkları alana ortalama ulaşım süreleri.....	43
Çizelge 4.39. Çocukları fındık işçiliği yaparken en çok yoran işler.....	44

Çizelge 4.40. Çocukların fındık işçiliği yaparken karşılaştıkları olumsuzluklar.....	44
Çizelge 4.41. Çocukların gelecek yıl işçilik yapma düşünceleri.....	45
Çizelge 4.42. Çocukların çalıştıkları bölgede ayrımcılığa uğrama durumları.....	45
Çizelge 4.43. Çocukların uğradıkları ayrımcılıkla ilgili düşünceleri.....	45
Çizelge 4.44. Çocukların fındık işçiliği şartlarının iyileştirilmesine dair görüşleri.....	46
Çizelge 4.45. Gezici fındık işçisi çocukların göç döneminde güvenli yolculuk yapma Durumu.....	46
Çizelge 4.46. Gezici fındık işçisi çocukların konakladıkları yerde güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri.....	46
Çizelge 4.47. Gezici tarım işçisi çocukların göç döneminde bölgeye geldikleri araç türü.....	47
Çizelge 4.48. Gezici fındık işçisi çocukların konakladıkları yerlerin durumu.....	47
Çizelge 4.49. Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanda sahip olduğu fiziki imkânlar.....	48
Çizelge 4.50. Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanda kaldıkları ortalama kişi sayısı.....	48
Çizelge 4.51. Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanın çevresindeki kirlilik ve gürültü durumları.....	48
Çizelge 4.52. Fındık işçisi çocukların banyo yapma sıklıkları.....	49
Çizelge 4.53. Fındık işçisi çocukların temel gereksinimlerini karşılayan aktörler.....	49
Çizelge 4.54. Fındık işçisi çocukların sigara içme durumları.....	50
Çizelge 4.55. Çocukların konakladıkları yerde ecza dolabı bulunma durumu.....	50
Çizelge 4.56. Çocukların fındık işçiliği nedeniyle geçirdikleri rahatsızlık.....	50
Çizelge 4.57. Fındık işçisi çocukların yedikleri gıdalar.....	51
Çizelge 4.58. Çocukların şartlı eğitim yardımından yararlanma durumu.....	51
Çizelge 4.59. Çocuk işçilerin hanehalkı bireyinin cinsiyeti.....	52
Çizelge 4.60. Çocuk işçilerin hanehalkı bireyinin meslekleri.....	52

Çizelge 4.61. Çocuk işçilerin hanehalkı bireyinin eğitim durumu.....	53
Çizelge 4.62. Hanehalkı bireyinin ana dili.....	53
Çizelge 4.63. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin konuşabildiği diller.....	53
Çizelge 4.64. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin fındık işçiliğinde çalışma nedenleri.....	54
Çizelge 4.65. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin ev mülkiyet durumu.....	54
Çizelge 4.66. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin sağlık güvencesi durumu.....	54
Çizelge 4.67. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin arazi mülkiyeti durumu.....	55
Çizelge 4.68. Fındık işçiliği ücretini veren kişi.....	55
Çizelge 4.69. Fındık işçisi ailelerin yıllık ortalama gelirleri (TL).....	56
Çizelge 4.70. Hanehalkının çocuk işçiliğine bakış açısı.....	56
Çizelge 4.71. Ailelerin çocuklarının okula gitmesi hakkında görüşleri.....	57
Çizelge 4.72. Ailelerin çocukları hakkında gelecek planları.....	57
Çizelge 4.73. Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin cinsiyet dağılımı.....	58
Çizelge 4.74. Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin meslekleri.....	58
Çizelge 4.75. Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin eğitim durumu.....	58
Çizelge 4.76. Fındık işletmelerinde çalışan çocuk işçi sayısı.....	59
Çizelge 4.77. İşverenlerin işçileri temin etme şekilleri.....	59
Çizelge 4.78. İşletmelerdeki işçilerin ikamet ettiği bölge.....	59
Çizelge 4.79. Tarım konusunda yasa ve yönetmelik hakkında bilgi sahibi olma durumu	60
Çizelge 4.80. Tarım işçisi çalıştırma konusunda yasa ve yönetmelik hakkında bilgi kaynağı.....	60
Çizelge 4.81. Çocuk işçi çalıştırma yasa ve yönetmelikler hakkında bilgi sahibi olma durumu.....	60
Çizelge 4.82. Çocuk işçi çalıştırma yasa ve yönetmelikler hakkında bilgi kaynağı.....	61

Çizelge 4.83. Fındık işletmelerinde günlük işçi ücreti.....	61
Çizelge 4.84. Ücret miktarını belirleyen aktörler.....	61
Çizelge 4.85. Ücretlerin ödenme şekli.....	62
Çizelge 4.86. Ücretlerin ödendiği kişi.....	62
Çizelge 4.87. Tercih edilen işçi türü.....	62
Çizelge 4.88. İşçilerin yaşlarının belirlenme kriterleri.....	63
Çizelge 4.89. İşletmelerde çalışan en küçük işçi yaşları.....	63
Çizelge 4.90. İşçilerin daha küçük yaşta işçi çalıştırmama nedeni.....	63
Çizelge 4.91. İşverenlerin çocukların çalışma nedeni hakkında fikirleri.....	64
Çizelge 4.92. İşverenlerin çocukların çalışırken karşılaştığı sorunlar hakkında fikirleri.....	64

1. GİRİŞ

Fındık ülkemiz ekonomisinde büyük önem arz eden sert kabuklu bir meyvedir ve Karadeniz Bölgesi'nde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Dünya fındık üretiminin yaklaşık %70'ini gerçekleştiren Türkiye'de Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) verilerine göre ekonomik olarak 400 bin aile yaklaşık 700 bin hektar (ha) alanda fındık üretimiyle uğraşmaktadır. Türkiye'de 2015 yılında toplam 646.000 ton fındık üretilmekteyken, aynı yıl dünya toplam fındık üretimi 969.500 ton'dur. Dünyada toplam 877.840 ha fındık dikim alanının 702.144 ha'sı Türkiye'de yer almaktadır. Ülkemizdeki toplam fındık dikim alanının yarısından fazlası (422.717 ha) Doğu Karadeniz'de yer almaktadır. Giresun ili ise 117.111 ha ile Doğu Karadeniz'in önemli fındık üretim alanını oluşturmaktadır (GTB 2016). Bakanlar Kurulu'nun Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar'ına göre fındık üretim alanları Giresun'un da içinde bulunduğu 16 il ile sınırlandırılmıştır. Karara göre Giresun ilinde; Merkez, Bulancak, Çanakçı, Dereli, Doğankent, Espiye, Eynesil, Görele, Güce, Keşap, Piraziz, Tirebolu ve Yağlıdere olmak üzere 12 ilçede fındık üretimine izin verilmektedir (RG 2015). Ülkemizde fındık işletmeleri genellikle küçük aile işletmeleri şeklinde olup, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer şekillerinin de etkisiyle parçalı bir yapı göstermektedir. Fındık tarımı bölge halkı tarafından çoğunlukla ikinci iş/ek gelir olarak gerçekleştirildiği için ortalama bir ay süren hasat döneminde iş gücü ihtiyacı, büyük ölçüde yerel işçilerden karşılanamamakta, bu nedenle bölge mevsimlik göç almaktadır. Tarımın her kesiminde olduğu gibi fındık tarımında da gerçekçi bir işgücü verisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Giresun ilinde fındık tarımında çalışan işçi sayısı tam olarak bilinmemektedir. Fındık işletmelerinde iş gücü talebi yerel işgücü, gezici işgücü ve yabancı işgücü olarak 3 şekilde karşılanmaktadır. Yabancı işgücü ayrı bir çalışma konusu olduğundan, bu çalışmada yerel ve gezici işgücü değerlendirmeye alınmıştır.

Tarım sektöründe istihdam genellikle mevsimlik olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle tarım işçisi aileler sürekli ve yeterli gelir elde edememektedir. Yoksulluk çeşitli biçimlerde her ülkede sorun teşkil etmektedir. Yoksulluğun sonuçları ülke refahını olumsuz yönde etkilemektedir ve yoksulluğun en önemli sonuçlarından biri çocuk işçiliğidir. İlik (1994)'ün belirttiğine göre; ailelerin sosyo-ekonomik durumları ve eğitim seviyeleri çocukların iş yaşamına girip girmemesinde önemli rol oynamaktadır. Sağlıksız aile ortamında yetişen çocuğun eğitimine önem verilmemekte, aile bütçesine katkıda bulunması beklenmekte ve çocuk yaşına uygun olmayan ruhsal ve fiziksel sağlığını tehlikeye soğan işlerin yanı sıra bağımlılık kazanmasına neden olan işlerde (mobilya cilacısı, ayakkabı tamircisi vb.) çalıştırılmaktadır (Boybek 2009). Çocuklar fiziki ve ruhsal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürme hakkına sahiptir. Çocuk işçiliği, özellikle tehlikeli boyutlardaki çocuk işçiliği, çocukların bu haklarının elinden alınmasına neden olmaktadır. Bu noktada çocuk işçiliği ve çocukların çalışması kavramları birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü çocuğun çalışması eğitimine engel olmamak kaydıyla ev işlerine yardım etmek, harçlığını çıkarmak için hafif işlerde çalışmak gibi yetişkinlik döneminde de sorumluluk almasına katkıda bulunan işleri kapsarken; çocuk işçiliği, çocuğun fiziki ve ruhsal gelişimini olumsuz etkileyen, eğitimini aksatan işleri kapsamaktadır ve çocuğun yetişkinlik dönemini olumsuz etkilemektedir. Ancak "çocuğun çalışması" ve "çocuk işçiliği" birbirinden farklı kavramlar olmasına rağmen, uygulamada çoğu zaman birbirlerinin yerine

kullanılmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yaptığı tanıma göre; çocukların yaptıkları işlerin hepsi, ortadan kaldırılmak istenilen çocuk işçiliği kategorisine girmemektedir. ILO 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'nde ortadan kaldırılması gereken çocuk işçiliği türleri belirlenmiştir. Türkiye bu sözleşmeye dayanarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından hazırlanan Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program çerçevesinde tarımda çalışmayı, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak belirlemiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK 2012)'nin "Çocuk İşgücü" anketi sonuçlarına göre; Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 15.247.000 kişidir ve bu çocukların %5,9'u (893.000 kişi) istihdam edilmektedir. İstihdam edilen çocukların %49,8'i okula devam etmekte, %50,2'si okula devam etmemektedir. Çalışan çocukların sektörlere göre dağılımında en büyük pay, 399.000 kişi (%44,7) ile tarım sektörüne aittir. Bu oranı %24,3 ile sanayi, %31 ile hizmet sektörü takip etmektedir. Görüldüğü gibi tarım sektöründe çocuk işçiliği önemli bir problemdir.

Bu çalışmanın amacı; Giresun ili fındık tarımında görülen ve ortadan kaldırılması gereken en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin (EKBCİ) mevcut durumunu tüm boyutlarıyla ortaya koyarak fındıkta çocuk işçiliğini önlemek için gerekli tedbirlerin alınması için öneriler geliştirmektir. Araştırma kapsamında 52 mevsimlik gezici, 52 mevsimlik yerel fındık işçisi çocuk ile birebir anket ve derinlemesine görüşme yoluyla veriler elde edilmiştir. Çocuk işçiliğinin kaynağının ailelerin yoksulluğu ve eğitimsizliği olduğu göz önünde bulundurularak 58 çocuk işçi hanehalkı bireyi ve 47 tane çocuk işçi çalıştıran işveren ile birebir anketler de yapılmıştır. Araştırmaya başlarken tüm çocukların aileleri ve işverenleri ile anket yapmak hedeflenmesine rağmen, ailelerin iş dönüşü yorgun olması görüşme yapmak istememelerine neden olmuştur. İşveren anketlerinde ise hedefe ulaşılamamasının ana sebebi araştırma konusunun suç sayılan bir konuda olmasıdır. Çoğu aile çalıştığı işvereni söylemek istememiş, aileler ve çocuklarıyla barındıkları yerde anket ve derinlemesine görüşme yapılmıştır. Birçok konuda kısıtı bulunan veri toplama aşaması yaklaşık bir ayda tamamlanmıştır. Çocuk işçiliğinin nedenleri, çocuğun ve ailesinin sosyo-ekonomik değişkenleriyle ortaya koyulmuştur.

Türkiye'de çocuk işçiliği konusunda birçok çalışma bulunmasına karşın tarımda çocuk işçiliği konusunda yapılan çalışmalar çok azdır ve işgücü istatistikleri de yeterli değildir. Tarımda çocuk işçiliği sorununa dikkat çekmek için daha detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmalar ürün bazlı olarak genişletilebilir ve böylece her ürün için elde edilen veriler çocuk işçiliği ile mücadelede daha kapsamlı değerlendirmeler yapılabilmesi için yararlı olacaktır. Fındık işletmelerinde ise çocuk işçiliği üzerine yapılan çalışmalar sadece Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri'nin (MGTİ) çocuklarını kapsamaktadır. Bu çalışma MGTİ'lerin çocuklarının yanı sıra yerleşik ailelerin fındık işletmelerinde fındık işçiliği yapan çocuklarını da kapsamaktadır. Çünkü mevsimlik tarım işini sadece gezici tarım işçiler değil yerel tarım işçileri de yapmaktadır. Bu nedenle Mevsimlik Yerel Tarım İşçileri (MYTİ) de çalışma kapsamında yer almaktadır. Bir bütün olarak fındık işçiliği yapan çocukların çalışma ve barınma koşulları, sosyo-ekonomik durumları ortaya konularak gezici ve yerleşik çocuk işçiler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Ayrıca çocuk işçi ve EKBCİ arasındaki farkın hukuki boyutunu da

ortaya koyan bu çalışma, EKBCİ ile mücadelede yer alan tüm aktörlere farkındalık oluşturması açısından önemlidir.

2. KURAMSAL BİLGİLER VE KAYNAK TARAMALARI

Tarımda çocuk işçiliğinin hukuki durumu ve tarımda çocuk işçiliğiyle ilgili yapılan benzer çalışmalar yıllara göre çizelgeler ile sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (1985-2005)

Yayın yılı	1985
Yazar	Victor Levy
Araştırma adı	Tarım Ekonomisinde Bitki Deseni, Mekanizasyon, Çocuk İşçiliği ve Üretkenlik Davranışı: Mısır Kırsalı
Bulgular	Mısır'da yapılan çalışmanın amacı; tarımda politik ve yapısal değişimler arasındaki ilişkiler, kırsal alanda verimlilik farklılıkları, çocukların eğitimi ve çalışma verimliliği arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma sonuçlarına göre; hane büyüklüğü ve çiftçilerin tutumu çocuk işçiliği üzerinde etkiye sahiptir. Mısırlı çiftçiler, diğer ailelere göre daha geniş aile yapısına sahiptir ve çocuklar ekonomik bir değer gözü ile görülmektedir. Çalışan çocuğun getirisi, eğitim gören çocuğun elde ettiği getiriden daha yüksek görülmektedir.
Yayın yılı	2000
Yazar	Nilgün Tunçcan
Araştırma adı	Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu
Bulgular	Çocuk işçiliğinin nedenleri üzerinde duran makalede çocuk istihdamının nedenleri; çocuk emeği arzını etkileyen faktörler ve çocuk emeği talebini etkileyen faktörler olarak iki grupta incelenmiştir. Çocuk emeği arzını etkileyen faktörler yoksulluk, işsizlik, çarpık kentleşme, nüfus, eğitim düzeyi, gelenekler olarak ortaya konulmaktadır. Çocuk emeği talebini etkileyen en önemli faktör ise ucuz iş gücü maliyeti olduğu ve küreselleşmenin çocuk işçiliğini olumsuz yönde etkilediği ifade edilmektedir.
Yayın yılı	2005
Yazar	Lire Ersado
Araştırma adı	Kırsal ve Kentsel Alanlarda Çocuk İşçiliği ve Eğitim Kararları: Nepal, Peru, Zimbabve'de Karşılaştırmalı Kanıt
Bulgular	Çocuk işçiliği ve çocuğun eğitimi üzerine yapılan araştırmanın amacı; eğitim seviyesi üzerinde eğitim masrafları, ev halkı iç sorumlulukları, işgücü piyasa koşulları, kredi faydalanma imkânı, fakirlik vb. çeşitli faktörlerin etkileri açıklamaktır. Kentsel ve kırsal alanda çocuk istihdamı ve eğitim kararlarına yansiyabilen fırsatlar, geçim stratejilerindeki farklılıklar ayrı ayrı incelenmektedir. Araştırma sonuçlarına göre; kırsal alanlarda kentsel alanlara göre fakirliğin çocuk işçiliği üzerinde çok büyük bir etken olduğu ortaya konulmaktadır. Okula katılımı arttırmak ve çocuk işçiliğini azaltmak için kredi imkânlarının geliştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir.

Çizelge 2.2. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2007-2011)

Yayın yılı	2007
Yazar	Mustafa Günöz
Araştırma adı	Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri
Bulgular	Literatür tarama yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmada, Türkiye’deki çocuk işçiliği sorununun boyutları analiz edilerek çözüm önerileri getirmek amaçlanmaktadır. Türkiye ölçeğinde incelenen araştırmada anılan temel sorunlar, çocuk işçiliğinin çok boyutlu bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada, çocuk işçiliğine neden olan faktörler; yoksulluk, eğitim ile ilgili nedenler, göç ve buna bağlı nedenler, işsizlik, geleneksel bakış açısı, mevzuat eksiklikleri, denetim yetersizliği ve işverenin talebi başlıkları altında irdelenmiştir.
Yayın yılı	2010
Yazar	İbrahim Koruk
Araştırma Adı	İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri
Bulgular	Göçebe mevsimlik tarım işçisi aileleri, sosyo-demografik özellikleri ve temel sağlık sorunları çerçevesinde, Şanlıurfa özelinde ele alınan araştırmada ailelerin tarım işçisi çocuklarının %39,4’ünün ilköğretim altı eğitim düzeyinde ve %58,1’inin halen okula devam etmemekte olduğu ortaya konmaktadır. Ayrıca göçebe mevsimlik tarım işçisi ergenlerin; 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme (YSR) Ölçeği alt testleri ile anksiyete, sosyal içe dönüklük, somatik yakınmalar, kurallara karşı gelme, saldırgan davranışlar, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, içe yönelim, dışa yönelim ve toplam sorun davranış puanını hesaplamıştır.
Yayın yılı	2011
Yazar adı	Kasım Karaman ve Ali Sırrı Yılmaz
Araştırma adı	Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma
Bulgular	Araştırma Giresun ve çevresine fındık toplamak için gelen mevsimlik tarım işçileriyle işveren ve aracılar arasında karşılıklı güvene dayalı oluşan, yıllardır devam eden enformel ilişkiler sisteminin yapısını ve işleyişini konu edinmektedir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada mevsimlik tarım işçiliğinin en dikkat çekici sorunlarından birisinin çocuk işçiliği olduğu belirtilmiştir. Katılımcı aileler çocukların yetişkinler kadar verimli çalıştığını belirtmekte ve aldıkları ücretin az olmasından şikâyetçi olmaktadır. Ayrıca aileler tarafından çocuğun çalışmadığı her günün aile için masraf olduğu dile getirilmektedir.

Çizelge 2.3. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2011-2012)

Yayın yılı	2011
Yazar	Özge Tuçe Gökalp
Araştırma adı	Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma
Bulgular	Çalışma yaşamında çocuk işçilerin hukuksal durumunun ele alındığı çalışmada Türk İş Hukuku'nda çocuk kavramı ve çocuk sayılma yaşı irdelenmiştir. Çocukları çalışma hayatına iten sebepler üzerinde durulmuştur. Çocuk işçiyi korumaya yönelik haklar iki başlık altında incelenmiş ve yasaya aykırı olarak çocuk işçi çalıştırmanın sonuçları izah edilmiştir. Sadece ülkemizde değil dünyanın birçok yerinde çocuk emeği sömürsünün en önemli sosyal problemlerden biri olduğu vurgulanmış ve çocukların çocukluk dönemi süresince çalışma yaşamının dışında tutmak gerekliliği üzerinde durulmuştur.
Yayın yılı	2012
Yazar	Bülent GÜLÇUBUK
Araştırma Adı	Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık
Bulgular	Çalışmada tarımda çocuk işçiliği, çocuğun çalışma yaşamındaki yeri ve uluslararası sözleşmeler hakkında genel bilgiler verilmiş, çocuk işçiliğinin azaltılması konusunda toplumsal ve kamu duyarlılığının artırılmasına yönelik öneriler sunulmuştur. Çalışmanın ana materyalini literatür incelemesi ve konu ile ilgili olarak Adana ili Karataş ilçesinde yapılan bir araştırma projesinin sonuçları oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları (2003)'e göre çocukların %75,8'i günde en az 12 saat çalışmaktadır. Bu çalışma saatleri, çoğunlukla çocuğun iradesi dışında, ailesinin istekleri doğrultusunda biçimlenmektedir. Çünkü amaç aileye daha fazla gelir sağlamaktır.
Yayın yılı	2012
Yazar adı	Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA)
Araştırma adı	Tarımda Mevsimlik İşçi Göçünde Türkiye Durum Özeti
Bulgular	Araştırmaya göre yoksulluk döngüsünün kırılması için mevsimlik tarım işçiliği sorununda çocuk boyutunun özel olarak ele alınması gerekmektedir. Barınma, eğitim ve sağlık gibi temel hizmet alanları çocuk ihtiyaçları göz önüne alınarak planlanmalıdır. Durum özetinde, mevsimlik işçiler arasında dezavantajlı gruplardan birinin de çocuklar olduğu vurgulanmış, çocukların mevsimlik göç süresi boyunca okullarından ayrı kaldığı belirtilmiştir. Birçok kız çocuğu mevsimlik göç sonrasında eğitimden sürekli koptuklarını ve memleketlerine döndüklerinde okula devam etme ile ilgili aileleri tarafından dirençle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Çizelge 2.4. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2012-2013)

Yayın yılı	2012
Yazar	Zeki Avşar ve Eren Öğütoğulları
Araştırma adı	Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri
Bulgular	Makalede, çocuk işçiliğinin bir sorun olarak kabul edilmesinden itibaren günümüze kadar olan, çocuk işçiliğini önleme çalışmaları ve bunların etkisi konusunda durum saptaması yapan bir çalışma yürütülmüştür. Araştırmada çocuk işçiliği, yoksulluk ve yoksulluktan kaynaklanan diğer nedenlere dayandırılmaktadır. Çocuk işçiliğini önleme çabalarında oldukça yol alındığı ancak, bütün ülkelerde bu konuda birtakım eksikler olduğu belirtilmiş, gelişmekte olan ülkelerde, halkın konuya daha fazla dahil olması, bilinçlendirilmesi, mevzuatın tam ve doğru olarak uygulanıp uygulanmadığının takipçisi olması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.
Yayın yılı	2013
Yazar	Ayşe Gündüz Hoşgör
Araştırma Adı	Mevsimlik Tarım Göçündeki Çocukların Eğitim(sizlik) Görüntüsü
Bulgular	Makalede mevsimlik tarım işçisi çocukların okula kayıt değil, okula devam sorunu yaşadığına değinilmiştir. Bu durumu “gizli okul dışında kalma” olarak kavramsallaştıran Hoşgör, Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) okula kayıt istatistikleri incelendiğinde %100'e yakın net okullaşmadan söz edilebileceğini ancak okula devam istatistikleri ya da benzer araştırma bulguları dikkate alındığında durumun farklı olduğunu belirtmektedir.
Yayın yılı	2013
Yazar adı	Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi (HARÜTSGAM)
Araştırma adı	Tarımda Çalışanların Sağlığı Araştırması
Bulgular	Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgesinde tarımda çalışanların genel sağlık durumunu belirlemek amacıyla yapılan araştırma kapsamında çocuklara yönelik riskler belirlenmiştir. Araştırmaya katılanlar; çocuklar için bulunan risk faktörlerinin tarım alanlarının %92'sinde çocuklar için oyun yerlerinin bulunmaması olduğunu (bu bir risk olarak değerlendirilmiştir), %27'si çocukların tarımda çalıştırıldığını, %14'ü ise 14 yaşından küçük çocukların traktör kullanmasının çocuklar için risk faktörü olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 2.5. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2013)

Yayın yılı	2013
Yazar	Kalkınma Atölyesi
Araştırma Adı	Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı
Bulgular	Kalkınma Atölyesi araştırma ekibi tarafından 2011'de Ordu'da gerçekleştirilen alan çalışmasında; amaca yönelik örnekleme tekniği ile 6-14 yaş grubunda olan 100 çocuk, 50 hanehalkı bireyi ile anket çalışması ve odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların dörtte birinin, günlük hayatlarını etkileyecek düzeyde sağlık sorunlarının olduğu ifade edilmektedir. Çocukların %65'i sık sık soğuk algınlığına yakalandıklarını, %71'i sık sık baş ağrısı, %52'si ise bel ağrısı çektiğini, %64'ü ise baş dönmesi yaşadığını ifade etmiştir.
Yayın yılı	2013
Yazar adı	Mehmet Bozoğlu
Araştırma adı	Fındık Tarımında Çocuk İşçiliği
Bulgular	Bozoğlu, çocuk işçiliğine neden olan başlıca faktörlerin aile yoksulluğu, çocukların ucuz işgücü kaynağı olması ve mevzuatın etkin uygulanmaması olduğunu belirtmektedir. Fındık tarımında çocuk işçiliğinin önlenmesi için; fındık hasadında çocuk emeğinin yerine ikame edilecek yerel, bölgesel ve merkezi çözümler geliştirilmesi gerektiğine işaret edilen çalışmada, ayrıca konaklama için asgari standartlar oluşturulması ve medyanın çocuk işçiliği izleme sürecinde rol almasının bu konuda atılacak önemli adımlar olduğu belirtilmektedir. Çocukların çalışma hayatında yer almalarının en önemli nedeninin yoksulluk olduğu, yoksulluk önlenmediği sürece çocuk işçiliğini tamamen ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir.
Yayın yılı	2013
Yazar adı	Suzan Havlioğlu ve İbrahim Koruk
Araştırma adı	Göçebe Mevsimlik Tarım İşçisi Ergenlerde Yaşam Kalitesi Düzeyi ve Sorun Davranışları
Bulgular	Şanlıurfa ili kent merkezinde göçebe mevsimlik tarım işçisi ergenlerde yaşam kalitesi düzeyini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmada, araştırılan ergenlerin %74,9'u 15 yaş altındadır ve çocuk işçiliğinin en kötü formlarından kabul edilen tarım işlerinde çalıştırılmaktadırlar. Çocukların %58,1'i okula devam etmemektedir ve devamsızlık kız çocuklarda %75,4'e yükselmektedir. Becerileri, fiziksel ve ruhsal durumları gözetilmeksizin tehlikeli çalışma koşullarında çok az bir ücretle çalıştırılmaları, çalışmak zorunda oldukları dönemde eğitim olanaklarından yararlanamamaları, göçebe mevsimlik tarım işçisi ergenlerin yaşam kalitelerini olumsuz etkilemektedir.

Çizelge 2.6. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2014)

Yayın yılı	2014
Yazar	Cihan Selek Öz ve Enver Bulut
Araştırma adı	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri
Bulgular	Mevsimlik tarım işçilerinin Türk hukuk sistemi içerisindeki konumlarını incelemek amacıyla yapılan çalışmada MGTİ'lerin gerekli yasal korumadan yoksun oldukları ifade edilmektedir. Çalışmada mevsimlik gezici tarım işinde çalışan çocukların oranının çok yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu çocukların çoğu; mevsimlik iş, eğitim-öğretim dönemi başladığında da devam ettiğinden, okullarına geç başlamakta ve eğitimlerinden geri kalmaktadır. Çocuklar çalışma süreleri ve koşulları bakımından, uygulamada özel bir korumadan yararlanmamakta, üstelik çocuk oldukları için yarım yevmiye almakta olduğu ortaya konulmuştur.
Yayın yılı	2014
Yazar	Kalkınma Atölyesi
Araştırma Adı	Fındık Hasadının Oyuncuları
Bulgular	Batı Karadeniz Bölgesi'nde yürütülen araştırma; MGTİ'ler, çocukları, tarım aracıları, bahçe sahipleri ve çeşitli kurum yöneticileriyle yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması bu bölgede en fazla fındık üretimine sahip Zonguldak, Düzce ve Sakarya ilinde bulunan sekiz ilçede, nitel ve nicel araştırma teknikleri birlikte kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmada yüz yüze anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmaya göre; fındık toplama işinde çalışan hiçbir çocuğun, bahçe ortamında sağlık personeline ulaşma imkanı bulunmamakta, sadece %35'i temiz içme suyuna erişebilir durumda ve çocukların çalıştığı yerlerin hiçbirinde kapalı bir tuvalet bulunmamaktadır.
Yayın yılı	2014
Yazar adı	Meral Uysal
Araştırma adı	Mevsimlik Tarım İşçiliği, Çocuklar ve Eğitim
Bulgular	Araştırmanın amacı; mevsimlik tarım işçilerinin temel eğitim çağındaki çocuklarının eğitim sorunları ve bu sorunlara yol açan yaşam koşullarının saptanarak çözümüne yönelik alternatif yaklaşımları belirlemektir. Araştırmaya göre; her yıl ailesiyle birlikte tarım işçiliğine giden binlerce ilköğretim öğrencisi çocuk, eğitim yılı sona ermeden okulu terk etmek zorunda kalmakta, okullarına ancak okullar açıldıktan sonra dönebilmektedir. Okul çağındaki çocuklar yerleşik yaşadıkları şehirlerdeki okullara kayıtlıdır, ancak bazıları eğitimlerine devam edememektedir. Tarım işçisi çocuklar okulda dışlanmaktadır.

Çizelge 2.7. Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalar (2015-2016)

Yayın yılı	2015
Yazar	Mehmet Kaya ve Nuray Özgülner
Araştırma adı	Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bir Bakış
Bulgular	MGTİ'lerin yaşam koşulları ve sağlık durumlarını incelemek amacıyla yapılan çalışma; Adana, Mersin ve Şanlıurfa'da işçilerin yaşadıkları ve çalıştıkları alanlarda yürütülmüştür. Derinlemesine görüşme yöntemi ile 26 kişiden elde edilen verilere göre; MGTİ'ler işveren tarafından işçi sağlığı ve güvenliği önlemleri alınmadan, sosyal güvencesiz, güvenli ulaşım imkânları ve iş garantileri olmadan çalıştırılmaktadır. Araştırmaya katılan işçilerin çocukları eğitim olanaklarından yeterince faydalanamamakta ve tarım işinde çalıştırılmaktadır.
Yayın yılı	2015
Yazar	Müslim Demir
Araştırma adı	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler
Bulgular	Mevsimlik tarım işçilerinin, sosyal güvenlik konusunda hukuk sisteminde yer alan yasal düzenlemelerinin ele alındığı makalede, getirilen yasal düzenlemelerin mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenliklerini sağlamada başarısız olduğunu belirtilmiştir. Çalışmada yılın belli zaman dilimlerinde yapılan kısa süreli tarımsal işler "mevsimlik tarım işi", mevsimlik tarım işlerinde bir işverene bağımlı olarak çalışan kişiler ise "mevsimlik tarım işçisi" olarak tanımlanmaktadır.
Yayın yılı	2016
Yazar	Bekir GÜZEL
Araştırma adı	21. Yüzyılda Çocuk İşçiliği ile Mücadele Raporu
Bulgular	Çalışmanın amacı; Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Program (IPEC) kapsamında elde edilen bilgiler ışığında 21. yüzyıldaki çocuk işçiliği sorununu ve durumunu değerlendirmektir. Raporla belirtildiğine göre günümüzde çocuk işçi en fazla Asya-Pasifik bölgesinde görülmektedir. Bölgede 5 - 17 yaş arası grupta çalıştırılan çocuk sayısı 78 milyon civarındadır. Sektörel dağılımda çalışan çocuk sayısının, en yüksek tarım sektöründe olduğuna değinilmiştir. Bunun nedeni olarak da çocuk işçiliğinin en yaygın olduğu bölgelerden olan Asya Pasifik ve Sahra Altı Afrika ülkelerinin ekonomilerinin neredeyse tamamının tarıma dayalı olduğunu belirtmiştir.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Giresun ili fındık işletmelerinde ücret karşılığında çalıştırılan çocuklar, fındık işçisi olarak çalışan çocuğun ebeveyni ve çocuk işçi çalıştıran işverenlerden yüz yüze anket ile elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Söz konusu çalışma kapsamında, elde edilen birincil verilerin yanı sıra; yapılan yasal düzenlemeler, konu ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeydeki istatistik kurumlarından temin edilen ikincil veriler ve konu ile ilgili yapılmış bilimsel çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Soru cevap tekniği ile uygulanan sistematik bir veri toplama yöntemi olan yüz yüze anket uygulamasının tercih edilme nedeni, sosyal bir araştırma olan bu çalışmada anket sırasında yapılan gözlemlerin araştırma için büyük önem arz etmesidir.

Verilerin toplanması için çocuk işgücü, hanehalkı ve işveren için üç ayrı anket formu oluşturulmuştur. Çocuk işgücü anketi altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocukların sosyo-demografik özellikleri, ikinci bölümde çalışma koşulları, üçüncü bölümde mevsimlik göç eden çocukların göç süreci, dördüncü bölümde barınma koşulları, beşinci bölümde sağlık ve beslenme koşulları ve altıncı bölümde eğitim koşullarına ait veriler yer almaktadır. Hanehalkı anketi beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hanehalkı bireyinin sosyo-demografik özellikleri, ikinci bölümde barınma koşulları, üçüncü bölümde çalışma koşulları, dördüncü bölümde mevsimlik göç eden ailelerin göç süreci, beşinci bölümde hanehalkı bireyinin çalışan çocuklarına yönelik düşüncelerine ait yargılar yer almaktadır. İşveren anketi dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde işverene ait sosyo-demografik veriler, ikinci bölümde işgücü kullanımı ile ilgili veriler, üçüncü bölümde işçi çalıştırma koşulları, dördüncü bölümde işverenlerin çocuk işçi çalıştırma koşullarına ait verileri elde etmeye yönelik sorular yer almaktadır.

3.2. Metot

3.2.1. Verilerin toplanması sırasında uygulanan metot

Kartopu (zincir) örnekleme yöntemi; bir çalışmada evren içerisinde yer alan birimler tam olarak belirlenemez ise evreni temsil edecek örnekleme belirlemede zorlaşır. Böyle durumlarda araştırmacı, çalışmada kullanacağı verilere belirli aşamaları takip ederek ulaşır. Araştırmacının örnekleme adım adım oluşturduğu bu yöntem kartopu örnekleme yöntemi denir. Kartopu örnekleme yönteminde öncelikle araştırma evreni içerisinde yer alan ve araştırmacının ulaşabileceği ilk birim belirlenmektedir. Bu birim üzerinden elde edilecek veriler ışığında sonraki birime ve daha sonra bunu zincirleme takip edebileceği düşünülen örneklemin oluşturulması böylelikle başlangıçta tek birimden oluşan örneklem hacminin kartopu gibi büyütülmesi amaçlanmaktadır (Kılıç ve Ural 2013).

Giresun ilinde bulunan fındık işletmelerinde çalıştırılan çocuklar konusunda kesin ve güncel bir rakam bulunmamaktadır. Ancak Kalkınma Atölyesinin 2010 yılı

raporuna göre, fındık işletmelerinde çalıştırılan çocuk işçi sayısının 16.059 olduğu belirtilmektedir. Bu rakamın tamamı ile görüşmenin mümkün olmaması, çocuk işçileri tespit etmenin zorluğu, işverenlerin çocuk işçi çalıştırdığını kabul etmemesi faktörleri göz önüne alınarak kartopu (zincir) örnekleme yöntemi ile araştırma evrenini temsil edecek örnek sayısı 104 olarak belirlenmiştir. Çocuk işçi sayısı kadar ebeveyn olduğu göz önünde bulundurularak 16.059 kişi olan hanehalkı bireyi örnek sayısı da 104 olarak belirlenmiştir. Giresun ilinde toplam 80.000 adet fındık işletmesi (çiftçi ailesi) bulunmaktadır (GTHB 2015). Bu işletmelerde çocuk işçi çalıştıran işletme sayısını tespit etmek mümkün olmadığından araştırma kapsamında ulaşılan çocuk işçi sayısı kadar işveren ile anket yapmak hedeflenmiş ise de konunun suç sayılan içerikte olması nedeniyle işverenlere ulaşılamamış ve çocuk işçi çalıştıran 47 adet işverenle anket yapılmıştır.

Araştırma kapsamında anket yapılan alanlar ve sayıları Çizelge 3.1’de gösterilmektedir.

Çizelge 3.1. Araştırma alanı ve anket sayıları

Çocuk İşgücü Anketi		Hanehalkı Anketi		İşveren Anketi	
Araş. Alanı	Sayı	Araş. Alanı	Sayı	Araş. Alanı	Sayı
Giresun ili Merkez, Bulancak, Tirebolu, Espiye İlçeleri ve Köyleri	104	Giresun ili Merkez, Bulancak, Tirebolu, Espiye İlçeleri ve Köyleri	58	Giresun ili Merkez, Bulancak, Tirebolu, Espiye İlçeleri ve Köyleri	47
Tahmini popülasyon:16.059		Tahmini popülasyon:16.059		Tahmini popülasyon:80.00	

Araştırma konusunun sosyal bir nitelik taşıması nedeniyle yüz yüze anket yöntemi tercih edilmiştir. Konu ile ilgili yapılan diğer araştırmaların incelenmesi sonucu, fındıkta çocuk işçiliğinin genellikle gezici işçiler yönüyle ele alındığı ve yerel çocuk işçilerin araştırma kapsamına dâhil edilmediği görülmüştür. Bu nedenle, araştırma gezici ve yerel işçileri karşılaştırmalı durum analizi yaparak incelemiştir. Literatürde ürün ve il bazında bu konuda yapılan çalışmaların yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca fındık tarımında çocuk işçiliği ile ilgili çalışmaların ve istatistiki verilerin yetersizliği araştırma bölgesi seçiminde etkili olmuştur. Çalışma bölgesi olarak Giresun ili, ürün olarak fındık meyvesi seçilmiştir.

Araştırma kapsamında hem gezici fındık işçisi çocuklar hem de yerel fındık işçisi çocuklar incelendiği için iki grupta da ilk birim bölge gözlemleri yapılarak seçilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların ilk birimi, Giresun İl Özel İdare tarafından belirlenen, mevsimlik gezici tarım işçilerinin Merkez ilçede bulunan konaklama alanından seçilmiştir. Bunu takiben Bulancak, Tirebolu ve Espiye’de bulunan konaklama alanlarına gidilmiş ve anket yapılacak çocuk işçiler tespit edilmiştir. Yerel fındık işçisi çocukların ilk birimi için Merkez ilçede çalıştırılan bir çocuk işçi tespit edilmiş ve 52 adet çocuk işçiyi ulaşılmıştır.

Örnekleme kapsamında belirlenen 104 çocuk işçinin yarısı (52 çocuk) MGTİ iken diğer yarısı (52 çocuk) MYTİ’lerden seçilmiştir. Belirlenen çocuk işçiler ile 2015 yılı Ağustos ve Eylül aylarında yüz yüze anket yöntemi ile anket uygulamaları

yapılmıştır. Anketler; Giresun ili Merkez, Bulancak, Tirebolu ve Espiye ilçelerinde uygulanmıştır. Araştırma kapsamında çocuk işçilere uygulanan anketlerde; sosyo-demografik özellikler, çalışma koşulları, sağlık ve beslenme koşulları ve eğitim koşullarına yönelik sorular yöneltilmiştir.

Araştırmada ayrıca çocuk işçilerin ebeveynleri ile de anket uygulaması yapılarak ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerinin yanında çocuklarının eğitimi, çalışma hayatında yer alması ve geleceklere ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla anket yapılan 104 çocuk işçi ailesinin sadece 58 tanesi ile yüz yüze anket yöntemi ile anket uygulaması yapılabilmektedir. Diğer ebeveynlerin anket uygulamasına katılmama nedenleri; çalışma dönüşü yorgunluk ve görüş bildirmek istememeleridir.

Çalışma kapsamında, işverenlerle de anket uygulaması yapılarak işletmelerinde çalıştıkları çocuk işçi sayısı ve yaşlarının belirlenmesi, fındık işçilerini nasıl temin ettikleri, ücret ödeme miktarları ve ödeme şekilleri, çocuk işçi çalıştırma konusunda fikirlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Anket kapsamında çocuk işçi çalıştıran işverenler araştırmanın suç sayılan bir konuda olmasından dolayı konuşmak istememiş, çocuk işçi çalıştırdığını kabul etmemiş bu nedenle 47 işveren ile anket yapılarak veriler elde edilmiştir.

3.2.2. Verilerin analizi sırasında uygulanan metot

Uygulanan anketlerden elde edilen birincil veriler Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı (SPSS) 20.00 paket programında betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda verilerin tek değişkene göre frekans ve yüzde dağılımlar, birden çok değişkene göre çapraz tablolar, ortalamalar, maksimum ve minimum değerler analiz edilmiştir. Frekans dağılımı; bir ya da daha çok değişkene ait değerlerin ya da puanların dağılımına ait özelliklerini betimlemek amacıyla verilerin sayı ve yüzde olarak verilmesidir. Çapraz tablo; araştırmaya katılan katılımcıların iki ya da daha çok sınıflamalı değişkene göre frekans ve yüzde dağılımının verilmesidir (Büyüköztürk 2012).

Elde edilen veriler temel istatistiksel yöntemler kullanılarak tablolar halinde özetlenmiştir. Sonuçlar karşılaştırmalı durum analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalı durum analizi, iki veya daha fazla durum arasında karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan nitel araştırma tekniğidir. Genellikle farklı gruplardaki bireylerin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır. Psikoloji bilimiyle uğraşanlar ve toplum bilimciler tarafından tercih edilmektedir. Bu araştırma yönteminde analizler genelleme yapmak için kullanılır. Genel amacı sistematik bir yapı ortaya koymaktır. Karşılaştırmalı durum analizine, kollektif durum çalışması yöntemi de denilmektedir. Bir sorunu anlamak için çoklu durumların karşılaştırıldığı yöntemdir. Amacı durumların ortak ve bireysel özelliklerini incelemektir (Anonim 2015).

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular çizelgeler yardımı ile gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Genel Bulgular

4.1.1. Tanımlar

Çalışmamızda yardımcı olacak bazı tanımlamalar, farklı kişi veya kurumlarca aşağıdaki şekillerde ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan Kanun'a göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu'na göre ise çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi temsil etmektedir (RG 2005). Türkiye Çocuk İşgücü Anketi'nde ise, 6-17 yaş arası fertler çocuk olarak tanımlanmaktadır (TÜİK 2006).

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğe göre; 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi "genç işçi", 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi ise "çocuk işçi" olarak tanımlanmaktadır. Yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan; okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işler "hafif iş" olarak tanımlanmaktadır.

Çocukların sağlıklarına ve kişisel gelişimlerine zarar vermeyen, eğitimlerini aksatmayan işler yapmalarına genellikle olumlu bakılmaktadır. Örneğin; evde anne babalarına yardımcı olmak, aile işletmesinde belirli işler yapmak, okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığı sağlayacak kimi işlerde yer almak gibi etkinlikler çocukların gelişimine ve ailelerinin ekonomik durumuna olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Onlara çeşitli beceriler ve deneyim kazandıran, yetişkinlik dönemlerinde toplumun üretken üyeleri olmaya hazırlayan bu işler çocuğun çalışması olarak tanımlanmaktadır. Çocuk işçiliği ise çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanmaktadır. ILO'nu yaptığı bu tanıma göre çocuk işçiliği şunları kapsamaktadır;

- ✓ Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işler,
- ✓ Okula düzenli devam etmelerini engelleyerek okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler,
- ✓ Okula devam eden çocukların, eğitim ile çalışma hayatını (ağır işler) birlikte yürütmek zorunda bırakan işleri kapsamaktadır.

En aşırı biçimleri düşünüldüğünde çocuk işçiliği çocukları köleleştirir, ailelerinden ayırır, onları ciddi tehlikelerle, hastalıklarla karşı karşıya bırakır ve çok küçük yaşlarda büyük kentlerin sokaklarında kendi başlarının çaresine bakacak duruma düşürmektedir. Belirli çalışma biçimlerinin çocuk işçiliği sayılıp sayılmayacağı çocuğun

yaşına, yapılan işin türüne ve aldığı zamana, gerçekleştiği koşullara ve ülkelerin bu alanda gözettikleri hedeflere bağlıdır. Dolayısıyla yanıt hem ülkeden ülkeye hem de belirli bir ülkede sektörden sektöre farklılık göstermektedir (ILO 2015).

ILO 182 No’lu “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’nin 3. maddesine göre EKBCİ;

- ✓ Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması, askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılması ve çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini,
- ✓ Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu,
- ✓ Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsamaktadır.

ILO 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’nin 3. maddesinin (d) bendine dayanarak; ÇSGB tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmayı Türkiye’deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasına eklemiştir.

“Mevsimlik iş”; yılın belirli bir döneminde sınırlı süreli olarak yapılan iş olarak ifade edilmektedir (Bulut ve Selek Öz 2013). Yargıtay 2010 tarihli kararında ise; çalışmanın sadece yılın belirli bir döneminde yoğunlaştığı işyerlerinde yapılan işleri “mevsimlik iş” olarak tanımlanmakta ve söz konusu dönemlerin işin niteliğine göre uzun veya kısa olabileceği belirtilmektedir. Her zaman aynı miktarda işçi çalıştırmaya elverişli olmayan ve işyerinde yürütülen faaliyetin niteliğine göre işçilerin her yıl belirli sürelerde yoğun olarak çalıştıkları; fakat yılın diğer döneminde işçilerin iş sözleşmelerinin ertesi yılın faaliyet dönemi başına kadar ara vermelerini gerektiren işler “mevsimlik iş” olarak değerlendirilmektedir.

Türk Hukuku’nda mevsimlik işler tek başına değil, kampanya işleri ile birlikte, “mevsim ve kampanya işleri” biçiminde kullanılmaktadır. Mevsimlik işler, yılın belli bir döneminde çalışılan veya belli bir dönemde faaliyeti artan işyerlerinde yapılan işlerdir (Büyüktarakçı 2009). Mevsimlik tarım işçiliği sisteminde iki farklı çalışma türü bulunmaktadır. Bunlardan biri “gezici tarım işçiliği”, diğeri ise “geçici tarım işçiliği”dir. Gezici tarım işçiliği, işçilerin sürekli yaşadıkları yerleşim alanlarından emek yoğun tarımsal üretimin yoğun görüldüğü bölgelere doğru gerçekleşen kısa süreli göçtür. Çalışmaya gidilen alanda belirli bir süre kalmayı (genellikle iş bitene kadar) beraberinde getirir. Kimi zaman göçe katılan işçi aileleri iklim ve zamana bağlı olarak, iki ya da daha çok yerleşim yerine, farklı bitkisel üretim alanlarında çalışmak için gidebilirler. İşçilerin çalışacağı alan ve çalışma şartları tarım araçları ya da yerel adlarıyla elçi veya dayı başları tarafından belirlenir. Bu haliyle, tarım işçileri ağırlıklı olarak çalışacakları alan üzerinde söz sahibi değildirler. Geçici tarım işçiliği ise daha çok günü birlik işçiliktir ve işçiler tarımsal üretimin yapıldığı alanda veya yakınında yaşamaktadırlar. Ailenin bütün üyeleriyle birlikte göçe katılma hali daha çok gezici mevsimlik tarım işçiliğinde görülür (Bulut ve Selek Öz 2013).

Literatürde çocuk kavramının yaş aralığı farklı kaynaklarda, farklı şekillerde belirtilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin birinci maddesine göre "on sekiz yaşın altındaki her bireyin çocuk sayılması" ve "en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği yaş sınırı on sekiz" olması nedeniyle çocuk anketleri on sekiz yaşın altındaki tüm bireyleri çocuk kabul ederek uygulanmıştır. Giresun iline, tarım işçisi olarak geçici göç eden ve iş bitiminde giden işçiler "MGTİ", Giresun ilinde ve çevresinde ikamet edip fındık işçiliği yapanlar ise "MYTİ" olarak değerlendirilmiştir. Çocuk işçiler ise "MGTİ Çocuklar" ve "MYTİ Çocuklar" olarak gruplandırılmıştır.

4.1.2. Çocuk işçiliği ile ilgili yasal düzenlemeler

Uluslararası ve ulusal düzeyde çocuk işçiliği ile mücadele etmek, ortadan kaldırmak için birçok hukuki düzenleme yapılmıştır ve geliştirilerek devam etmektedir. Uluslararası bildirge, sözleşme, ulusal yasa, yönetmelik ve genelgeler vasıtasıyla yapılan bu hukuki düzenlemeler ile çocuk işçiliğini önlemek adına önemli adımlar atılmıştır. Çocuk işçiliği ve çocuğun çalışması ile ilgili yasal düzenlemeler Çizelge 4.1'de gösterilmektedir.

Çizelge 4.1. Çocuk işçiliği ile ilgili yasal düzenlemeler

Uluslararası Yasal Düzenlemeler	Tarih
a. Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi	20 Kasım 1959
b. Avrupa Sosyal Şartı	18 Ekim 1961
c. ILO Asgari Yaş Sözleşmesi	6 Haziran 1973
d. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi	20 Kasım 1989
e. ILO EKBCİ'nin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi	17 Haziran 1999
Ulusal Yasal Düzenlemeler	Tarih
a. Anayasa	7 Kasım 1982
b. Umumi Hıfzısıhha Kanunu	24 Nisan 1930
c. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu	4 Temmuz 1934
d. İlköğretim ve Eğitim Kanunu	5 Ocak 1961
e. İş Kanunu	22 Mayıs 2003
f. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	06 Nisan 2004
g. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Başbakanlık Genelgesi	24 Mart 2010
h. Milli Eğitim Bakanlığı Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların Eğitimi Genelgesi	20 Nisan 2011
i. Giresun Valiliği Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Genelgesi	11 Ağustos 2011
j. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Genelgesi	20 Eylül 2012

4.1.2.1. Uluslararası yasal düzenlemeler

a. Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi

BM 20 Kasım 1959'da bedensel ve zihinsel bakımdan henüz olgunlaşmamış olan çocuğun özel gözetim ve bakıma gereksinim göstermesinden hareketle; mutlu bir çocukluk geçirmesi, hak ve özgürlüklerden yararlanması amacıyla 10 ilkeye dayanan bu bildirgeyi ilan etmiştir. İlkeler uyarınca alınacak yasal ve başka önlemlerle çocuk haklarını gözetmesi gereken aktörleri (anne-baba, gönüllü örgütler, yerel makamlar ve hükümetler) bu hakları gözetmeye çağırılmaktadır. Bildirgenin çocuk işçiliği ile doğrudan ilgili dokuzuncu ilkesine göre çocuk; her türlü ihmâl, zulüm ve sömürüye karşı korunmalıdır. Çocuğun uygun bir yaş sınırına (bu on ilkeye dayanarak ve her ülkenin kendi koşullarına göre belirleyeceği) ulaşmadan önce çalışmasına izin verilemez, hiçbir durumda sağlık ve eğitimine zarar verecek bedensel, zihinsel ya da ruhsal gelişmesine engel olacak bir işte çalışmasına yol açılıp izin verilemez, denilmektedir (RG 1995). Bildirinin özellikle 9. maddesinin önemini vurgulayan Günöz (2007); çocuğun asgari bir yaştan önce istihdam edilmemesi, çocuğun eğitime ve gelişimine engel teşkil edecek bir iş veya meslekte çalışmaya zorlanmaması ve böyle bir işte faaliyet göstermesine izin verilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

b. Avrupa Sosyal Şartı

Türkiye tarafından 1989 tarihinde imzalanan Avrupa Sosyal Şartını imzalayan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, insan hakları ve temel özgürlükleri gerçekleştirmek adına bu şartın öngördüğü maddelere göre kendi iç hukukunu düzenlemelidir. Avrupa Sosyal Şartı'nın çocuk ile ilgili 7. maddesine göre; çocuklar ve gençler uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına, madde 17'ye göre ise; medeni hallerine ve aile ilişkilerine bakılmaksızın, analar ve çocuklar uygun sosyal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir. Avrupa Sosyal Şartı, 1999 yılında gözden geçirilerek yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre; akit taraflar çocukların ve gençlerin korunma hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

- ✓ Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında asgari çalışma yaşının 15 olmasını sağlamayı,
- ✓ Tehlikeli veya sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari çalışma yaşının 18 olmasını sağlamayı,
- ✓ Henüz zorunlu eğitim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalıştırılmamalarını sağlamayı,
- ✓ On sekiz yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de mesleki eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamayı,
- ✓ Çalışan gençlerin adil bir ücret ve diğer uygun ödemelerden yararlanma hakkını tanımayı,
- ✓ Gençlerin, işverenlerin izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamayı,
- ✓ On sekiz yaşın altındaki çalışanlara yılda en az dört haftalık ücretli izin hakkını tanımayı,

- ✓ On sekiz yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar ve yönetmeliklerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmamalarını sağlamayı,
- ✓ Ulusal yasalar veya yönetmeliklerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşın altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolü yapılmasını sağlamayı,
- ✓ Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta olmak üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmalarını sağlamayı taahhüt etmektedir.

Yapılan düzenlemelerde çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkını tanımlayan 17. maddeye göre; akit taraflar çocukların ve gençlerin tam gelişimini sağlayacak bir çevrede yetişme haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla uygun önlemleri almayı taahhüt etmektedirler. Bunu sağlamak için taraf devletlerin yükümlülükleri;

- ✓ Çocukların ve gençlerin, ebeveynlerinin hak ve ödevleri göz önünde tutularak, gereksinim duydukları bakım, yardım, öğretim ve eğitim olanaklarına sahip olmalarını özellikle bu amaç için uygun ve yeterli kurum ile hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesini sağlamak,
- ✓ Çocukları ve gençleri ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korumak,
- ✓ Ailelerinin desteğinden geçici ya da mutlak olarak yoksun kalan çocukların korunmasını, devletten özel yardım almasını ve okula devamlarının özendirilmesinin yanı sıra parasız ilk ve orta öğrenimini tamamlamasını sağlamaktır (ÇSGB 2014).

c. ILO 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi

ILO 1973'te istihdama kabulde asgari yaş konusunda yapılan bazı önerileri kabule karar vererek, sektörlere göre ayrı ayrı düzenlenmiş asgari yaş sözleşmesi hükümlerine dayanarak 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Sözleşme Türkiye tarafından 1988'de Resmi Gazete (RG)'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin yürürlükte olduğu her üye, çocuk işçiliğini etkin bir şekilde ortadan kaldırmayı, istihdam ve çalışmaya kabul için asgari yaşın giderek gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltilmesini sağlayan ulusal bir politika takip etmeyi kabul eder (1. madde). Bu sözleşmeyi onaylayan her üye, onay belgesine ekleyeceği bir açıklamayla kendi ülkesinde çalışmaya kabul için asgari yaş sınırını belirleyecektir. Bu sözleşmenin 4. ve 8. maddeleri saklı kalmak üzere, hiç kimse bu yaşın altında herhangi bir meslekte istihdama ve çalışmaya kabul edilmeyecektir (2. madde). Doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır. Tarımda ücret karşılığı çalışmak doğası ve yapıldığı koşullar bakımından çocukların gelişimi olumsuz yönde etkilediği için, sözleşmenin bu maddesine uygun olarak Türkiye'de 18 yaşın altında tarımda aile işleri dışında çalışmak yasaklanmıştır. Dolayısıyla fındık tarımında çocukların çalışması da on sekiz yaşın altındaki bireyler için yasaktır. Bu 2. maddenin 1. fıkrasının uygulandığı istihdam veya çalışma türleri varsa işveren ve işçi örgütlerine danışıldıktan sonra ulusal mevzuat yahut makamca belirlenecektir. Ulusal mevzuat yahut yetkili makam, işveren ve işçi örgütlerine danışarak söz konusu gençlerin sağlığı, güvenliği ve ahlakının tam olarak güvenceye

alınması ve ilgili faaliyet dalında yeterli özel öğrenim veya mesleki eğitim görmeleri koşuluyla 16 yaşından itibaren çalışmalarına izin verebilir (3. madde). Fındık tarımında ücret karşılığı çalışan çocuklarda, fındık hasadı gerçekleştiği koşullar itibariyle çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkilediği için bu yaş sınırı fındıkta çalışan çocuk işçilere uygulanamaz.

Sözleşmenin 7. maddesi uyarınca ulusal mevzuat, 13-15 arası yaşlardaki kişilerin sağlıklı gelişmelerine zarar vermesi ihtimali bulunmayan ve okula devamlarını engellemek koşuluyla hafif işlerde çalışmalarına izin verebilmektedir. Ulusal mevzuat, en az 15 yaşında olmakla birlikte henüz zorunlu öğrenimlerini tamamlamamış olan kişilerin bu maddenin 1. fıkrasında belirtilen koşullara uygun işlerde (sağlıklarına veya gelişimlerine zarar vermeyen, okula devam etmelerine engel teşkil etmeyen işler) çalışmalarına veya istihdamlarına da izin verebilir. Fındık tarımında "hafif işler" fındık işletmelerinde aile işlerine yardım etmektir, çünkü Türkiye'de tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmak 18 yaşın altındaki tüm çocuklar için yasaklanmıştır. Yetkili makam bu maddenin 1. ve 2. fıkralarına uygun olarak istihdama veya çalışmaya izin verebilecek faaliyetlerin neler olduğuna karar verecek ve bu çalışma veya istihdamın koşulları ile çalışma sürelerini belirleyecektir (RG 1988). Türkiye tarafından bu kapsamda belirlenen şartlar Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te yer almaktadır.

d. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

"BM Çocuk Hakları Sözleşmesi", BM Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde bulunan çocukların özel ilgi ve yardım hakkına dayanarak hazırlanan sözleşme 3 kısım ve 54 maddeden oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti (TC), sözleşmenin 17., 29. ve 30. maddelerini, T.C. Anayasası ve Lozan Anlaşması hükümlerine uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutarak 1990 yılında imzalamıştır. Sözleşmede çocuk işçiliği ile ilgili doğrudan ve dolaylı olarak birçok madde bulunmaktadır. Sözleşmenin birinci maddesine göre; on sekiz yaşına kadar herkes çocuk sayılır ve sözleşmeye taraf devletlerin çocuk hakları ile ilgili hukuki metinleri bu madde göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır, denilmektedir. Taraf devletler çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişiminin sağlanmasında anne-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı göstermek, çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda anne-babanın ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilerin çocuğun yüksek yararını gözeterek hareket etmesini sağlamak zorundadır. Bunu sağlamak için devletler çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada anne-babaya ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapmaktadır. Çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlamaktadır. Çalışan anne babanın çocuk bakım ve hizmet tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önleminin alınmasının gerektiğini belirten 18. madde tarım sektörü açısından değerlendirildiğinde; özellikle mevsimlik tarım göçüne katılan aileler için gerekli önlemlerin alınmadığı görülmektedir. Türkiye'de mevsimlik tarım göçüne katılan ailelerin küçük çocukları, uygun olmayan barınma koşullarında çocuğun büyük kardeşi ya da ailede çalışmayacak durumda olan başka bir aile bireyi tarafından bakılmaktadır. Bu durumda, her türlü istismara açık bulunan çocukların, uygulamada sözleşme

hükümleri gereği yeterince korunamadığı görülmektedir. Sözleşmenin çocuk işçiliği konusunda doğrudan ifadeler içeren 32. maddesine göre; taraf devletler çocuğu ekonomik sömürüye karşı korumakla mükelleftir. Yine bu madde uyarınca her türlü tehlikeli işte, eğitimine zarar verecek, sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte işlerde çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul etmektedir. Bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için devletler yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi almakla yükümlüdür. Bu amaçlar ve diğer uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak taraf devletlerin aldıkları önlemler:

- ✓ İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespiti,
- ✓ Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeler,
- ✓ Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlardır (RG 1994).

e. ILO 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi

ILO'nun temel haklara ilişkin sekiz sözleşmesinden biri olan bu sözleşme; en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin aynı zamanda ailelerin ihtiyaçlarına cevap vererek ücretsiz temel eğitimin önemine ve buna maruz kalan çocukların bütün bu işlerden uzaklaştırılmaları gereğini, onların rehabilitasyonlarını ve sosyal uyumlarının sağlanmasını dikkate almak suretiyle derhal ve kapsamlı bir eylem yapılmasını gerekli kıldığını göz önünde bulundurarak hazırlanmıştır.

Sözleşme, Türkiye'de 2001 yılında RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin birinci maddesine göre; bu sözleşmeyi onaylayan her üye ülke acil bir sorun olarak EKBCİ'nin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri almakla yükümlüdür. Bu sözleşmenin amaçları bakımından "çocuk" terimi 18 yaşın altındaki herkese uygulanmaktadır (2. madde). Sözleşmenin 3. maddesinin (d) bendine göre; doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler EKBCİ arasında tanımlanmıştır.

ILO madde 3'ün (d) bendinde belirtilen isim türleri belirlenirken her ülke kendi ulusal mevzuat ve düzenlemelerini göz önünde bulundurmaktadır. İşçi ve işveren kuruluşlarına danışılarak bu kapsama alınacak iş türlerinin neler olduğunu tayin etmektedir. Türkiye bu madde uyarınca tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmayı Türkiye'deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasına eklemiştir. Her üye ülke, cezaî yaptırımların ya da uygun olduğu takdirde diğer yaptırımların kararlaştırılması, uygulanması ve sözleşme hükümlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayacak gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür. Sözleşmenin 7. maddesine göre, devletler çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında eğitimin önemini dikkate alarak etkin ve belli bir zamanla sınırlı şu önlemleri almakla mükelleftir;

- ✓ Çocukların EKBCİ'ye dahil olmalarının önlenmesi,
- ✓ Çocukların EKBCİ'den uzaklaştırılması, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli yardımın sağlanması,

- ✓ Çocukların EKBCİ'den uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ve mümkün olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması,
- ✓ Özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi, onlara ulaşılması ve kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması gerekmektedir (RG 2001).

4.1.2.2. Ulusal yasal düzenlemeler

a. Anayasa

Anayasa'nın 41. maddesine göre devlet; ailenin huzur ve refahı, özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Çocukların çalışma hayatının olumsuz şartlarından korunması ile doğrudan ilgili 50. maddeye göre kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Türkiye'de çıkarılan yasa, yönetmelik ve genelgeler bu maddeye dayanarak hazırlanmıştır (RG 1982).

b. 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu

RG'de 1930 yılında yayınlanarak yürürlüğe giren Kanun'un 7. bölümünde; çocukların çalıştırılması ile ilgili hükümlere yer verilmektedir. Bu bölümde yer alan 173. maddeye göre 12 yaşından küçük çocukların fabrika ve imalathanelerde çalıştırılması yasaktır. Ayrıca 176. madde ile mahalli belediyelerce bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda 18 yaşından aşağı çocukların istihdamı yasaklanmıştır (RG 1930).

c. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

Yürürlüğe girme tarihi 1934 olan Kanun'un 12. maddesi ile eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde 18 yaşından küçüklerin çalıştırılması yasaklanmıştır (RG 1934).

d. İlköğretim ve Eğitim Kanunu

Çocukların eğitim hayatıyla ilgili yasal düzenlemeleri içeren 222 sayılı Kanun 1961 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun'un 59. maddesine göre; ilköğrenim çağında olup mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise çocukların çalıştırılmasını düzenleyen Kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler (RG 1961).

e. İş Kanunu

İş hayatını düzenleyen 2003 tarihli 4857 Sayılı İş Kanunu'nun çocukların çalıştırılma yaşı ile ilgili düzenlemeler getiren 71. maddesinde çocukların çalıştırılmasına dair asgari yaş olarak 15 yaş sınırı getirilmiştir. İlgili maddeye göre 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır, ancak 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar bedensel, zihinsel, sosyal, ahlaki

gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler (RG 2003).

f. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma esaslarının daha net bir şekilde ifade edildiği 2004 tarihli yönetmelik, çocukların çalışma hayatına yönelik birçok düzenleme getirmektedir. Yönetmelikte çocuk ve genç işçilerin çalıştırılabileceği ve çalıştırılmayacağı işlere yer verilmiştir. Yönetmeliğe 2013 yılında yeni düzenlemeler getirilmiştir. Getirilen düzenleme ile yönetmelikte sadece izin verilen işlere 3 ek halinde yer verilmiş, bu maddelerin dışında çocuk ve genç işçilerin çalıştırılması yasaklanmıştır.

Yönetmeliğin amacı; çocuk ve genç işçilerin sağlık, güvenlik, fiziksel, zihinsel, ahlaki, sosyal gelişmelerini ve öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemektir (1.madde). Yönetmeliğe göre, çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma esasları şunlardır;

- ✓ Çocuğun ve genç işçinin işe yerleştirilmesinde ve çalışması süresince güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psiko-sosyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır,
- ✓ Çocuk ve genç işçiler, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmalarına engel olmayacak işlerde çalıştırılabilirler,
- ✓ İşverenler, çocuk ve genç işçilerin tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konularında bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak; gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek herhangi bir riske karşı korunmalarını temin edeceklerdir (5. madde).

Yönetmeliğin ikinci bölümünde, çocuk ve genç işçilerin çalışma koşulları düzenlenmiştir. Çocuk ve genç işçilerin hafta tatili izinleri kesintisiz kırk saatten az olamaz. Ayrıca hafta tatili ücreti bir iş karşılığı olmaksızın ödenir (8. madde). Çocuk ve genç işçiler, ulusal bayram ve genel tatil günlerinde çalıştırılmaz. Ayrıca bugünlere ilişkin ücretler bir iş karşılığı olmaksızın ödenir (9. madde). Üçüncü bölümde yer alan devletin ve işverenin yükümlülüklerine göre; çocuklara karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyen, yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olan işveren veya işveren vekilleri çocukları çalıştıramazlar (11. madde). İşveren, çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisine çocuk ve genç işçinin çalıştırılacağı iş, karşılaşılabileceği riskler ve alınan önlemler hakkında bilgi vermeye yükümlüdür. Okula devam eden çocuk ve genç işçiden çalıştırmaya başlamadan önce öğrenci olduğuna dair belge alır ve bu belgeyi özlük dosyasında muhafaza eder. Çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisi ile yazılı iş sözleşmesi yapmak zorundadır (12. madde). Yönetmelik Ek 1.'de verilen çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işlerden tarımla ilgili olanlar şunlardır;

- ✓ Düşme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalışmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleri,
- ✓ Kümes hayvanları besiciliğinde yardımcı işler ve ipek böcekçiliği işleri,

- ✓ Esnaf ve sanatkarların yanında satış işleri,
- ✓ Çiçek satışı ve düzenlenmesi işleridir. Bunlar dışında çocukların herhangi bir faaliyette bulunması yasaktır.

Genç işçilerin çalıştırılabilecekleri tarımla ilgili işler;

- ✓ Meyve ve sebze konserveciliği, sirke, turşu, salça, reçel, marmelat, meyve ve sebze suları imalatı işleri,
- ✓ Meyve ve sebze kurutmacılığı ve işlenmesi işleri,
- ✓ Çay işleme işleri,
- ✓ Çeşitli kuru yemişlerin hazırlanması işleri,
- ✓ Küçükbaş hayvan besiciliğinde yardımcı işler,
- ✓ İlaçlama ve gübreleme hariç çiçek yetiştirme işleri,
- ✓ Bitkisel ve hayvansal yağların üretimi ve bunlardan yapılan maddelerin imaline ilişkin işler,
- ✓ Şeker fabrikalarında üretime hazırlamaya yardımcı işlerdir (RG 2004).

Ayrıca 2013 değişikliği ile birlikte yaş kayıtlarına bağlı olarak müsaade edilen işlerden olsa dahi, çocuklar aşırı sıcak ve soğuk gerektiren işlerde, sağlığa zararlı meslek hastalığına yol açan maddeler ile yapılan işlerde, aralıksız ayakta durmayı gerektiren işlerde, iş bitiminde evine dönmeye imkân sağlamayan işlerde 18 yaşını doldurmamış çocuklar çalıştırılmaz (RG 2013). Bu açıdan değerlendirildiğinde fındık tarımı; aşırı sıcak koşullarda gerçekleşmesi, sağlığa zararlı meslek hastalığına yol açan maddeler ile yapılan iş türlerinden olması (tarım ilaç kalıntılarına maruz kalma), aralıksız ayakta kalmayı gerektirmesi, iş bitiminde eve dönmeye imkan sağlamayan iş olması (MGTİ çocuklar için) nedeniyle bu yönetmelik uyarınca, 18 yaşın altında bireylerin çalışması için uygun değildir.

g. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Başbakanlık Genelgesi

MGTİ'lerin ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut sorunlarının tespiti ile bu sorunların giderilmesine yönelik düzenlemeler içeren genelge, 2010 yılında yayımlanmıştır. Genelgeye göre;

- ✓ Merkezde, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi, uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesi ve bir veri tabanı oluşturulması için ÇSGB başkanlığında "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulacaktır.
- ✓ İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanacak, trafik denetimleri artırılacak, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılacak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerekli bütün tedbirler alınacaktır.
- ✓ İşçilerin ihtiyaç duyduğu ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo mahalleri gibi asgari ihtiyaçların karşılandığı barınma

- yerlerinin işverenlerce karşılanması sağlanacak, bunun sağlanamadığı bölgelerde işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede alt yapısı İl Özel İdare tarafından hazırlanacak toplulaştırılmış, uygun yerleşim yerleri oluşturulacaktır.
- ✓ Yerleşim alanlarının doğa olaylarından fazla etkilenmeyecek elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin sunumunun kolaylıkla sağlanabileceği, sağlık şartları uygun, tehlikeli tesislere ve girilmesi yasak yerlere yeterli mesafede barınacak işçilerin sayısına uygun büyüklükteki hazine arazileri arasından seçilmesine özen gösterilecektir.
  - ✓ Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde İl Özel İdareler tarafından seyyar kolaylık tesisleri kurulacaktır. Kolaylık tesislerinde tuvalet, banyo, çamaşır ve bulaşık yıkama yerleri ile ekmek pişirme imkânları, gerektiğinde derslik olarak kullanılacak sosyal tesis bulundurulacaktır. İhtiyaç duyulacak çadır ve seyyar kolaylık tesisleri imkânlar ölçüsünde öncelikle bölgedeki Türk Kızılay Derneği, valilikler ve belediyelere ait depolardan temin edilecektir. İhtiyaçların bu şekilde karşılanamaması halinde İl Özel İdare, kiralama ve hizmet satın alma yoluna gidecektir.
  - ✓ Bu yerleşim yerlerinde, içme/kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı şebeke tesisi, sondaj, su tankı, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini İl Özel İdare tarafından sağlanacak ve kullanım bedelleri kullananlardan alınacaktır.
  - ✓ Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin belli aralıklarla her türlü haşerelere karşı ilaçlanması, çöplerin alınması mücavir sınırlara göre ilgili belediye veya İl Özel İdare tarafından yerine getirilecektir.
  - ✓ İşçilerin ve ailelerinin kimlik bilgileri alınacak, ayrıca mahalli kolluk kuvvetlerince bunların konakladıkları bölgelere gece ve gündüz mutad zamanlarda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri yapılacaktır.
  - ✓ İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı/salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve kadınların gebelik takibi periyodik olarak yaptırılacaktır. Bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır.
  - ✓ İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere; kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları, taşınmalı eğitim veya mobil eğitim imkânlarından yararlanmaları sağlanacaktır. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanacak, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilecektir.
  - ✓ İşçilerin ikamet ettikleri bölgelere geri dönüşlerinde; başta kadın ve genç kızlar olmak üzere, yetişkinlere okuma-yazma, sosyal-kültürel faaliyetler ve meslek edindirme kursları düzenlenmesi hususunda gerekli imkânlar hazırlanacaktır.
  - ✓ İşçilerin sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumları Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Başkanlığı tarafından yürütülecek ve çalışmalarla iyileştirilecektir. Çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı ile etkin mücadele edilecektir (RG 2010).

h. Milli Eğitim Bakanlığı Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların Eğitimi Genelgesi

Ülkemizin sosyo-ekonomik yapısı ve coğrafi şartları gereği birçok vatandaşımız yılın belirli dönemlerinde ikamet ettikleri yerleşim birimlerinden gezici tarım işçisi

olarak yurdun farklı bölgelerine göç etmektedirler. Eğitim öğretim dönemi içine rastlayan zorunlu göçler neticesinde öğrenim çağındaki birçok çocuğumuzun eğitim ortamından uzaklaşmaları söz konusu olmaktadır. Bu durumdaki çocuklarımızın gittikleri yerlerde öğrenim hakkından faydalandırılmalarını sağlamak amacıyla 2011 yılında yürürlüğe giren genelgeye göre; MGTİ çocuklarının eğitime erişim ve devamlarının sağlanması noktasında aşağıdaki yol haritasına uyulacaktır.

- ✓ MGTİ'lerin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının öncelikle kendi bölgelerindeki yatılı ilköğretim bölge okullarına yerleştirilmeleri sağlanacaktır.
- ✓ Yatılı öğrenci olarak yerleştirilme imkânı bulunmayan bölgelerdeki MGTİ çocukları, göç ettikleri yerlerde taşınmalı ilköğretim uygulamasından yararlandırılacaktır.
- ✓ MGTİ çocuklarının yoğun olarak bulunduğu yerlerde gezici öğretmen görevlendirilerek mobil okul veya çadır okul uygulaması yapılacaktır.
- ✓ Zamanında okula kayıt yaptıramamış veya öğrenimlerine bir süre ara vermiş çocuklardan durumu uygun olanlar Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı'ndan faydalandırılacaktır.
- ✓ Ekonomik durumu yetersiz olan ailelerin çocuklarının şartlı eğitim yardımı ile diğer eğitim yardımlarından faydandırılması için gerekli tedbirler alınacaktır (MEB 2011).

i. Giresun Valiliği Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Genelgesi

Geçen yıl Hollanda'da yayınlanan bir tanıtım belgesinde küçük çocuklara fındık toplatıldığı, emek sömürsü yapıldığı Türkiye'den gelen fındıkların alınmaması hususunda propaganda yapıldığı ve konunun Avrupa Birliği (AB) Konsey'inde de gündeme konulduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine Giresun Valiliği fındık toplama mevsiminde uygulanmak üzere bir dizi önlemler almıştır:

- ✓ İl genelinde 4 bölgede (Merkez, Bulancak, Tirebolu, Espiye) fındık toplama amacıyla diğer illerden gelen mevsimlik gezici tarım işçileri için geçici konaklama alanı belirlemiş, söz konusu alanlarla ilgili hazırlanan proje doğrultusunda düzenleme çalışmaları devam etmekte olup, fındık toplama mevsimine yetiştirilmeye çalışılmaktadır. İl Özel İdare Genel Sekreterliği, ilçe kaymakamları ile koordineli çalışarak konaklama alanlarının zamanından önce tamamlanması için çalışmaları hızlandırılmıştır.
- ✓ Fındık toplama amacıyla Giresun'a gelen MGTİ'lerin beraberinde getirmiş oldukları küçük yaşta çocuklar için geçici konaklama alanlarında oyun alanı ve eğitim odası düzenlemeleri yapılacaktır. Bu amaçla Merkez, Bulancak, Tirebolu ve Espiye geçici konaklama alanlarında MEB tarafından personel görevlendirilmesi yapılacak talep fazla olduğunda konaklama alanlarına en yakın okul bu amaçla tahsis edilecek, çocukların geçici konaklama yerinden tahsis edilecek okula taşınması için gerekli araç ihtiyacı İl Özel İdare imkânları ile giderilmeye çalışılacaktır.
- ✓ Fındık toplama mevsiminde il genelinde fındık bahçelerinde çocuk bulundurulmaması ve 15 yaşını tamamlamayan çocukların fındık bahçelerinde çalıştırılmaması için denetimler yapılacaktır. Denetim yapmak, bahçe sahiplerini ve mevsimlik gezici fındık tarım işçilerini çocuk çalıştırmama hususunda

uyarma, gerektiğinde ikazlara uymayanlara tutanak tutarak ceza yaptırım (para cezası) uygulamasını sağlamak üzere merkezde ve fındık üretilen ilçelerde özel denetim ekipleri oluşturulması, oluşturulan özel denetim ekipleri ile sıkı bir kontrol mekanizmasının kurularak sonuç alınmaya çalışılması sağlanacaktır.

- ✓ Fındık toplama mevsiminde anılan çalışmalar ve uygulanacak yöntemler bahçe sahiplerine ve MGTİ'lere ulaştırılacaktır. Gerekli önlemlerin alınmasını temin amacıyla merkezde ve fındık üretimi yapılan ilçelerde köy ve mahalle muhtarları, ilgili kamu kurum yöneticileri, sivil toplum kuruluş temsilcileri ile genel katılımlı toplantılar yapacaktır.
- ✓ Fındık toplamak amacıyla Giresun'a gelen MGTİ'ler için Merkez, Bulancak, Tirebolu ve Espiye ilçelerinde düzenlenen MGTİ geçici konaklama alanı dışında olumsuz görüntü ve çevre kirliliği yaratacak biçimde kendiliğinden izinsiz oluşturulan sağlıksız geçici konaklamalara müsaade edilmeyecektir. Konu güvenlik birimlerince yakından takip edilecektir (Giresun Valiliği 2011).

j. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Genelgesi

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) tarafından ÇSGB ile 2012 yılında imzalanan işbirliği protokolünde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik hususlar bu genelge ile belirlenmiştir. Buna göre;

- ✓ Çocuk işçiliğinin önlenmesi ve eğitim çağında olup eğitime devam edemeyen çocukların her hâlükârda eğitime devamlarının sağlanması ile ilgili alınacak tedbirlerin belirlenmesi,
- ✓ Çocukların tarım, sokak, sanayi ve ev işlerinde çalıştırılmasını önleyici tedbirlerin alınması ve tedbirlerin hassasiyetle uygulanması,
- ✓ Çocukların çalıştırılma riskinin yüksek olduğu mahalle ve semtlerde çocukların ailelerinin tespit edilmesi ve desteklenmeleri,
- ✓ Çocuk işçiliği yapan çocuklardan eğitim öğretimine ara veren veya okula hiç başlamamış olan çocukların MEB işbirliğinde eğitim öğretime yönlendirilmesi, desteklenmesi ve izlenmesi,
- ✓ MGTİ'lerin tespit edilmesi, ihtiyaçlarının belirlenmesi, belirlenen ihtiyaçların imkânlar ölçüsünde giderilmesi,
- ✓ Bu ailelerin yanında bulunan çocukların sağlık, eğitim, giyim, gıda ihtiyaçlarının karşılanması ve çalıştırılmasının sonlandırılması, ailelerin bilinçlendirilmesi ve farkındalık oluşturulması kararları alınmıştır (ASPB 2012).

4.1.3. Dünyada ve Türkiye'de çocuk işçiliğinin genel görünümü

Çocuk işçiliği geçmişten günümüze kadar her ülkede her sektörde görülmektedir. Ükelere göre sayıları farklılık göstermekle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde büyük bir sorun teşkil etmektedir. Çocuklar genellikle kayıt dışı çalıştırıldığı için bu konuda gerçekçi veriler elde etmek oldukça güçtür. Çocuk işçiliği ile etkin mücadele eden ILO yayımladığı "Küresel Tahminler ve Eğilimler 2000-2012" raporu ile çocukların çalışma hayatındaki sayıları hakkında bilgi vermektedir. Türkiye'de ise TÜİK 1999 yılından itibaren çocuk işgücü ile ilgili anketler uygulayarak bu alanda veriler sunmaktadır.

4.1.3.1. Dünyada çocuk işçiliğinin genel görünümü

Çocuk işçiliği konusunda istatistiki veriler elde etmek oldukça güçtür. Her ülke kendi verilerini çeşitli kurumlar vasıtasıyla tutmaktadır. Dünya geninde çocuk işgücü kayıtlarını tutan uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Çocuk işçiliği ile aktif olarak mücadele eden ILO ‘‘Çocuk İşçiliği İstatistiksel Bilgi ve İzleme Programı (SIMPOC)’’ ile dünya genelinde çalışan çocukların istatistiki verilerini elde etmektedir.

Dünyada çalışan çocuk ve tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayıları Çizelge 4.2’de gösterilmiştir. Çocuk işçilerin sayısı 2000 yılından 2012 yılına kadar üçte bir azalarak 245.500 milyondan 167.956 milyona inmiştir. ILO’nun yaptığı araştırmaya göre 2012 yılında çalışan 167.956 milyon çocuğun 85.344 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadır.

Çizelge 4.2. Dünyada yıllara göre çocuk işçi sayıları

Yıllar	Çalışan çocuk (bin kişi)	Çocuk işçi (bin kişi)	Tehlikeli işlerde çalışan çocuk (bin kişi)
2000	351.900	245.500	170.500
2004	322.729	222.294	128.381
2008	305.669	215.209	115.314
2012	264.427	167.956	85.344

Kaynak: ILO 2010, 2012.

Bölgelere göre çocuk işçi sayıları Çizelge 4.3’te gösterilmiştir. Dünya üzerinde en fazla çocuk işçi sayısı Avustralya, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya, Güney ve Kuzey Kore, Japonya, Malezya, Tayland gibi ülkelerin içinde bulunduğu Asya Pasifik’tir. Asya ve Pasifik’te 77.723 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Bunu takiben çocuk işçi sayının en fazla olduğu bölge içinde Benin, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Kenya gibi ülkelerin bulunduğu Sahra Güneyi Afrika (59.031 milyon)’dır. Latin Amerika (Arjantin, Brezilya, Şili, Küba gibi ülkeleri kapsar) ve Karayipler’deki çocuk işçi sayısı 12.505 milyon iken Orta Doğu (Türkiye, Katar, Ürdün, İsrail, Pakistan gibi) ve Kuzey Afrika’daki (Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan) ise 9.244 milyondur.

Çizelge 4.3. Dünyada bölgelere göre çocuk işçi sayıları

Bölgeler	Çalışan çocuk (bin kişi)	Çocuk işçi (bin kişi)	Tehlikeli işlerde çalışan çocuk (bin kişi)
Asya ve Pasifik	129.358	77.723	33.860
L. Amerika ve Kryp.	17.843	12.505	9.638
Sahra Güneyi Afrika	85.570	59.031	28.767
O. Doğu ve K. Afr.	13.307	9.244	5.224

Kaynak: ILO 2010, 2012.

Dünyada çalışan çocukların sektörel dağılımı Çizelge 4.4’te verilmiştir. Dünyada çalışan çocuklar 129.161 milyon kişi ile en fazla tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bu rakamı 55.109 milyon kişi ile hizmetler sektörü, 15.068 milyon kişi ile sanayi sektörü takip etmektedir.

Çizelge 4.4. Dünyada çalışan çocukların sektörel dağılımı

Sektörler (bin kişi)	2008 yılı	2012 yılı
Tarım	129,161	98,422
Sanayi	15,068	12,092
Hizmetler	55,109	54,250

Kaynak: ILO 2010, 2012.

4.1.3.2. Türkiye’de çocuk işçiliğinin genel görünümü

Tarımsal faaliyetlerin, çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine zararı söz konusu olup, ülkemizde 18 yaşın altında bulunan bireylerin tarım sektöründe istihdam edilmesi yasaktır. Ancak başta yoksulluk ve eğitimsizlik olmak üzere çeşitli nedenlerle bu istihdam türünün önüne geçilememektedir. Türkiye’de TÜİK tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre 6-17 yaş arasında bulunan 15.247.000 çocuk nüfusunun 893.000’i istihdam edilmektedir. İstihdam edilen çocuk nüfusunun sektörlere göre dağılımına baktığımızda; 399.000’i tarım, 217.000’i sanayi, 277.000’i hizmetler sektöründe yer almaktadır. Tarım sektöründe gözlenen kayıt dışılık, denetim yetersizliği gibi faktörler ve mevsimlik tarım işçisi çocukların sayısının tam olarak bilinmediğini de göz önünde bulundurursak rakamların gerçeği yansıtmadığı görülmektedir.

ILO 1991 yılından itibaren çocuk işçiliği üzerinde çalışmalara ağırlık vermiş ve IPEC’i başlatmıştır. Türkiye için de büyük önem taşıyan bir konu olan çocuk işçiliği ile mücadele için ülkede çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Dezavantajlı durumda bulunan bu çocukların çalışmasının önlenmesi için öncelikle mevcut durumun saptanması amacıyla 1994 yılında IPEC programı çerçevesinde ILO ile TÜİK iş birliği ile ilk kez çocuk işgücü anketi uygulanmıştır. Daha sonra 1999, 2006, 2012 yıllarında da bu anketler tekrarlanmıştır. Türkiye’de çocuklar en fazla tarım sektöründe istihdam edilmektedir.

Türkiye’de yıllara göre çocuk işçi sayıları Çizelge 4.5’te gösterilmiştir. İlk çocuk işgücü anketinden (1994), üçüncü çocuk işgücü anketine kadar çocuk işçi sayısında önemli bir düşüş yaşanırken 2012 yılında yapılan ankete göre çocuk işçi sayısında 3000 kişilik bir artış gözlemlenmektedir. Çocuk işçi sayısında yaşanan düşüş ülkenin çocuk işçi ile mücadele programları ve 1997 yılında zorunlu sekiz yıllık eğitime geçişin olumlu etkileridir. Son yapılan ankette sanayi ve hizmetler sektöründe azalma var iken tarım sektöründe çocuk işçi sayısı 326 binden 399 bine yükselmiştir. Tarım sektöründeki denetim yetersizliği ve gezici tarım işçilerinin bu çalışma biçimini hayat tarzı haline getirmesi, bu yükselişin nedenleri arasındadır. Mücadele kapsamında yapılan çalışmalar, tarım sektöründe yetersiz kalmaktadır.

Çizelge 4.5. Türkiye’de sektörlere göre çocuk işçi sayısı

Yıllar	Sektörler (Bin kişi)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
1994	1510	385	375	2270
1999	990	322	318	1630
2006	326▼	275	289	890
2012	399▲	217	277	893

Kaynak: TÜİK

4.1.4. Tarımda çocuk işçiliği ile mücadele için yürütülen projeler

Çocuk işçiliği ile mücadele çalışmaları birçok kurumun koordinasyonu ile ÇSGB tarafından yürütülmektedir. ILO tarafından 1992-1993 yıllarından itibaren IPEC başlatılmıştır. Programa katılan ülkeler çocuk işçiliği ile mücadele çerçevesinde stratejiler geliştirmektedirler. Türkiye çocuk işçiliği ile mücadelede olan kararlılığını, IPEC’e katılarak ortaya koymuştur. Türkiye bu kapsamda ÇSGB’nin Çalışan Çocuklar Bölümü tarafından ‘‘Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi’’ oluşturulması çalışmalarını başlatmıştır. Hükümet çocukların çalışma yaşamına girmesinde temel nedenleri oluşturan yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitim olanaklarının artırılması, toplumsal farkındalığın oluşturulması konusunda alacağı tedbirlerle çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini 2005-2015 yılları arasında ortadan kaldırmayı hedef olarak koymuştur. Fakat çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri, tarım sektöründe hala devam etmektedir. Devam etmekte olan projeler ve çalışmalar ile önemli bir yol kat edilmiş olsa dahi Türkiye, tarımda çocuk işçiliğini ortadan kaldırmanın çok uzağında bulunmaktadır. Türkiye’de bu kapsamda yürütülen tarımla ilgili projeler Çizelge 4.6’da gösterilmiştir.

Çizelge 4.6. Çocuk işçiliğiyle mücadelede yürütülen projeler

Tarımda Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Yürütülen Projeler	Tarih
a. Eğitim yoluyla çocuk işçiliğiyle mücadele (tarladan okula) projesi	2004-2008
b. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması projesi	2005-2007
c. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi projesi	2010-2013
d. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde yerel kaynakların etkinleştirilmesi projesi	2012-2014
e. Fındık tarımında çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi projesi	2015-2017

a. Eğitim yoluyla çocuk işçiliğiyle mücadele (tarladan okula) projesi

ÇSGB Çalışan Çocuklar Bölümü ve MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü koordinasyonunda yürütülen proje Ankara, Şanlıurfa, Gaziantep, Elazığ, Ağrı ve Mardin illerinde 2004-2008 yılları arasında yürütülmüştür. Proje ile mevsimlik tarım

işçiliğinde çalışan ve çalışma riski bulunan 10 bin çocuğun çalışma hayatından alınarak uygun eğitim programlarına yönlendirilmesi hedeflenmiştir. Proje kapsamında 8365 çocuk tespit edilmiş, 5571 tanesi proje hizmetlerinden yararlanmıştı (ÇSGB 2014).

b. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması projesi

Proje “AB Katılım Öncesi Mali Yardım” kapsamında finanse edilmiş olup, ILO Türkiye Temsilciliği’nin teknik desteğiyle yürütülmüştür. Proje bütçesi 5.3 milyon Euro olup, seçilen 7 pilot ilde (Çankırı, Kastamonu, Sinop, Ordu, Elazığ, Erzurum, Van) 2005-2007 yılları arasında uygulanmıştır. Proje kapsamında alan araştırması yapılmış 6-17 yaş grubundaki çocukların çalışma hayatı, eğitim ve sağlık sorunlarına dair bilgiler derlenmiştir. Faaliyetler kapsamında, 4858 çalışan ve çalışma riski bulunan çocuğa ulaşılmış ve 4362 çocuğa eğitim, beslenme giyim ve hijyen malzemesi desteği sağlanmıştır. Çalışıyor olmaları nedeniyle okula devam edemeyen 183 çocuk uygun eğitim programlarına yönlendirilmiştir (ÇSGB 2014).

c. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi projesi (METİP)

MGTİ’lerin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi konulu Başbakanlık Genelgesi’nde yer alan maddeleri yerine getirmek adına METİP başlatılmıştır. Proje, ÇSGB tarafından hazırlanan stratejilerle 2010-2013 yılları arasında valiliklerce hazırlanan projeler kapsamında İl Özel İdare bütçelerine verilen ödeneklerle yürütülmüştür. Projenin bileşenleri, 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevre ile ilişkiler, iş ve sosyal güvenlik koşulları olarak belirlenmiştir. Barınma bileşeni ile “Toplulaştırılmış Geçici Yerleşim Yerleri” oluşturulması amaçlanmıştır ve MGTİ’lerin, asgari imkânlarla sahip konaklama alanlarında barınmaları sağlanmıştır.

Eğitim bileşeni ile oluşturulan geçici yerleşim yerlerinde, MGTİ’lerin zorunlu eğitim çağında olan ancak eğitimden uzak kalan çocuklarının eğitim hizmetlerine ulaşması amaçlanmıştır. Genelgede yer alan işçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkânlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamlarının sağlanması öngörülmüştür. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanmakta, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilmektedir (TBMM 2015).

d. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde yerel kaynakların etkinleştirilmesi projesi

Proje “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika Program Çerçevesinin” etkin olarak uygulanmasını sağlamak ve böylece öncelikle en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına katkı sağlamak amacıyla 2012-2014 yılları arasında yürütülmüştür. Projenin hedef grupları, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışan çocuklar, sokakta çalışan çocuklar, aile işleri dışında gezici/geçici tarım işlerinde çalışan çocuklar ve bu çocukların aileleridir.

Proje kapsamında beş pilot ilde (Adana, Gaziantep, Şanlıurfa, Kocaeli, Ordu) tarama araştırması yapılarak çocuk işçiliği düzeyi tespit edilecektir denilmektedir. Bu illerde “Çocuk İşçiliği İzleme Birimleri” oluşturulup bu birimler aracılığıyla etkin bir izleme sistemi kurularak, ildeki diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamak suretiyle, öncelikle en kötü biçimler olmak üzere çocuk işçiliğini önlemeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalar; tespit, rehberlik ve yönlendirme, raporlama, kapasite ve farkındalık artırma bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu projenin en temel özelliği kurumsal niteliği olan, sürdürülebilir ve tüm ülkeye yaygınlaştırılabilir bir sistemin başlangıcı olmasıdır. Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü kapsamında iki farklı temada 20.000 adet afiş ve 10.000 adet bloknot bastırılarak 81 ilde dağıtımı sağlanmıştır. Bu faaliyet için 17.110,00 TL harcama yapılmıştır. Proje kapsamında toplam 556.340,00 TL harcama yapılmıştır. Ayrıca fındık üretilen illerde çocuk işçiliğinin önlenmesi gündemli toplantılar gerçekleştirilmiş, 2012 yılı Temmuz ayında fındık tarımında çocuk işçiliğinin önlenmesi için farkındalık artırmaya yönelik materyal hazırlanıp basılarak fındık üretiminin yoğun olduğu 10 ile gönderilmiştir.

e. Fındık tarımında çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi projesi

Ordu ilinde, Ordu Valiliği ve Ordu Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla pilot uygulama olarak başlayan projenin hedefi; fındık tarımı için mevsimlik işçi göçü alan Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz Bölgeleri ve mevsimlik işçi göçü veren Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden seçilmiş illerde yürütülecek eşgüdümlü faaliyetler yoluyla mevsimlik fındık tarımında çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine katkıda bulunmaktır. Çalışmaların yürütüleceği iller Ordu, Düzce, Sakarya ve Şanlıurfa olarak belirlenmiştir. Proje, 2015 yılı hasat sezonunda Ordu'da; Uzunisa, Efirli, Ünye ve Fatsa'da, Batı Karadeniz'de; Sakarya ili Hendek ilçesi, Düzce ili Çilimli ve Akçakoca ilçelerinde uygulanmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin okul çağındaki çocuklarının, fındık hasadında çalışmalarını önlemek ve eğitimlerine kesintisiz devam edebilmelerini hedefleyen proje, geliştireceği izleme mekanizması ile ulusal düzeyde diğer ürün grupları ve bölgelerde de mevsimlik tarım işlerinde en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin sonlandırılmasına katkıda bulunacaktır. Ordu'da fındık tarımında çocuk emeğine karşı etkin bir mücadele söz konusudur.

Proje ile mevsimlik tarımda görülen EKBCİ'nin hükümetin Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023 belgesinde yer alan çerçeve doğrultusunda sona erdirilmesine katkıda bulunmaktır. Proje stratejik müdahale modelinin farklı bölgelerde tekrarlanmasıyla katma değer sağlayacak ve mevsimlik tarımda sürdürülebilir bir çocuk işçiliği izleme mekanizmasının oluşturulmasına katkıda bulunacaktır. Böylelikle proje, mevsimlik tarımda EKBCİ'nin ortadan kaldırılması bağlamında politika geliştirilmesine ve etkili uygulamalara katkıda bulunarak ileri bir adım atılmasını sağlayacaktır. Proje 2017 yılına kadar uzatılmıştır (ILO 2015).

4.2. Alan Bulguları

Giresun ili Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Ekonomik yaşam büyük ölçüde tarıma dayanmakta ve topografik yapı dağlık alanlardan oluşmaktadır. Coğrafi koşullardan ve doğal yapıdan kaynaklanan kısıtlamalar; sanayi, turizm ve tarım sektörlerinin gelişmesine engel olmaktadır. Giresun ilinin toplam tarım alanlarının

%80'inde fındık tarımı yapılmaktadır. Fındık üretimi yapan çiftçi sayısı 80.466'dır. Türkiye'de 2015 yılında üretilen 646.000 ton fındığın %15'i Giresun'da üretilmektedir (GTHB 2015).

Giresun ili fındık işletmelerinde çocuk işçiliğinin mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmada 104 çocuk işçi (52 yerel, 52 mevsimlik), 58 hane halkı bireyi, 47 işveren ile yapılan yüz yüze anketlerden elde edilen alan bulguları aşağıda yer almaktadır.

4.2.1. Çocuk işgücü bulguları

Araştırma kapsamında Giresun Merkez, Bulancak, Espiye ve Tirebolu ilçelerinde 104 çocuk ile birebir anket uygulaması yapılmıştır. Fındık işletmelerinde işçilik yapan çocuklara ait sosyo-demografik özellikler, çalışma koşulları, MGTİ çocukların göç süreci, barınma koşulları, sağlık ve beslenme koşulları ve eğitim koşullarına ait alan bulguları altı başlık halinde gösterilmektedir.

4.2.1.1. Sosyo-demografik özellikler

Giresun ili fındık işletmelerinde çalışan çocukların yaş ortalamaları Çizelge 4.7'de gösterilmiştir. Fındık işçisi çocukların yaş ortalaması 14 olarak bulunmuştur. Gezici işçilerde minimum çalışma yaşı 9, yerel işçilerde 12 bulunmuştur.

Çizelge 4.7. Çocukların yaş ortalamaları

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama
MGTİ	52	9,00	17,00	14,88
MYTİ	52	12,00	17,00	14,73
Genel	104	9,00	17,00	14,80

Fındık işletmelerinde çalışan çocukların cinsiyet dağılımı Çizelge 4.8'de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %44,2'sini kız çocuk, %55,8'ini erkek çocuklar oluştururken, bu oran yerel işçilerden kızlarda %48,1, erkeklerde ise %51,9'dur. Anket esnasında yapılan gözlemlerde kızların erkeklerden daha çok çalıştıkları tespit edilmiştir. Erkek çocukların çalışma süresi genellikle fındık bahçesinden çıkınca biterken, kız çocuklar yemek, bulaşık gibi ev işlerini de yaptıklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar için yeterince zor olan çalışma koşulları, ev işleri ile çok daha yorucu hale gelmektedir.

Çizelge 4.8. Çocukların cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Kız çocuk	23	44,2	25	48,1	48	46,2
Erkek çocuk	29	55,8	27	51,9	56	53,8
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çalışan çocukların eğitim durumu Çizelge 4.9’da verilmiştir. Çalışan gezici fındık işçisi çocukların %30,7’sinin okul kaydı bulunmazken, yerel çocuk işçilerde bu oran %5,8’dir. Çocuklar arasında okuma-yazma bilmeyen yoktur. Gezici fındık işçisi çocuklarda, ilkokula kayıtlı olanların oranı %46,2, orta öğretime kayıtlı olanların oranı %23,1’dir. Yerel fındık işçisi çocuklarda ise ilköğretime kayıtlı çocukların oranı %53,8 iken, orta öğretime kayıtlı olanların oranı %40,4 olarak bulunmuştur. Mevsimlik tarım göçüne katılan çocuklarda okula kayıtlı olanların göç sürecinden dolayı okula düzenli devam edemedikleri tespit edilmiştir. Fındık işçiliği dışında tarımsal faaliyetlerde yer alan çocuklar, fındık hasat sezonu yaz mevsiminde olduğu için eğitimlerini çok fazla etkilemediğini belirtmişlerdir.

Çizelge 4.9. Çocukların eğitim durumu

Eğitim durumu	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Okula gitmeyen	16	30,7	3	5,8	19	18,3
İlköğretim	24	46,2	28	53,8	52	50,0
Orta öğretim	12	23,1	21	40,4	33	31,7
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çalışan çocukların ortalama boy ve kiloları Çizelge 4.10’da gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocuklarda ortalama boy 159,28 cm, yerel çocuklarda 160,92 cm bulunmuştur. Ortalama kiloları olarak aynı (54) bulunmuştur. Saha gözlemlerinde fındık işçisi çocukların mevcut fiziksel görüntülerinin yaşlılarından çok daha çelimsiz ve sağlıksız oldukları gözlemlenmiştir. Bu sağlıksız görüntü de çocukların işçilikten dolayı yaşadıkları yorgunluğun etkili olduğu düşünülmektedir. Mevsimin en sıcak ayında, uzun süre eğilerek işçilik yapan çocukların, bu durumdan fazlasıyla etkilendiği anket sırasında gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.10. Çocukların ortalama boy ve kiloları

		N	Ortalama
Boy (cm)	MGTİ	52	159,28
	MYTİ	52	160,92
	Genel	104	160,10
Kilo (kg)	MGTİ	52	54,32
	MYTİ	52	54,42
	Genel	104	54,37

Çocukların ortalama hane büyüklüğü Çizelge 4.11’de gösterilmiştir. Ortalama hane büyüklüğü gezici çocuk işçilerde 9,34 kişi, yerel çocuk işçilerde 6,86 kişi olarak bulunmuştur. Gezici tarım işçilerinde maksimum hane büyüklüğü 17’dir. Zorlu yaşama koşullarına sahip mevsimlik gezici işçilerin genellikle çok çocuklu aile yapısına sahip olması, ironiktir. Aileler düşük gelire sahip olmasına karşın, çok çocuk yapma eğilimindedir. Çocuğun geleceğini ve yaşamını ne şartlarda sürdüreceğini göz ardı eden bu eğilim, toplumsal bir sorundur. Birebir görüşmelerde ailelerin birçoğunun, çocukları

ekonomik bir değer olarak gördükleri gözlemlenmiştir. Ailelerin çok ocuk yapma eğiliminde olması, ailelerin eğitimsizliği ile de doğrudan ilişkilidir. Ailelerin çocuklarını ekonomik bir değer olarak görmesinin engellenmesi, ancak eğitimle mümkündür.

Çizelge 4.11. Çocukların ortalama hane büyüklüğü

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama
MGTİ (kişi)	52	6,00	17,00	9,34
MYTİ (kişi)	52	3,00	11,00	6,86
Genel	104	3,00	17,00	8,10

alışan ocukların ikamet ettikleri şehirler izelge 4.12’de gösterilmiştir. Yerel fındık işişi çocukların tamamı Giresun’da ikamet ederken, bölgeye mevsimlik göç eden ocuk işişilerin %36,5’i Urfa, %15,4’ Adıyaman, %15,4’ Diyarbakır, %9,6’sı Mardin, %7,7’si ise Van’dan bölgeye gelmişlerdir.

Çizelge 4.12. Çocukların yaşadığı şehirler

şehir	Frekans	Oran(%)
Urfa	19	36,5
Adıyaman	8	15,4
Diyarbakır	8	15,4
Mardin	5	9,6
Van	4	7,7
Diğer	8	15,4
Toplam	52	100,0

Çocukların medeni durumu izelge 4.13’te gösterilmektedir. Araştırmaya katılan 52 gezici fındık işişi çocuğun %19,2’si evli, nişanlı veya sözlü; yerel fındık işişi çocuklarda ise bu oran %11,5’tir. Evli olan çocukların resmi nikâhı olup olmadığı sorulduğunda tereddütte düşmüşler ve evet yanıtını vermişlerdir. Ancak cevap tatmin edici değildir. Eğitim ağındaki bu çocukların evli, nişanlı ve sözlü olmaları çocukların sadece işgücü açısından değil birçok yönden sömürülmekte olduğunun göstergesidir.

Çizelge 4.13. Çocukların medeni durumu

Medeni durum	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Bekâr	42	80,8	46	88,5	88	84,6
Sözlü	4	7,7	3	5,8	7	6,7
Nişanlı	2	3,8	1	1,9	3	2,9
Evli	4	7,7	2	3,8	6	5,8
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Mevsimlik göç eden çocukların ana dilleri ve konuşabildikleri diller Çizelge 4.14'te verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %51,9'unun anadili Türkçe, %44,3'ünün ana dili Kürtçedir. Çocukların hepsi Türkçe konuşabiliyorken, bazı çocukların Türkçe konuşma ve anlamada zorluk çektikleri tespit edilmiştir. Yerel tarım işçisi çocukların tamamının ana dilleri ise Türkçe'dir.

Çizelge 4.14. Çocukların anadilleri ve konuşabildiği diller

	MGTİ Anadilleri		Konuştukları diller	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Türkçe	27	51,9	52	50,0
Kürtçe	23	44,3	49	94,2
Zazaca	1	1,9	1	1,9
Arapça	1	1,9	1	1,9
Diğer	-	-	1	1,9

Mevsimlik göç eden çocukları çalışma alanına getiren kişiler Çizelge 4.15'te gösterilmiştir. Gezici tarım işçileri yeterli gelir elde edemedikleri için aileleriyle birlikte göç sürecine katılmaktadırlar. Araştırmaya katılan gezici fındık işçisi çocukların %98,1'i bölgeye aileleri ile birlikte gelmiş, sadece bir çocuk bölgeye akrabası ile birlikte göç etmiştir.

Çizelge 4.15. Çocukların çalışma alanına birlikte geldiği kişi

	Frekans	Oran (%)
Ailem	51	98,1
Akrabam	1	1,9
Toplam	52	100,0

Çizelge 4.16'da verilen çocukların sosyal güvence durumlarına baktığımızda çocuklara yöneltilen, herhangi bir sosyal güvenceniz var mı sorusuna gezici fındık işçisi çocukların %78,8'i evet, %7,7'si hayır, %13,5'i bilmiyorum cevabı vermiştir. Yerel fındık işçisi çocukların ise %96,2'si evet, %3,8'i bilmiyorum cevabını vermiştir. Ülkemizde anne babasının sosyal güvencesine bakılmaksızın 18 yaşın altındaki çocukların Genel Sağlık Sigortası kapsamında olduğu göz önünde tutulursa, çocukların bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Çizelge 4.16. Fındık işçisi çocukların sosyal güvence durumu

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	41	78,8	50	96,2	91	87,5
Hayır	4	7,7	-	-	4	3,8
Bilmiyorum	7	13,5	2	3,8	9	8,7
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

4.2.1.2. Çalışma koşulları

Fındık işçisi çocukların, fındık işçiliğine başlama yaşları Çizelge 4.17’de gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %40,4’ü fındık işçiliği yapmaya 9-11 yaş aralığında, %55,8’i 12-14 yaş aralığında %3,8’i ise 15-17 yaş aralığında başlamıştır. Yerel fındık işçisi çocuklarda 9-11 yaş aralığında fındık işçiliği yapmaya başlayan yok iken, %42,3’ü 12-14 yaş aralığında, %57,7’si ise 15-17 yaş aralığında fındık işçiliği yapmaya başlamıştır. Gezici tarım işçilerinin daha erken yaşta çalışma hayatına katılmasının başlıca sebebi, aileleri ile göç sürecine katılmak zorunda kalınması olarak ifade edilmiştir.

Çizelge 4.17. Çocukların fındık işçiliğine başlama yaşları

Yıl	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
9 - 11	21	40,4	-	-	21	20,2
12- 14	29	55,8	22	42,3	51	49,0
15 - 17	2	3,8	30	57,7	32	30,8
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların fındık tarımı dışında çalıştığı tarım işleri, Çizelge 4.18’de gösterilmiştir. Gezici tarım işçisi çocuklar, fındık işçiliği dışında tarla bitkileri hasadı, tarla bitkileri çapası, sebze hasadı, sebze çapası ve meyve hasadı faaliyetlerine katılırken, yerel fındık işçisi çocuklardan sadece %5,8’i meyve hasadına katıldığını ifade etmiştir. Çocuklar çalıştığı faaliyetleri; İç Anadolu’da pancar çapası ve hasadı, Malatya kayısı hasadı, Urfa’da ise pamuk, bazı sebze ve meyvelerin hasadı olarak ifade etmişlerdir. Gidilen yerler, gidilecek bölgedeki o yıl gerçekleşen üretim miktarına göre değişmektedir. Yerel fındık işçisi çocuklarda sadece birkaç kere Malatya’ya kayısı hasadına gittiklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.18. Çocukların fındık tarımı dışında çalıştığı tarım işleri

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Tarla bit. hasadı	18	34,6	-	-	18	17,3
Tarla bit. çapası	17	32,7	-	-	19	18,3
Sebze hasadı	12	23,1	-	-	12	11,5
Sebze çapası	4	7,7	-	-	4	3,8
Meyve hasadı	31	59,6	3	5,8	34	32,7

Fındık işçisi çocukların ailelerinin fındık işçiliği yapma durumu Çizelge 4.19’da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan 52 adet gezici tarım işçisi çocuktan sadece bir tanesi, ailesinin fındık işçiliğine katılmadığını ifade etmiştir. Yerel tarım işçisi çocukların ise tamamının ailesi fındık işçiliği yapmaktadır.

Çizelge 4.19. Çalışan çocukların ailelerin fındık işçiliği yapma durumu

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	51,0	98,1	52	100	103,0	99,0
Hayır	1,0	1,9	-	-	1,0	1,0
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların ailelerinin fındık işçiliği yapma süreleri Çizelge 4.20’de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların ailelerinin fındık işçiliği yapma süresi ortalama 16,07 yıl, yerel fındık işçisi çocukların ailelerinin fındık işçiliği yapma süresi ortalama 25,50 yıl olarak bulunmuştur. Yerel işçilerin ortalama sürelerinin fazla çıkmasının başlıca nedeni, araştırma bölgesinde fındık tarımının yaygın olarak yapılmasıdır.

Çizelge 4.20. Çocukların ailelerinin fındık işçiliği yapma süreleri

	N	Ortalama (yıl)
MGTİ	52	16,07
MYTİ	52	25,50
Genel	104	20,78

Çocukların ailelerinin fındık tarımı dışında gezici tarım faaliyetlerine katılma durumları Çizelge 4.21’de verilmiştir. Yerel fındık işçisi çocukların aileleri fındık dışında tarımsal faaliyetlere katılmadığından çizelgede yer verilmemiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %96,2’sinin ailesi fındık dışında da tarım işçiliği yapmaktadır. Araştırmaya katılan aileler pancar çapası, pamuk hasadı, kayısı hasadı, sebze hasadı gibi tarım faaliyetlerine katıldıklarını belirtmiş, bu faaliyetlere katılmak için sürekli ikamet ettikleri yerlerden göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.21. MGTİ çocukların ailelerinin fındık tarımı dışında geçici tarım işi yapma durumları

	Frekans	Oran (%)
Evet	50	96,2
Hayır	2	3,8
Toplam	52	100,0

Çocukların bir fındık hasadı sezonu boyunca çalıştıkları işletme sayıları, Çizelge 4.22’de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %38,5’i bir işletmenin, %44,2’si iki işletmenin, %17,3’ü ise üç işletmenin fındık hasadına katılmaktadır. Yerel fındık işçisi çocuklarda da bir işletmenin fındık hasadına katılanların oranı %38,5, iki fındık işletmesinin fındık hasadına katılanların oranı %46,1, üç işletmenin fındık hasadına katılma oranı %15,4’tür. Bu sayılar ihtiyaca göre ve işletmenin arazi büyüklüğüne göre değişmektedir.

Çizelge 4.22. Çocukların çalıştıkları işletme sayısı

Yıl/adet	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran(%)
1	20	38,5	20	38,5	40	38,5
2	23	44,2	24	46,1	47	45,2
3	9	17,3	8	15,4	17	16,3
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların ortalama yıllık çalışma süreleri Çizelge 4.23'te verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların fındık hasadında ortalama çalışma süresi 26,07 gün, yerel fındık işçisi çocukların ise 24,76 gün olarak bulunmuştur. Gezici çocuk işçilerde maksimum çalışma süresi 35 gündür. Temmuz ayının sonunda bölgeye gelip sahil kesimindeki fındık bahçelerinde işçilik yapan gezici işçiler, Ağustos ayının ortalarından sonra Eylül ayının ilk haftalarına kadar daha yüksek kesimlerdeki fındık işletmelerine giderek yaklaşık bir ay süren fındık hasat sezonunun her gününü değerlendirmek istemektedirler. Ayrıca sahil bandındaki fındık işletmeleri ile yüksek kesimlerdeki fındık işletmeleri arasında fazla mesafe olduğu için konakladıkları geçici yer de buna göre değiştirmektedirler. Yerel fındık işçisi çocuklar ikamet ettikleri evden çalışma alanına gittikleri ve genelde evlerine yakın yerlere gittikleri için bu konuda daha avantajlı durumdadır.

Çizelge 4.23. Çocukların yıllık çalışma süreleri

	N	Minimum (gün)	Maksimum (gün)	Ortalama (gün)
MGTİ	52	10,00	35,00	26,07
MYTİ	52	15,00	30,00	24,76
Genel	104	10,00	35,00	25,42

Çocukların günlük çalışma süreleri Çizelge 4.24'te verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların günlük çalışma süresi ortalama 9,12 saat, yerel fındık işçisi çocukların ise 9,35 saat olarak bulunmuştur. Çocukların maksimum çalıştığı süre, her iki gruptaki çocuklar için de 10,5 saat olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 4.24. Çocukların günlük çalışma süreleri

	N	Minimum (saat)	Maksimum (saat)	Ortalama (saat)
MGTİ	52	7,00	10,50	9,12
MYTİ	52	8,00	10,50	9,35
Genel	104	7,00	10,50	9,24

Fındık işçisi çocukların iş ile ilgili eğitim alma durumları ve aldıkları eğitimin türü Çizelge 4.25'te verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %69,2'si iş ile ilgili herhangi bir eğitim almazken, %23,1'i sözlü eğitim, %1,9'u uygulamalı eğitim, %5,8'i hem sözlü hem uygulamalı eğitim aldığını ifade etmiştir. Yerel tarım işçisi çocukların

ise hiçbiri iş ile ilgili eğitim almamıştır. Bu farklılık, yerel tarım işçisi çocukların fındık tarımının yoğun olarak yapıldığı bölgede ikamet etmesinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.25. Çocukların iş ile ilgili eğitim alma durumları ve eğitim türü

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Sözlü eğitim	12	23,1	-	-	12	11,5
Uygulamalı eğitim	1	1,9	-	-	1	1,0
Sözlü/uygulamalı eğitim	3	5,8	-	-	3	2,9
Eğitim almadı	36	69,2	-	-	88	84,6
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların aldıkları ücreti bilme durumu Çizelge 4.26'da verilmiştir. Yerel fındık işçisi çocukların tamamı aldıkları ücret miktarını bilmektedir. Gezici fındık işçisi çocukların %65,4'ü aldıkları ücret miktarını bilmektedir. Aldıkları ücret miktarını bilmeyen %34,6'lık kısmın ödemesi genelde kendilerine değil aile bireylerine ya da tarım aracısına yapıldığı için çocuklar miktardan haberdar değildirler. Aldıkları ücreti bilmeyen çocukların günlük işçilik ücreti aile büyüklerine sorulup, tespit edilerek çocukların aldıkları ortalama günlük ücret miktarı hesaplanmıştır.

Çizelge 4.26. Çocukların ücret miktarını bilme durumu

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Evet	34	65,4	52	100,0	86	82,7
Hayır	18	34,6	-	-	18	17,3
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların fındık işçiliğinden elde ettikleri günlük ortalama ücret miktarı, Çizelge 4.27'de verilmiştir. Fındık işçiliğinde çalışan gezici fındık işçisi çocukların ortalama günlük ücret miktarı 24,96 TL olarak bulunmuştur. Yerel fındık işçisi çocukların ise ortalama günlük ücret miktarı 67,30 TL olarak bulunmuştur. Ücret farklılığındaki bu büyük farkın nedeni araştırmaya katılan gezici fındık işçisi çocukların arasında 9-10 yaşlarında çocukların bulunması ve işverenlerin bu işçiler için çok düşük miktarlarda ödeme yapmasıdır. Yerel çocuklara daha yüksek ücret verilmesinin bir diğer nedeni de yerel çocukların yaşlarının daha büyük olması ve işverenlerin yerel çocukların fındık hasadı işini daha iyi yaptığı düşüncesidir.

Çizelge 4.27. Fındık işçisi çocukların aldıkları günlük ücret

	N	Ortalama (TL)
MGTİ	52	24,96
MYTİ	52	67,30
Genel	104	46,13

Fındık işçisi çocukların fındık işçiliği için hak ettiklerini düşündükleri ideal ücret miktarı Çizelge 4.28’de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların ideal ücretinin ne olmalı sorusuna verdikleri cevap sonucu, idealize ettikleri ücret miktarının ortalaması 45,09 TL olarak hesaplanmıştır. Yerel fındık işçisi çocukların idealize ettiği ücret miktarı ise 67,21 TL olarak bulunmuştur ve bu ücretin alınan ortalama ücretle hemen hemen aynı olması aldıkları ücreti hak ettiklerini düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.28. Çocukların belirttikleri ideal ücret miktarlarının ortalamaları

	N	Ortalama (TL)
MGTİ	52	45,09
MYTİ	52	67,21
Genel	104	56,15

Fındık işçisi çocukların aldıkları ücretleri belirleyen aktörler Çizelge 4.29’da verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların ücretini %50 oranında işverenler belirlerken, %28,8’inin ücretini tarım araçları belirlemektedir. Çocukların %21,2’si aldıkları ücreti kimin belirlediğini bilmediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan yerel fındık işçisi çocukların tamamı ücretlerini işverenlerin belirlediğini ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.29. Çocukların aldıkları ücretleri belirleyen aktörler

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Tarım aracı	15	28,8	-	-	15	14,4
İşveren	26	50,0	52	100,0	78	75,0
Bilmiyorum	11	21,2	-	-	11	10,6
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların aldıkları ücretleri yeterli bulma durumu Çizelge 4.30’da verilmiştir. Ankete katılan gezici fındık işçisi çocukların %98,1’i aldıkları ücreti yeterli bulmazken, yerel fındık işçisi çocukların %88,5’i aldığı ücreti yeterli bulmaktadır. Gezici çocuk işçilerin aileleri, yerel işçilerin aldıkları ücreti bildikleri için bu durumdan oldukça şikâyetçi olmaktadır. Aynı işi yapıp hatta daha fazla çalışıp daha az ücret aldıkları düşüncesi yaygındır.

Çizelge 4.30. Çocukların ücretleri yeterli bulma durumu

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	1	1,9	46	88,5	47	45,2
Hayır	51	98,1	6	11,5	57	54,8
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların aldıkları ücretlerin teslim edildiği aktörler Çizelge 4.31’de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %55,8’inin ücretinin ödemesi babasına (ya da hane büyüğüne) yapılırken, %44,2’sinin ödemesi kendilerine

yapılmaktadır. Yerel fındık işçisi çocuklarda ücret ödemesi %59,6 oranında çocuğun babasına (ya da hane büyüğüne) yapılırken, %40,4'ünün ödemesi kendine yapılmaktadır. Bu durum çocuk işçiliğinde aile faktörünün önemini ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.31. Çocukların ücretinin teslim edildiği aktörler

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Kendisi	23	44,2	21	40,4	44	42,3
Babası	29	55,8	31	59,6	60	57,7
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların ücretlerinin ödeme şekilleri Çizelge 4.32'de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %32,7'sinin ücret ödemesi günlük, %9,6'sının ödemesi haftalık, %34,6'sının ödemesi ise fındık toplandıktan sonra toptan yapılmaktadır. Yerel fındık işçisi çocukların %25'inin ücret ödemesi günlük, %57,7'sinin ücret ödemesi haftalık, %5,8'inin ücret ödemesi ise fındık toplandıktan sonra toptan yapılmaktadır. Sorulara diğer cevabı veren katılımcılar herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Çizelge 4.32. Çocukların ücretinin ödeme şekilleri

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Günlük	17	32,7	13	25,0	30	28,8
Haftalık	5	9,6	30	57,7	35	33,7
Hasat Sonrası Toptan	18	34,6	3	5,8	21	20,2
Diğer	12	23,1	6	11,5	18	17,3
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların çalışmaya başlamadan önce anlaşma yapma durumları Çizelge 4.33'de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %71,2'si çalışmaya başlamadan önce işverenle herhangi bir anlaşma yapmadığını belirtirken, %28,8'i sözlü anlaşma yaptığını dile getirmiştir. Yerel fındık işçisi çocukların %57,7'si anlaşma yapmazken %42,3'ü sözlü anlaşma yaptığını belirtmiştir. Araştırmada işverenle işe başlamadan önce yazılı anlaşma yapan çocuk işçi tespit edilmemiştir.

Çizelge 4.33. Çocukların çalışmaya başlamadan önce anlaşma yapma durumları

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Yapmadım	37	71,2	30	57,7	67	64,4
Sözlü	15	28,8	22	42,3	37	35,6
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların aldıkları ücretin ne için kullanıldığı Çizelge 4.34'de gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %75'inin aldığı ücret aile ihtiyaçları için kullanılırken %21,2'si aldığı ücreti kendi harcamaları için, %3,8'i aldığı ücreti eğitim

harcamaları için kullandığını belirtmiştir. Yerel fındık işçisi çocukların %44,2'si aldığı ücreti aile ihtiyaçları için kullanırken, %28,8'i kendi harcamaları, %26,9'u eğitim harcamaları için kullandığını belirtmiştir.

Çizelge 4.34. Çocukların ücret kullanım durumları

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Aile ihtiyaçları	39	75,0	23	44,2	62	59,6
Kendi harcamaları	11	21,2	15	28,8	26	25,0
Eğitim harcamaları	2	3,8	14	26,9	16	15,4
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların fındık işçiliği yapma nedenleri Çizelge 4.35'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan gezici fındık işçisi çocukların %42,3'ü fındık işçiliğini yoksulluktan dolayı yaparken, bu oran yerel fındık işçisi çocuklarda %53,8'dir. Ailesi istediği için fındık işçiliği yapanların oranı gezici fındık işçisi çocuklarda %17,3 olarak bulunurken, yerel fındık işçisi çocuklarda %11,5'tir. Ailesi bölgeye göç ettiği için fındık işçiliği yapan çocukların oranı %38,5'tir. Gezici fındık işçisi çocukların sadece %1,9'u kendi isteği ile fındık işçiliği yaptığını ifade ederken, yerel fındık işçisi çocukların %9,6'sı kendi istediği için fındık işçiliği yapmaktadır. Yerel fındık işçisi çocukların %5,8'i meslek sahibi olamadığı için fındık işçiliği yaptığı cevabını vermiştir. Yerel fındık işçisi çocuklardan diğer cevabını verenlerden bazıları harçlığını çıkarmak, yaz tatilini değerlendirmek gibi cevaplar vermiştir. Zor koşullarda çalışan bu çocukların hemen hemen yarısı yoksulluk nedeniyle işçilik yapmaktadır. İşçilik nedeni için öne sürdükleri aile isteği, ailesinin göç etmesi de yoksullukla ilişkili olgular olduğu için yoksulluğun çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasında ne kadar önemli bir faktör olduğu açıkça görülmektedir.

Çizelge 4.35. Çocukların fındık işçiliği yapma nedenleri

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Yoksulluk	22	42,3	28	53,8	50	48,1
Aile istediği için	9	17,3	6	11,5	15	14,4
Aile göç ettiği için	20	38,5	-	-	20	19,2
Kendim istediğim için	1	1,9	5	9,6	6	5,8
Meslek sahibi olmamak	-	-	3	5,8	3	2,9
Diğer	-	-	10	19,2	10	9,6
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların konakladıkları alan ile çalıştıkları alan arasındaki mesafe Çizelge 4.36'da verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların konakladığı alan ile çalıştıkları alan arasındaki ortalama mesafe 5,48 km, yerel fındık işçisi çocukların ise 3,46 km olarak bulunmuştur. Gezici işçilerde de, yerel işçilerde gidilen en uzak mesafe 15 km olarak tespit edilmiştir. Minimum mesafe olarak rakam belirtilmemesinin nedeni konakladıkları alanın hemen yanında çalışma alanı olmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.36. Konaklama alanı ile çalışılan alan arasındaki mesafe

	N	Maksimum	Minimum	Ortalama (km)
MGTİ	52	15	-	5,48
MYTİ	52	15	-	3,46
Genel	104	15	-	4,47

Çocukların konakladıkları yerden çalıştıkları alana giderken kullandıkları araç türleri Çizelge 4.37’de verilmiştir. Gezici tarım işçisi çocukların %13,6’sı çalıştıkları alana yürüyerek, %9,6’sı traktörle, %11,5’i kamyon/kamyonle, %28,8’i minibüsle, %36,5’i patpatla gittiklerini belirtmişlerdir. Patpat Giresun’da kısa mesafe ulaşımda kullanılan traktörün küçüğünü andıran genellikle trafiğe çıkış izni bulunmayan ulaşım aracıdır ve yöresel olarak patpat denilmektedir. Yerel tarım işçisi çocukların %17,3’ü çalıştıkları alana yürüyerek, %1,9’u traktörle, %38,5’i kamyon/kamyonle, %7,7’si minibüsle, %34,6’sı patpatla ulaşım sağladığını belirtmiştir. Kamyon/kamyon kasalarında, traktörle ve patpatla yolculuk can güvenliği açısından ulaşımda kullanılması uygun olmamaktadır. Yetişkin insanların ulaşımında kullanımı dahi tehlikeli olan bu vasıtaların çocukların ulaşımı için kullanımı çok büyük tehlike arz etmektedir. Çocuk işçilerin ekonomik sömürsünün yanında can güvenliği olmayan ulaşım maruz kalması bu konunun acilen çözülmesi gereken bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.37. Çocukların çalıştıkları alana ulaşım türleri

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Yürüyerek	7	13,6	9	17,3	16	15,4
Traktör	5	9,6	1	1,9	6	5,8
Kamyon	6	11,5	20	38,5	26	25,0
Minibüs	15	28,8	4	7,7	19	18,2
Pat pat	19	36,5	18	34,6	37	35,6
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların çalıştıkları alana ulaşım süreleri Çizelge 4.38’de belirtilmiştir. Gezici tarım işçisi çocukların çalıştıkları alana ortalama ulaşım süresi 10,71 dakika, yerel tarım işçisi çocukların ulaşım süresi ortalama 12,78 dakika olarak bulunmuştur.

Çizelge 4.38. Çocukların çalıştıkları alana ortalama ulaşım süreleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama (dk)
MGTİ	52	5,00	30,00	10,71
MYTİ	52	3,00	20,00	12,78
Genel	52	3,00	30,00	11,75

Çocukları fındık işçiliği yaparken en çok yoran işler Çizelge 4.39’da verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %3,8’i çalışma bitiminde 10-15 dakika kadar fındık çuvalı taşıdığını belirtmiş ve bu işin fındık toplamaktan daha yorucu olduğunu dile

getirmiştir. Yerel tarım işçisi çocukların ise tamamı en çok yoruldukları işin fındık toplamak olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 4.39. Çocukları fındık işçiliği yaparken en çok yoran işler

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Fındık toplama	50	96,2	52	100,0	102	98,1
Çuval taşıma	2	3,8	-	-	2	1,9
Toplam	52	100,0	-	-	104	100,0

Çocukların fındık işçiliği yaparken karşılaştığı olumsuzluklar Çizelge 4.40'da verilmiştir. Buna göre gezici fındık işçisi çocukların %23,1'i çalıştığı için hastalandığını belirtirken, %59,6'sı yetersiz beslendiğini, %13,5'i yetersiz uyduğunu, %94,2'si barınma alanının uygun şartlarda olmadığını belirtmiştir. Barınma alanının uygun olmadığını belirten çocukların oranı oldukça yüksektir. Bu fındık işçisi çocukların birçok yönden dezavantajlı olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü barınma alanının sağlıklı koşullar içermesi çocuğun gelişimi için çok önemlidir. Gezici çocuk işçilerin karşılaştığı diğer olumsuzluklar; %11,5'i iş kazası, %73,1'i haşere/yılan sokması, %80,8'i yetersiz boş zaman, %19,2'si güneş çarpması, %73,1'i yaşına göre ağır işler yapmak, %5,8'i gıda zehirlenmesi olarak ifade etmişlerdir.

Yerel fındık işçisi çocukların ise %7,7'si çalıştığı için hastalandığını belirtirken %9,6'sı yetersiz beslendiğini, %7,7'si yetersiz uyduğunu belirtmiştir. Çocukların %7,7'si iş kazaları ile karşılaştığını, %26,9'u böcek sokması yaşadığını, %7,7'si yetersiz boş zamana sahip olduğunu, %13,5'i güneş çarpması yaşadığını, %73,1'i yaşına göre ağır işler yaptığını dile getirmiştir. Yerel tarım işçilerinden uygun olmayan barınma şartları ve gıda zehirlenmesi fındık işçiliği yaparken karşılaştıkları bir olumsuzluk olarak değerlendirilmemiştir. Bunun nedeni, kendi evlerinde ikamet ediyor olmalarıdır.

Çizelge 4.40. Çocukların fındık işçiliği yaparken karşılaştıkları olumsuzluklar

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Hastalanma	12	23,1	4	7,7	16	15,4
Yetersiz beslenme	31	59,6	5	9,6	36	34,6
Yetersiz uyku	7	13,5	4	7,7	11	10,6
Uygunsuz barınma	49	94,2	-	-	49	47,1
İş kazası	6	11,5	4	7,7	10	9,6
Böcek sokması	38	73,1	14	26,9	52	50,0
Yetersiz boş zaman	42	80,8	4	7,7	46	44,2
Güneş çarpması	10	19,2	7	13,5	17	16,3
Ağır işler	38	73,1	38	73,1	76	73,1
Gıda zehirlenmesi	3	5,8	-	-	3	2,9

Çocukların gelecek yıl fındık işçiliği yapma düşünceleri Çizelge 4.41’de gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %80,8’i gelecek yıl da fındık işçiliği yapacağını, %19,2’si ise gelecek yıl fındık işçiliği yapmayacağını dile getirmiştir. Yerel fındık işçilerinin ise %90,4’ü işçilik yapmayı düşündüklerini belirtmiştir.

Çizelge 4.41. Çocukların gelecek yıl işçilik yapma düşünceleri

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	42	80,8	47	90,4	89	85,6
Hayır	10	19,2	5	9,6	15	14,4
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların çalıştıkları bölgede ayrımcılığa uğrama durumları Çizelge 4.42’de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %86,5’i çalıştıkları bölgede ayrımcılığa uğradıklarını düşünmekteyken, bu oran yerel fındık işçisi çocuklarda %17,3’tür.

Çizelge 4.42. Çocukların çalıştıkları bölgede ayrımcılığa uğrama durumları

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	45	86,5	9	17,3	54	51,9
Hayır	7	13,5	43	82,7	50	48,1
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların ayrımcılığa uğrama ile ilgili düşünceleri Çizelge 4.43’te verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %37,8’i etnik köken, %17,8’i yoksulluk, %44,4’ü tarım işçisi oldukları için ayrımcılığa uğradıklarını düşünmekteledir. Yerel fındık işçisi çocuklar ise etnik kökenden dolayı ayrımcılığa uğradıklarını düşünmezken, %77,8’i yoksulluk, %22,2’si tarım işçiliği yapmalarından dolayı ayrımcılığa uğradıklarını düşünmektedir.

Çizelge 4.43. Çocukların uğradıkları ayrımcılıkla ilgili düşünceleri

		MGTİ	MYTİ	Genel
		Oran (%)	Oran (%)	Oran (%)
Evet	Etnik köken	37,8	-	31,5
	Yoksulluk	17,8	77,8	27,8
	Tarım işçisi olmak	44,4	22,2	40,7
Toplam		100,0	100,0	100,0

Çocukların fındık işçiliğinde çalışma şartlarının iyileştirilmesine dair görüşleri Çizelge 4.44’te verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %46,2’si şartların iyileştirilmesi için konaklama olanakları geliştirilmeli cevabını verirken, %53,8’i ücretler arttırılmalı cevabını vermiştir. Yerel fındık işçisi çocukların ise tamamı fındık işçiliği ücretleri arttırılmalı cevabını vermiştir.

Çizelge 4.44. Çocukların fındık işçiliği şartlarının iyileştirilmesine dair görüşleri

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Konaklama olanak	24	46,2	-	-	24	23,1
Ücretler arttırılmalı	28	53,8	52	100,0	80	76,9
Toplam	52	100,0	-	-	104	100,0

4.2.1.3. MGTİ çocukların göç süreci

Gezici fındık işçisi çocukların göç döneminde güvenli yolculuk yapma durumları Çizelge 4.45'te gösterilmiştir. Çocukların %51,9'u göç döneminde güvenli yolculuk yaptığını belirtirken %48,1'i yolculuklarının güvenli geçmediğini belirtmiştir. Yolculuğun güvenli geçmemesinin nedeni yolcu kapasitesinin çok üstünde yolculuk etmektir. Çünkü MGTİ'lerin işçilik yapacakları alana gelirken amacı masrafları minimize etmektir. Bu nedenle tek vasıtayla en çok kişiyi göç alanına getirmek önemli bir unsurdur.

Çizelge 4.45. Gezici fındık işçisi çocukların göç döneminde güvenli yolculuk yapma durumu

	Frekans	Oran (%)
Evet	27	51,9
Hayır	25	48,1
Toplam	52	100,0

Gezici fındık işçisi çocukların konakladıkları yerde güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri Çizelge 4.46'da gösterilmiştir. Çocukların %42,3'ünün konakladıkları alanda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri bulunurken, %57,7'sinin konakladıkları yerde güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri bulunmamaktadır.

Çizelge 4.46. Gezici fındık işçisi çocukların konakladıkları yerde güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri

	Frekans	Oran (%)
Evet	22	42,3
Hayır	30	57,7
Toplam	52	100,0

Gezici fındık işçisi çocukların göç döneminde bölgeye geldikleri araç türü Çizelge 4.47'de gösterilmiştir. Çocukların %15,4'ü yolculuğunu kamyon/kamyonle gerçekleştirirken, %84,6'sı otobüs/minibüs ile gerçekleştirmektedir.

Çizelge 4.47. Gezici tarım işçisi çocukların göç döneminde bölgeye geldikleri araç türü

Araç türü	Frekans	Oran (%)
Kamyon/kamyonet	8	15,4
Otobüs/minibüs	44	84,6
Toplam	52	100,0

4.2.1.4. Barınma Koşulları

Gezici fındık işçisi çocukların konakladıkları yerlerin durumu Çizelge 4.48’de gösterilmiştir. Çocukların %38,5’i çadırlarda konaklarken, %5,8’i serenderde, %17,3’ü işverenin tahsis ettiği evde, %38,5’i prefabrik işçi barakasında konaklamaktadır. Yerel çocuk işçiler ikamet ettikleri alanda çalıştıkları için, çalışma süresince de kendi evlerinde konaklamaktadır.

Çizelge 4.48. Gezici fındık işçisi çocukların konakladıkları yerlerin durumu

	Frekans	Oran (%)
Çadır	20	38,5
Serender	3	5,8
İşverenin tahsis ettiği ev	9	17,3
Prefabrik işçi barakası	20	38,5
Toplam	52	100,0

Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanda sahip olduğu fiziki imkânlar Çizelge 4.49’da gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %50’si mutfak, %23,1’i oda, %55,8’i banyo, %65,4’ü tuvalet, %46,2’si buzdolabı, %75’i elektrik, %42,3’ü televizyon, %73,1’i içme suyu, %94,2’si kullanma suyu, %55,8’i atık su sistemi imkânına sahiptir. Ancak saha gözlemlerinde çadır alanlarında yaşayan çocukların tuvalet ve banyo olarak kullandıkları yerler hastalıklara davetiye çıkaran birçok kişinin ortak kullandığı ve etrafı yarı kapalı yerlerdir. Ayrıca oda olarak tanımlanan fiziki imkân, ikiye bölünmüş alanlardan ibarettir. Çadır alanlarında içme suyu ve kullanma suyu ya yakın bir alandan hortumla çekilmekte ya da yakınlardaki derelerden temin edilmektedir. Elektrik ihtiyacı da yine etraftan çekilen elektrikliere takılı ampullerden ya da şarjlı lambalardan giderilmektedir. Özellikle içme ve kullanma suyunun hijyenik şartlarda temin edilmemesi çocuklar için önemli bir risk faktörüdür. Atık su sisteminin olmayışı çocukların sağlığını tehdit ederken çevre kirliliği yapması da ayrı bir sorundur. Bölge halkı bu durumdan fazlasıyla şikâyetçidir ve bu nedenle çadır yerleşim yerleri genellikle تنها yerlere yapılmaktadır. Televizyona sahip olanların ya işverenin verdiği eski bir televizyondur ya da çoğunlukla İl Özel İdare’nin prefabrik işçi konutlarında ortak olan birkaç televizyondan ibarettir. Yerel fındık işçisi çocuklar ise %53,8’i evlerinde birden fazla oda olduğunu belirtirken, diğer fiziki imkânların hepsine sahip olduğunu, diğer cevabını veren birkaç çocuk da evinde bilgisayar bulunduğunu ifade etmiştir.

Çizelge 4.49. Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanda sahip olduğu fiziki imkânlar

	MGTİ		MYTİ	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Mutfak	26	50,0	52	100,0
Oda	12	23,1	28	53,8
Banyo	29	55,8	52	100,0
Tuvalet	34	65,4	52	100,0
Buzdolabı	24	46,2	52	100,0
Elektrik	39	75,0	52	100,0
Televizyon	22	42,3	52	100,0
İçme suyu	38	73,1	52	100,0
Kullanma suyu	49	94,2	52	100,0
Atık su sistemi	29	55,8	52	100,0
Diğer	-	-	3	5,8
N	52	100,0	52	100,0

Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanda kaldıkları ortalama kişi sayısı Çizelge 4.50'de verilmiştir. Gezici ve yerel fındık işçisi çocukların konakladıkları alanda kaldıkları ortalama kişi sayısı 6 olarak aynı bulunmuştur.

Çizelge 4.50. Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanda kaldıkları ortalama kişi sayısı

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama (kişi)
MGTİ	52	2,00	13,00	6,30
MYTİ	52	3,00	10,00	6,36
Genel	104	2,00	13,00	6,33

Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanın çevresinde kirlilik ve gürültü bulunma durumları Çizelge 4.51'de verilmiştir. Gezici tarım işçisi çocukların %96,2'si konakladıkları alanda kirlilik bulunduğunu söylerken, bu oran yerel fındık işçisi çocuklarda %7,7'dir. Aradaki bu fark, yine yerel fındık işçisi çocukların ikamet ettikleri adreste işçilik yapmalarından kaynaklanmaktadır. Gezici fındık işçisi çocuklar konakladıkları yer bakımında dezavantaja sahiplerdir.

Çizelge 4.51. Fındık işçisi çocukların konakladıkları alanın çevresindeki kirlilik ve gürültü durumları

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Kirlilik var	50	96,2	4	7,7	54	51,9
Gürültü var	7	13,5	4	7,7	11	10,6

Fındık işçisi çocukların banyo yapma sıklıkları Çizelge 4.52'de gösterilmiştir. Gezici tarım işçisi çocukların hiçbiri her gün banyo yapma imkânına sahip değildir. Gezici fındık işçisi çocukların %28,8'i iki günde bir, %42,4'ü üç günde bir, %26,9'u

haftada bir, %1,9'u ise iki haftada bir banyo yapmaktadır. Gezici fındık işçisi çocuklardan özellikle çadırlarda konaklayanların banyo diye tabir ettikleri alanlar etrafı bezlerle ve kartonlarla çevrili genellikle taşıma ile su sağlanan, hijyenik olmayan alanlardır. Yerel fındık işçisi çocuklar ikamet ettikleri adreste işçilik yaptığı için bu konuda daha avantajlıdır. Yerel çocukların %46,1'i her gün duş alabilirken, %38,5'i iki günde bir, %15,4'ü ise üç günde bir duş almaktadır.

Çizelge 4.52. Fındık işçisi çocukların banyo yapma sıklıkları

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Hergün	-	-	24	46,1	24	23,1
İki günde bir	15	28,8	20	38,5	35	33,7
Üç günde bir	22	42,4	8	15,4	30	28,8
Haftada bir	14	26,9	-	-	14	13,5
İki haftada bir	1	1,9	-	-	1	1,0
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların işçilik boyunca temel gereksinimlerini (yemek, barınma vs.) karşılayan aktörler Çizelge 4.53'te gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %23,1'i çalışırken temel gereksinimlerini kendi karşılarken, %34,6'sının ki işveren tarafından, %40,4'ünü İl Özel İdare, %1,9'unun ihtiyaçları ise ailesi tarafından karşılanmaktadır. Yerel fındık işçisi çocukların temel ihtiyaçları %84,6 oranında kendileri tarafından, %15,4'ünün temel gereksinimleri ise işveren tarafından karşılanmaktadır.

Çizelge 4.53. Fındık işçisi çocukların temel gereksinimlerini karşılayan aktörler

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Kendisi	12	23,1	44	84,6	56	53,8
İşveren	18	34,6	8	15,4	26	25,0
İl özel idare	21	40,4	-	-	21	20,2
Ailesi	1	1,9	-	-	1	1,0
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

4.2.1.5. Sağlık ve beslenme koşulları

Anket kapsamında çocuklara günlük faaliyetinizi engelleyecek düzeyde bir hastalığı olup olmadığı sorulduğunda gezici fındık işçisi çocukların %21,2'si evet cevabı vermiş, hastalık türü olarak bel/sırt ağrısı ve alerji cevabını vermişlerdir. Yerel fındık işçilerinin ise %9,6'sı bel/sırt ağrısı ve alerji gibi problemlerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Fındık işçisi çocukların sigara içme durumları Çizelge 4.54'te gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %34,6'sı sigara kullanırken, yerel fındık işçisi çocukların %38,5'i sigara kullanmaktadır.

Çizelge 4.54. Fındık işçisi çocukların sigara içme durumları

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	18	34,6	20	38,5	38	36,5
Hayır	34	65,4	32	61,5	66	63,5
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların konakladıkları yerde ecza dolabı bulunma durumu Çizelge 4.55'te gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %61,5'i konakladıkları yerde ecza dolabı bulunmadığını belirtirken yerel fındık işçisi çocukların hepsi konakladıkları yerde ecza dolabı bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.55. Çocukların konakladıkları yerde ecza dolabı bulunma durumu

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	20	38,5	-	-	20	19,2
Hayır	32	61,5	52	100,0	84	80,8
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Çocukların 2015 yılı hasat döneminde fındık işçiliği nedeniyle geçirdikleri rahatsızlık türleri Çizelge 4.56'da gösterilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %25'i fındık işçiliği nedeniyle herhangi bir rahatsızlık geçirmezken, %3,8'i grip, %17,3'ü güneş çarpması, %1,9'u gıda zehirlenmesi, %7,7'si iş kazası, %1,9'u haşere/yılan sokması, %5,8'i ishal, %36,5'i ise bel ağrısı yaşadığını belirtmiştir. Yerel fındık işçisi çocukların ise %36,5'i fındık işçiliği nedeniyle herhangi bir rahatsızlık geçirmezken, %1,9'ı grip, %5,8'i güneş çarpması, %15,4'ü gıda zehirlenmesi, %1,9'u ishal, %38,5'i ise bel ağrısı nedeniyle rahatsızlık yaşadıklarını belirtmiştir.

Çizelge 4.56. Çocukların fındık işçiliği nedeniyle geçirdikleri rahatsızlık

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Hayır	13	25,0	19	36,5	32	30,8
Grip	2	3,8	1	1,9	3	2,9
Güneş çarpması	9	17,3	3	5,8	12	11,5
Gıda zehirlenmesi	1	1,9	8	15,4	9	8,7
İş kazası	4	7,7	-	-	4	3,8
Haşere/yılan	1	1,9	-	-	1	1,0
İshal	3	5,8	1	1,9	4	3,8
Bel ağrısı	19	36,5	20	38,5	39	37,5
Toplam	52	100,0	52	100,0	104	100,0

Fındık işçisi çocukların yedikleri gıdalar Çizelge 4.57'de gösterilmiştir. MGTİ çocukların sadece %5,8'i kahvaltı öğünlerinde süt ve süt ürünleri tüketmekteyken, MYTİ çocukların %63,5'i kahvaltı öğünlerinde süt ve süt ürünleri tüketmektedir. Öğle

yemeklerinde MGTİ çocukların %5,8'i et ve et ürünleri tüketmekteyken, MGTİ çocuklardan öğle yemeğinde et tüketen yoktur. Akşam yemeğinde MGTİ çocuklar çoğunlukla (%50) tahıl/balığat tükettiklerini ifade ederken, et ve et ürünü tüketenlerin oranı %11,5'tir. MYTİ çocukların ise %7,7'si akşam yemeklerinde et tüketmektedir.

Çizelge 4.57. Fındık işçisi çocukların yedikleri gıdalar

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Kahvaltı						
Süt ve ürünleri yok	32	61,5	9	17,3	41	39,4
Süt ve ürün. nadir	17	32,5	10	19,2	27	26,0
Süt ve ürünleri var	3	5,8	33	63,5	36	34,6
Öğle yemeği						
Tahıl/bakliyat	11	21,2	6	11,5	17	16,3
Sebze	9	17,3	12	23,1	21	20,2
Tahıl/bak. ve sebze	29	55,8	34	65,4	63	60,6
Et ve et ürünleri	3	5,8	-	-	3	2,9
Akşam yemeği						
Tahıl/bakliyat	26	50,0	12	23,1	38	36,5
Sebze	4	7,7	15	28,8	19	18,3
Tahıl/bak. ve sebze	16	30,8	21	40,4	37	35,6
Et ve et ürünleri	6	11,5	4	7,7	10	9,6

4.2.1.6. Eğitim koşulları

Çocukların şartlı eğitimden yararlanma durumu Çizelge 4.58'de verilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %13,9'u şartlı eğitim yardımıyla yararlanırken, yerli fındık işçisi çocukların %6,1'i şartlı eğitimden yararlanmaktadır.

Çizelge 4.58. Çocukların şartlı eğitim yardımıyla yararlanma durumu

	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	5	13,9	3	6,1	8	9,30
Hayır	31	86,1	47	93,9	78	90,70
Toplam	36	100,0	50	100,0	86	100,0

4.2.2. Hanehalkı Bulguları

Araştırma kapsamında Giresun Merkez, Bulancak, Espiye ve Tirebolu ilçelerinde 58 adet hanehalkı bireyi ile yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Hane halkı bireyine ait sosyo-demografik özellikler ve hanehalkı bireyinin çalışan çocuklarına yönelik düşüncelerine ait alan bulguları iki başlık altında toplanmaktadır. İş dönüşü yapılan anketlerde, aileler yorgun olması nedeniyle çok fazla görüşme yapmak istememiş, birçok soruyu cevapsız bırakmışlardır. Çocuklar anket yapma konusunda ailelere göre daha istekli davranmaktadır. Ailelerle yapılan anketler dışında birkaç aile

bireyi ile derinlemesine görüşme yapılmış ve detay bilgiler elde edilmiştir. Hanehalkı ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler aşağıda verilmiştir.

4.2.2.1. Sosyo-demografik özellikler

Görüşülen hanehalkı bireylerinin cinsiyet dağılımı Çizelge 4.59'da verilmiştir. Gezici işçilerin %41,4'ü kadın, %58,6'sı ise erkektir. Yerel işçilerin %65,5'i erkek iken, %34,5'i kadındır.

Çizelge 4.59. Çocuk işçilerin hanehalkı bireyinin cinsiyeti

Cinsiyet	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Kadın	12	41,4	10	34,5	22	37,9
Erkek	17	58,6	19	65,5	36	62,1
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Hanehalkı bireylerinin meslekleri Çizelge 4.60'ta gösterilmiştir. Gezici fındık işçilerin %89,7'si tarım işçisi, %10,3'ü diğer cevabını vermiştir. Diğer cevabını verenler tarım işçiliği yapmadıkları zamanlarda inşaat işçiliği ve hamallık gibi işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Yerel fındık işçilerinin %13,8'i tarım işçisi (sadece fındık), %34,5'i çiftçi, %27,6'sı esnaf, %24,1'i diğer cevabını vermiş, diğer kısmına pazarcılık ve el işçiliği cevabı verilmiştir. Yerel işçilerdeki meslek çeşitliliği fındıktan başka tarım işçiliğine gitmiyor oluşlarından kaynaklanmaktadır. Esnaflık yapanların köy kahvesinde çay ocağı işlettikleri belirtilmiştir.

Çizelge 4.60. Çocuk işçilerin hanehalkı bireyinin meslekleri

Meslek	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Tarım İşçisi	26	89,7	4	13,8	30	51,7
Çiftçi	-	-	10	34,5	10	17,2
Esnaf	-	-	8	27,6	8	13,8
Diğer	3	10,3	7	24,1	10	17,3
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Hanehalkı bireylerinin eğitim durumları Çizelge 4.61'de verilmiştir. Gezici tarım işçilerinin %27,6'sı okuma yazma bilmiyor, %37,9'u okuma yazma biliyor, %27,6'sı ilköğretim, %6,9'u ortaokul mezunu olup, lise mezununa rastlanmamıştır. Yerel tarım işçilerinin %6,9'u okuma yazma bilmiyor, %34,5'i okuma yazma biliyor, %27,6'sı ilköğretim, %13,8'i ortaokul, %17,2'si lise mezunudur. Ailelerin eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Çocukların eğitiminde ve yetiştirilmesinde ailenin eğitim düzeyinin çok önemli olduğunu göz önünde bulundurursak, bu ailelerin çocuklarının işçilik yapmasının önlenmesinde ailelerin eğitim yoluyla bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için yapılması gereken, aile bilinçlendirme çalışmalarında çocuklarını çalıştıran ailelerin tespiti ve eğitici programlar düzenlenmesidir. Ailelerin bu programa katılımı takip edilmelidir. Uygulanacak eğitim programlarında çocuk

işçiliğine karşı ailelere farkındalık kazandırmanın yanında, meslek kursları düzenlenerek asgari ihtiyaçlarını karşılayacakları işlere yerleştirilmeleri gerekmektedir.

Çizelge 4.61. Çocuk işçilerin hanehalkı bireyinin eğitim durumu

Eğitim durumu	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Okuma yazma bilm.	8	27,6	2	6,9	10	17,2
Okuma yazma biliyor	11	37,9	10	34,5	21	36,2
İlköğretim	8	27,6	8	27,6	16	27,6
Ortaokul	2	6,9	4	13,8	6	10,3
Lise	-	-	5	17,2	5	8,7
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Hane halkı bireylerinin ana dili Çizelge 4.62’de gösterilmiştir. Gezici işçilerin %20,7’sinin anadili Türkçe, %79,3’ünün ana dili Kürtçedir. Bazı aileler Türkçeyi çok zor anlamaktadır ve görüşme esnasında Türkçe bilen diğer aile üyelerinden yardım alınmıştır. Yerel tarım işçilerinin hepsinin anadili Türkçe’dir.

Çizelge 4.62. Hanehalkı bireyinin ana dili

Anadiliniz	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Türkçe	6	20,7	29	100,0	35	60,3
Kürtçe	23	79,3	-	-	23	39,7
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Hane halkı bireylerinin konuşabildiği diller Çizelge 4.63’te gösterilmiştir. Gezici tarım işçilerinin %82,8’i Türkçe konuşabiliyorken, %17,2’si Türkçe konuşamamaktadır. Gezici işçilerin tamamı Kürtçe konuşabiliyor ve %6,9’u da Arapça konuşabilmektedir. Yerel tarım işçilerinin ise tek konuşabildiği dil Türkçe’dir.

Çizelge 4.63. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin konuşabildiği diller

Konuşabildiği diller	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran(%)
Türkçe	24	82,8	29	100,0	53	91,4
Kürtçe	29	100,0	-	-	29	50,0
Arapça	2	6,9	-	-	2	3,4

Çocukların aile bireylerinin fındık işçiliği yapma nedenleri Çizelge 4.64’te verilmiştir. Gezici işçilerin %20,7’si, yerel işçilerin %37,9’u toprağı olmadığı için fındık işçiliği yapmaktadır. Mesleğı olmadığı için fındık işçiliği yapanların oranı gezici işçilerde %20,7, yerel işçilerde 13,8’dir. Aile geçimini sağlamak için fındık işçiliği yapanlar gezici işçilerde %58,6, yerel işçilerde %20,7’dir. Yerel işçilerin %27,6’sı fındık işçiliğini ek gelir için yaptığını belirtmiştir.

Çizelge 4.64. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin fındık işçiliğinde çalışma nedenleri

Çalışma nedeni	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
Toprak yok/yeterli değil	6	20,7	11	37,9	17	29,3
Başka mesleğim yok	6	20,7	4	13,8	10	17,2
Aile geçimimi sağlamak	17	58,6	6	20,7	23	39,7
Ek gelir	-	-	8	27,6	8	13,8
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Ailelerin ikamet ettikleri yerde kaldıkları evin mülkiyet durumu Çizelge 4.65'te verilmiştir. Gezici tarım işçilerinin %27,6'sı başkasının evinde kira vermeden oturmakta, %65,5'i kirada, %6,9'u kendi evinde oturmaktadır. Yerel fındık işçilerinin %24,1'i başkasına kira vermeden oturmakta, %10,3'ü kirada, %65,5'i kendine ait evde oturmaktadır. Başkasına kira vermeden oturduğunu ifade edenler, genellikle kan bağı bulunan bir yakının evinde oturduğunu belirtmiştir.

Çizelge 4.65. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin ev mülkiyet durumu

Mülkiyet durumu	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Başkasının,ücretsiz	8	27,6	7	24,1	15	25,9
Kira	19	65,5	3	10,3	22	37,9
Kendimize ait	2	6,9	19	65,5	21	36,2
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Ailelerin sosyal güvence durumu Çizelge 4.66'da verilmiştir. Gezici fındık işçilerinin %27,6'sının sosyal güvencesi yok iken, sosyal güvencesi olduğunu söyleyen ailelerin tamamı yeşil kartlıdır. Yerel fındık işçilerinin %20,7'si hiçbir sosyal güvencesi olmadığını belirtirken, geri kalanı sosyal güvenceye sahiptir.

Çizelge 4.66. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin sağlık güvencesi durumu

Sosyal güvence	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	21	72,4	23	79,3	44	75,9
Hayır	8	27,6	6	20,7	14	24,1
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Ailelerin arazi mülkiyet durumu Çizelge 4.67'de verilmiştir. Gezici fındık işçilerinin sahip olduğu arazi bulunmazken, yerel fındık işçilerinin %27,6'sı arazi sahibi olup, mevcut arazileri fındık bahçelerinden ibarettir. Ancak yeterli araziye sahip olmadıklarını, atadan dededen kalma küçük arazi parçaları olduğunu ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.67. Çocuk işçilerin hanehalkı bireylerinin arazi mülkiyeti durumu

Arazi mülkiyeti	MYTİ	
	Frekans	Oran (%)
Evet	8	27,6
Hayır	21	72,4
Toplam	29	100,0

Ailelere fındık işçiliği karşılığı aldıkları ücreti veren aktörler Çizelge 4.68’de verilmiştir. Gezici işçilerin %69’unun ücret ödemesini tarım aracısı yaparken, %31’inin ödemesini işveren yapmaktadır. Gezici işçiler aracının ücretlerinden belli bir miktar pay aldığını (genellikle %10), bunun karşılığında çalışacakları işletmeyi bulduğunu ve ücret pazarlığı yaptığını belirtmiştir. Bazı ailelerin tarım aracısı olarak tabir ettikleri kişiler, bir akrabaları da olabilmektedir. Genellikle akrabalar arasında yaşça büyük ve bölgeye hakim olan, bölgede daha önce uzun yıllar çalışmış bir kişi aralarında kan bağı bulunan ya da bulunmayan tanıdık çok sayıda aileye iş ayarlayıp memleketlerinden çalışma alanına getirmektedir.

Çizelge 4.68. Fındık işçiliği ücretini veren kişi

Ücreti veren	MGTİ		MYTİ		Genel	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Tarım aracısı	20	69,0	-	-	20	34,5
İşveren	9	31,0	29	100,0	38	65,5
Toplam	29	100,0	29	100,0	58	100,0

Fındık işçisi ailelerin ortalama gelirleri Çizelge 4.69’da gösterilmiştir. MGTİ aileler fındık işçiliğinden yıllık 5593,10 TL, diğer MGTİ işçiliğinden 10.500 TL, tarım dışı 241,37 TL ve toplam 16,334,47 TL yıllık gelir elde etmektedirler. Bu rakam ailede hemen hemen her bireyin çalışmasıyla elde edilmektedir. Ailelerin çok çocuklu olduğu da dikkate alınır, bu ailelerin yaşam standartların çok düşük olduğu anlaşılmaktadır. Yerel tarım işçileri fındık işçiliğinden 8206,89 TL, tarım geliri 548,79 TL’dir. Tarım geliri olarak ifade edilen rakam kendi köylerinde sahip oldukları küçük arazilerden elde edilen meyve sebze tarımıyla elde ettikleri gelirlerdir. Yerel işçiler fındık dışında tarım işçiliği yapmadıkları için diğer MGTİ geliri elde etmemektedirler. Ancak geçimlerini sağlamak için tarım dışı alanlarda, genellikle süreklilik arz etmeyen işlerde çalışarak geçimlerini sağlamaktadırlar ve tarım dışı ortalama gelirleri 8.805,17 TL olarak bulunmuştur. Ankete katılan MGTİ ve MYTİ hane halkı bireylerinin gelir kalemlerine bakıldığında, MGTİ aileler mevsimlik tarım işlerinde çalışmayı bir yaşam biçimi haline getirmiştir. MYTİ aileler ise fındık geliri dışında, başka sektörlerde çalışarak da gelir elde etmektedir.

Çizelge 4.69. Fındık işçisi ailelerin yıllık ortalama gelirleri (TL)

Gelir kalemi (TL)	MGTİ ortalama gelir	MYTİ ortalama gelir	Genel
Fındık hasadı geliri	5.593,10	8.206,89	6.900,00
Diğer MGTİ geliri	10.500,00	-	5.250,00
Tarım geliri (kendi arazisi)	-	548,79	274,39
Tarım dışı gelir	241,37	8.805,17	4.523,27
Toplam	16.334,47	17.560,85	16.947,66

4.2.2.2. Hanehalkı bireyinin çalışan çocuklarına yönelik düşünceleri

Araştırma kapsamında ankete katılan çocuk işçilerin ailelerinden %58,6'sı çocuk işçi çalıştırılması hakkında yasa ve yönetmelikler hakkında bilgisi olmadığını, %41,4'ü çocuk işçi çalıştırmanın yasal kapsamını bildiğini belirtmiştir. Bu kapsamı hangi bilgi kaynağından elde ettiği sorulduğunda %41,7'si tarım aracıları, %8,3'ü eş/dost/akraba, %50'si jandarma, köy muhtarı, belediye ve İl Özel İdare gibi kurumlardan bilgi aldıklarını belirtmiştir. Çocuk işçiliği ile mücadele de kurumların bilgi verdikleri tespit edilmiştir. Ancak yaş sınırı konusunda minimum çalışma yaşını 15 olarak bildiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç en kötü biçimlerde çalışma biçiminin ve bu çalışma türünde yaş sınırının net olarak ayrımının yapılmadığını göstermektedir.

MYTİ ailelerin %44,8'i çocuk işçi çalıştırılması ile ilgili mevcut yasa ve yönetmeliklerden haberdar olduklarını belirtmiştir. Haberdar olan MYTİ ailelerin %69,2'sinin bilgi kaynağı tv/radyo/internet gibi basın-yayın organları iken, %30,8'inin bilgi kaynağı eş/dost/akrabadır. Yaş sınırı olarak MYTİ aileler de 15 yaş sınırını baz almaktadır.

Hanehalkının çocuk işçiliğine bakış açısı Çizelge 4.70'te verilmiştir. Ailelerin %22,4'ü hayatı öğrenebilmesi için çalışması gerektiğini düşünürken, %62,1'i çalışmasını istemediklerini fakat mecbur olduklarını belirtmişlerdir. Ailelerin %8,6'sı da çocukların çalışmayı kendilerinin istediğini belirtmiştir.

Çizelge 4.70. Hanehalkının çocuk işçiliğine bakış açısı

	MGTİ Oran (%)	MYTİ Oran (%)	Genel Oran (%)
Gerekli hayatı öğrenmeli	27,6	17,2	22,4
İstemiyoruz mecburuz	62,1	62,1	62,1
Kendi çalışmak istiyor	-	17,3	8,6
Diğer	10,3	3,4	6,9
Toplam	100,0	100,0	100,0

Hanehalkının çocuklarının eğitime devamı hakkında görüşleri Çizelge 4.71'de verilmiştir. MGTİ ailelerin %69'u çocuklarının okula gitmesini istemekte, %31'i istememektedir. İstemeyen aileler isteksizliklerine gerekçe olarak; %44,4'ü maddi yetersizliği, %55,6'sı eğitimi gereksiz gördüklerini ifade etmiştir. Gereksiz gören ailelerin bazıları açıklama olarak; okuyanlarında iş bulamadıklarını okula devam etmenin (özellikle liseden sonra) para ve zaman kaybı olduğunu belirtmişlerdir. MYTİ

ailelerin %82,8'i çocuklarının okula devam etmesini istediklerini belirtmiştir. Okula devamı desteklemeyen %17,2'lik kısmın; %40'ı maddi yetersizliği, %60'ı okula devamı gereksiz gördüklerini, çalışmanın daha fazla yarar sağladığını gerekçe olarak göstermişlerdir.

Çizelge 4.71. Ailelerin çocuklarının okula gitmesi hakkında görüşleri

	MGTİ Oran (%)	MYTİ Oran (%)	Genel Oran (%)
Evet	69,0	82,8	75,9
Hayır	31,0	17,2	24,1
Toplam	100,0	100,0	100,0

Ailelerin çocuklarının geleceği hakkında planları Çizelge 4.72'de verilmiştir. Ailelerin %20,7'sinin çocuklarının geleceği hakkında fikri yokken %41,4'ü okumasını istediklerini kendileri gibi olmasını istemedikleri cevabını vermiştir. Kendi işini kurmasını isteyenlerin oranı %25,9, çiftçi olmasını isteyenlerin oranı %12,1'dir.

Çizelge 4.72. Ailelerin çocukları hakkında gelecek planları

	MGTİ Oran (%)	MYTİ Oran (%)	Genel Oran (%)
Fikri yok	24,1	17,2	20,7
Okumasını isterim	41,4	41,4	41,4
Kendi işini kurmasını isterim	20,7	31,0	25,9
Çiftçi olmasını isterim	13,8	10,3	12,1
Toplam	100,0	100,0	100,0

4.2.3. İşveren Bulguları

Araştırma kapsamında Giresun Merkez, Bulancak, Espiye ve Tirebolu ilçelerinde 47 adet işveren ile birebir anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma konusu suç sayılan bir olgu olduğu için işverenler görüşme yapmak istememiştir. Birçok işveren çocuk işçi çalıştırdığı halde, ücret karşılığı çalıştırdığını kabul etmemiş ve ankete dahil olmamıştır. Ulaşılan işverenler ise görüşme yaparken çok fazla bilgi vermek istememişlerdir.

4.2.3.1. Sosyo-demografik özellikler

Araştırma kapsamında ankete katılan, fındık işletmelerinde çocuk işçi çalıştıran işverenlerin ortalama yaşı 48,57 olarak bulunmuştur. İşverenlerin yıllık ortalama gelirleri yıllık 32.553 TL'dir. Ortalama fındık bahçesi büyüklükleri 57,66 dekar olarak bulunurken, araştırmaya katılan işverenlerden en büyük bahçe 90 dekar, en küçük bahçe 39 dekar olarak bulunmuştur.

Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin cinsiyet dağılımı Çizelge 4.73'te verilmiştir. İşverenlerin %83'ü erkek, %17'si kadındır. İşverenlerle anket yapılırken kadın katılımcıların daha gerçekçi cevaplar verdiği, erkek katılımcıların çoğu soruyu cevaplamak istemediği gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.73. Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Oran (%)
Kadın	8	17,0
Erkek	39	83,0
Toplam	47	100,0

Çocuk işçi çalıştıran fındık işletmesi sahiplerinin meslek dağılımı Çizelge 4.74'te verilmiştir. İşverenlerin %89,4'ü çiftçi, %10,6'sı esnaftır.

Çizelge 4.74. Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin meslekleri

Meslek	Frekans	Oran (%)
Çiftçi	42	89,4
Esnaf	5	10,6
Toplam	47	100,0

Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin eğitim durumu Çizelge 4.75'te verilmiştir. İşverenlerin %21,3'ü okuma yazma bilmezken %25,5'i ilköğretim, %21,3'ü ortaokul, %31,9'u lise mezunudur.

Çizelge 4.75. Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin eğitim durumu

Eğitim durumu	Frekans	Oran(%)
Okuma yazma bil.	10	21,3
İlköğretim	12	25,5
Ortaokul	10	21,3
Lise	15	31,9
Toplam	47	100,0

4.2.3.2. İşgücü kullanımı

Fındık işletmelerinde 2015 yılında araştırmaya katılan işverenlerin kaç çocuk işçi çalıştırdığı Çizelge 4.76'da verilmiştir. İşverenlerin %21,3'ü 2015 yılında 1 çocuk işçi, %40,4'ü 2 çocuk işçi, %21,3'ü 3 çocuk işçi, %8,5'i 4 çocuk işçi, %8,5'i 5 çocuk işçi çalıştırmıştır. İşletmelerde bulunan on sekiz yaş altı çocukların sayısına bakıldığında, bu konuda yapılan denetim yetersizliği gözler önüne serilmektedir. Ortalama çalıştırılan çocuk sayısı 2,42 olarak hesaplanmıştır ve bir işletmede on sekiz yaşın altında maksimum beş işçi bulunurken, minimum ise bir işçi bulunmaktadır. İşverenlerin çocukları ortalama 9,23 saat çalıştırmaktadır. Fındık tarımında (ve aile işleri dışında tüm tarım işlerinde) 18 yaşın altındaki çocukların çalışması yasaktır. Uygun olmayan koşullarda çocukların bu kadar uzun süre çalıştırılması, en kötü biçimlerde çocuk işçiliği ile mücadelede ülke olarak ne kadar geride kaldığının göstergesidir.

Çizelge 4.76. Fındık işletmelerinde çalışan çocuk işçi sayısı

İşletmedeki çocuk sayısı	İşletme sayısı	Oran(%)
Bir çocuk işçi	10	21,3
İki çocuk işçi	19	40,4
Üç çocuk işçi	10	21,3
Dört çocuk işçi	4	8,5
Beş çocuk işçi	4	8,5
Toplam	47	100,0

İşverenlerin işçileri temin etme şekilleri Çizelge 4.77’de verilmiştir. İşverenlerin %23,4’ü 2015 yılında önceki yıllarda çalıştığı işçileri çalıştırırken, %34’ü akraba, eş/dost vasıtasıyla, %31,9’u köy ve civarından, %10,6’sı tarım aracısı vasıtasıyla işçileri temin etmektedir.

Çizelge 4.77. İşverenlerin işçileri temin etme şekilleri

Temin şekli	Frekans	Oran(%)
Eski çalışanlarımla çalışıyorum	11	23,4
Akraba, eş/dost vasıtasıyla	16	34,0
Köy ve civarından	15	31,9
Tarım aracısı	5	10,6
Toplam	47	100,0

Fındık işletmelerinde çalışan işçilerin çalışma alanına hangi bölgelerden geldiği Çizelge 4.78’de verilmiştir. Çalışanların %75,5’i Karadeniz, %8,5’i Doğu Anadolu, %17’si Güneydoğu Anadolu bölgesinden çalışma alanına gelmiştir. Karadeniz bölgesi olarak gruplandırılan %75,5’lik grup Giresun ilinde yani çalışma bölgesinde ikamet etmektedir. İşverenlerle yapılan anket uygulamasında daha çok yerel fındık işçisi çocukların işverenlerine ulaşma imkânı olmuştur, konakladıkları alanda birebir anket uygulaması yapılan MGTİ’ler çoğunlukla işverenlerini söylemek istememiş, ulaşılanların ise tamamı anket yapmak istememiştir. Bu nedenle ulaşılan işletmelerde çalışanların bölge dışı ikamet etme oranı anket yapılan mevsimlik göç eden çocukların sayısından daha düşük bulunmuştur.

Çizelge 4.78. İşletmelerdeki işçilerin ikamet ettiği bölge

Bölge	İşletme sayısı	Oran(%)
Karadeniz	35	75,5
Doğu Anadolu	4	8,5
Güneydoğu Anadolu	8	17,0
Toplam	47	100,0

İşletme sahiplerinin tarımla ilgili yasa ve yönetmelikler hakkında bilgi sahibi olma durumu Çizelge 4.79’da verilmiştir. İşverenlerin %40,4’ünün tarımla ilgili mevcut yasa ve yönetmelikler hakkında bilgisi var iken, %59,6’sının bilgisi yoktur.

Çizelge 4.79. Tarım konusunda yasa ve yönetmelik hakkında bilgi sahibi olma durumu

	Frekans	Oran (%)
Bilgisi var	19	40,4
Bilgisi yok	28	59,6
Toplam	47	100,0

İşverenlerin tarım işçisi çalıştırma konusunda bilgilerinin kaynakları Çizelge 4.80'de verilmiş olup %15,8'inin bilgi kaynağı TV/radyo/internet gibi iletişim araçları iken, %5,3'ünün eğitim, %42,1'inin akraba/eş/dost iken %36,8'inin bilgi kaynağı kurumlardır. Eğitim cevabını veren işverenler, fındık tarımı ile ilgili yerel yönetimlerden elde ettikleri bilgileri kaynak olarak göstermektedir.

Çizelge 4.80. Tarım işçisi çalıştırma konusunda yasa ve yönetmelik hakkında bilgi kaynağı

Bilgi kaynağı	Frekans	Oran (%)
TV/radyo/internet	3	15,8
Eğitim	1	5,3
Akraba, eş/dost	8	42,1
Kurumlar	7	36,8
Toplam	47	100,0

4.2.3.3. Çocuk işçi çalıştırma koşulları

İşverenlerin çocuk işçi çalıştırma yasa ve yönetmelikler hakkında bilgi sahibi olma durumu Çizelge 4.81'de verilmiştir. İşverenlerin %36,2sinin bu konuda bilgisi varken, %63,8'inin bilgisi yoktur. İşverenlerin çocuk işçi çalıştırma ile ilgili yasa ve yönetmelikler hakkında bildikleri sorulduğunda cevaplayanlar yaygın olarak 15 yaş altı çocukların çalıştırılmasının yasak olduğu cevabını vermişlerdir. Ancak araştırma kapsamında anket yapılan işverenler arasında tarımda aile işleri dışında çocuk işçi çalıştırmanın 18 yaşın altın altında tüm çocuklar için yasak olduğu ve ortadan kaldırılmak istenen EKBCİ kapsamına girdiğini bilen fındık işletmesi sahibine rastlanmamıştır.

Çizelge 4.81. Çocuk işçi çalıştırma yasa ve yönetmelikler hakkında bilgi sahibi olma durumu

	Frekans	Oran (%)
Bilgisi var	17	36,2
Bilgisi yok	30	63,8
Toplam	47	100,0

İşverenlerin çocuk işçi çalıştırma yasa ve yönetmelikler hakkında bilgi kaynakları Çizelge 4.82'de verilmiştir. İşverenlerin bilgi kaynakları TV/radyo/internet (%11,8), akraba/eş/dost (%35,3), kurumlar (%52,9)'dır.

Çizelge 4.82. Çocuk işçi çalıştırma yasa ve yönetmelikler hakkında bilgi kaynağı

Bilgi kaynağı	Frekans	Oran (%)
TV/radyo/internet	2	11,8
Akraba,/eş/dost	6	35,3
Kurumlar	9	52,9
Toplam	47	100,0

İşverenlerin çalışanlarına verdiği günlük ücret düzeyleri Çizelge 4.83'te verilmiştir. Erkek ve kadına ödenen miktarlar birbirine yakinken, çocuklara ödenen miktarlar daha düşüktür. Araştırma kapsamında işveren anket uygulamasında çoğunlukla yerel çocuk işçi çalıştıran işverenlere ulaşılması nedeniyle çocuk işçi ücreti işveren verilerinde yetişkinlere yakın çıkmıştır. Çünkü işverenler, daha kalifiye işçilik yaptıklarını düşündükleri için yerel çocuk işçilere (özellikle 14-18 yaş arası) yetişkinlerle aynı ücreti ödemektedir. Çocuk işgücü anketi bulgularında yerel ve gezici işçi verilerinde bu miktar çok daha düşük bulunmuştur. Çocuk işçilerin %10,6'sına 30 TL, %4,3'üne 42 TL, %4,3'üne 45 TL, %12,8'ine 50 TL, %59,6'sına 70 TL verilmektedir. Çocuk işgücü bulgularında verdiğimiz gibi 70 ve 60 TL ücret alan çocuklar yerel fındık işçisi çocuklardır.

Çizelge 4.83. Fındık işletmelerinde günlük işçi ücreti

TL	Erkek		Kadın		Çocuk	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran(%)	Frekans	Oran(%)
30,00	-	-	-	-	5	10,6
35,00	-	-	-	-	1	2,1
40,00	-	-	-	-	1	2,1
42,00	3	6,4	3	6,4	2	4,3
42,50	3	6,4	3	6,4	-	-
45,00	3	6,4	3	6,4	2	4,3
46,00	1	2,1	1	2,1	-	-
50,00	6	12,8	7	14,9	6	12,8
60,00	2	4,3	2	4,3	2	4,3
70,00	29	61,7	28	59,6	28	59,6
Toplam	47	100,0	47	100,0	47	100,0

Fındık işletmelerinde çalışan işçiye verilen ücreti belirleyen aktörler Çizelge 4.84'te verilmiştir. İşverenlerin %91,5'i işçiyle anlaşarak fiyatı belirlediklerini, %8,5'i tarım aracısının fiyatı belirlediğini dile getirmiştir.

Çizelge 4.84. Ücret miktarını belirleyen aktörler

	Frekans	Oran(%)
Tarım aracısı	4	8,5
İşçiyle anlaşarak	43	91,5
Toplam	47	100,0

Fındık işletmelerinde ücret ödeme şekilleri Çizelge 4.85'te verilmiştir. İşverenlerin %17'si ödemeyi günlük olarak gerçekleştirirken, %83'ü ürün toplandıktan sonra toptan ödeme yapmaktadır.

Çizelge 4.85. Ücretlerin ödenme şekli

	Frekans	Oran(%)
Günlük	8	17,0
Ürün toplandıktan sonra toptan	39	83,0
Toplam	47	100,0

İşverenlerin ücret ödemesini yaptığı kişiler Çizelge 4.86'da verilmiştir. İşverenlerin %57,4'ü ödemeyi çalışan kişiye, %31,9'u çalışan kişinin hane reisine, %10,7'si ödemeyi tarım aracısına yapmaktadır.

Çizelge 4.86. Ücretlerin ödendiği kişi

	Frekans	Oran(%)
Çalışan kişiye	27	57,4
Çalışan kişinin hane reisine	15	31,9
Tarım aracısına	5	10,7
Toplam	47	100,0

İşverenler tarafından tercih edilen işçilerin özellikleri Çizelge 4.87'de verilmiştir. Çalışanlarının genç erkek olmasını isteyenler %19,1, genç kadın olmasını isteyenler %6,4, fark etmez diyenlerin oranı ise %74,5'tir. Çocuk işçi tercih ettiğini ifade eden işveren bulunmazken, fark etmez diyenlerin açıklamasında çoğunlukla işi iyi yapması kriter olarak belirtilmiştir.

Çizelge 4.87. Tercih edilen işçi türü

	Frekans	Oran(%)
Genç erkek	9	19,1
Genç kadın	3	6,4
Fark etmez	35	74,5
Toplam	47	100,0

İşverenlerin fındık işçilerinin yaşını neye göre belirledikleri Çizelge 4.88'de gösterilmiştir. İşverenlerin %21,3'ü yaşları kendi belirlediğini (iş yapma performansına göre), %63,8'i iş yapabilecek durumda ise yaş sınırı gözetmediğini, %2,1'i ailesi ya da tarım aracısı ile yapılan pazarlığa göre, %12,8'i yasa ve yönetmeliklere göre çalıştırdıkları işçilerin yaşlarını belirlediğini belirtilmiştir.

Çizelge 4.88. İşçilerin yaşlarının belirlenme kriterleri

	Frekans	Oran (%)
Kendim	10	21,3
İş yapabilecek durumdaysa	30	63,8
Yapılan pazarlığa göre	1	2,1
Yasa ve yönetmeliklere göre	6	12,8
Toplam	47	100,0

Fındık işletmelerinde çalışan en küçük işçi yaşları Çizelge 4,89'da gösterilmiştir. İşverenlerde %10,6'sı çalıştırdığı en küçük işçisinin 11 yaşında, %6,4'ü 12 yaşında, %12,8'i 13 yaşında, %14,9'u 14 yaşında, %21,3'ü 15 yaşında, %14,9'u 16 yaşında, %19,1'i 17 yaşında olduğunu belirtmiştir. Çocuklarla yapılan anketlerden elde edilen bulgularda 9 ve 10 yaşlarında çalışan işçi tespit edilmiştir.

Çizelge 4.89. İşletmelerde çalışan en küçük işçi yaşları

Yaş	Frekans	Oran(%)
11,00	5	10,6
12,00	3	6,4
13,00	6	12,8
14,00	7	14,9
15,00	10	21,3
16,00	7	14,9
17,00	9	19,1
Toplam	47	100,0

İşverenlerin bahçelerinde çalıştırdıkları en küçük işçiden daha küçük yaşında işçiyi çalıştırmama sebepleri Çizelge 4.90'da verilmiştir. İşverenlerin %14,9'u çalışırken sıkılıp bıraktıkları için, %46,8'i verimli çalışmadıkları için, %25,5'i doğru bulmadığı için, %12,8'i çocukların işle ilgili bilgileri olmadığı için daha küçük yaşta işçi çalıştırmadıklarını belirtmiştir.

Çizelge 4.90. İşçilerin daha küçük yaşta işçi çalıştırmama nedeni

	Frekans	Oran(%)
Çalışırken sıkılıp bırakmaları	7	14,9
Verimli çalışmadıkları için	22	46,8
Doğru bulmadığım için	12	25,5
İşle ilgili bilgileri olmadığı için	6	12,8
Toplam	47	100,0

İşverenlerin çocukların çalışma nedeni hakkında fikirleri Çizelge 4.91'de verilmiştir. İşverenlerin %29,8'i yoksulluk, %17'si ailesi ile tarım göçüne katıldığı için, %46,8'i aileleri istediği için çocukların fındık işçiliği yaptığı görüşüne sahiptir. Bilmiyorum cevabını veren işverenlerin oranı %6,4'tür.

Çizelge 4.91. İşverenlerin çocukların çalışma nedeni hakkında fikirleri

	Frekans	Oran(%)
Yoksulluk	14	29,8
Ailesi bölgeye göç ettiği için	8	17,0
Aileleri istediği için	22	46,8
Bilmiyorum	3	6,4
Toplam	47	100,0

İşverenlerin çocukların fındık işçiliği yaparken ne gibi sorunlarla karşılaştığına dair görüşleri Çizelge 4.92’de verilmiştir. İşverenlerin %14,9’u çocukların çalıştığı için hastalandığını, %10,6’sı yeterli beslenemediğini, %4,3’ü yeterli uyuyamadığını, %8,5’i yaşına göre ağır işler yaptığını, %14,9’u iş kazası yaşadığını, %42,9’unun çalışma alanının uygun olmadığını, %34’ü haşere/yılan gibi haşerat tarafından zarar gördüklerini belirtmiştir.

Çizelge 4.92. İşverenlerin çocukların çalışırken karşılaştığı sorunlar hakkında fikirleri

	Frekans	Oran(%)
Çalıştığı için hastalanıyor	7	14,9
Yeterli beslenemiyor	5	10,6
Yeterli uyuyamıyor	2	4,3
Yaşına göre ağır işler yapıyor	4	8,5
İş kazaları	7	14,9
Uygun olmayan ortam	20	42,9
Haşere, yılan vb. sokması	16	34,0

İşverenlerin %68,2’i çalıştırdıkların çocuk işçilerin performansından memnunken, %31,9’u memnun değildir. Çocukların çalışmasından memnun olmayan tüm işverenler, verimsiz çalıştıkları için memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir. Hanehalkı, işveren ve diğer yöre halkının çocuk işçiliğinin zararlarının bilincinde değildir. Yapılan çalışmada görüşmeler değerlendirildiğinde hanehalkı eve giren paranın maksimum olmasını, işveren verdiği ücretin minimum ücret ile maksimum işgücü verimi olmasını düşünmektedir. Yöre halkı ise çevreyi kirleten, özellikle yabancı kültürlerle sahip çalışanların bölgeye göç etmesinden rahatsızdır. Görünen o ki; herkes kendi bakış açısıyla olayı değerlendirmektedir. Fındık işletmelerinde çocukların işçilik yapmasından rahatsızlık duyduğunu belirten kimse olmamıştır. Çocukların bu işte gördüğü fiziksel ve psikolojik hasarlar tüm aktörler tarafından göz ardı edilmekte yeterli önem verilmemektedir.

5. TARTIŞMA

Çocuğun çalışması ile ilgili farklı yasa ve yönetmeliklerde farklı yaş sınırları gözetilmesi; çalışan çocuk, çocuk işçi ve EKBCİ ayrımının net bir şekilde ifade edilmemesi nedeniyle çocukların çalışma koşullarının denetlenmesi zor olmaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası hukuki düzenlemeler ve ulusal düzenlemeler araştırma bulguları ile karşılaştırıldığında, uygulamada belirgin farklar olduğu görülmektedir. Fındık tarımında çocuk işçiliğini doğrudan ilgilendiren ve sınırlarını belirten iki sözleşme vardır; 'ILO Asgari Yaş Sözleşmesi ve ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlem Sözleşmesi''dir. Diğer uluslararası ve ulusal sözleşmeler çocukların çalıştırılabileceği sektörlerde, çalışma şartlarını belirleyen hukuki düzenlemelerdir. Türkiye mevsimlik tarımda çocuk işçiliğinin EKBCİ arasında saydığından bu çalışmada kapsama alınan tüm çocukların (aile işlerine yardım dışında) fındık bahçesinde bulunması yasaktır. Çünkü fındık tarımı şartları itibarıyla çocukların çalışması açısından uygun değildir. Araştırma alanı olan Giresun engebeli arazi yapısına sahip olduğu için fındık bahçelerinde çocukların düşme, yaralanma, iş kazası gibi durumlarla karşılaşma riski oldukça yüksektir.

Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çocuk haklarını gözetmesi gereken aktörler (anne-baba, gönüllü örgütler, yerel makamlar ve hükümetler), çocukların haklarını gözetmeye çağırılmaktadır. Araştırmada hanehalkı bireyi ile yapılan anket sonuçlarına göre ailelerin %22,4'ü hayatı öğrenebilmesi için çalışması gerektiğini düşünürken, %62,1'i çalışmasını istemediklerini fakat mecbur olduklarını belirtmişlerdir. Aileler yeterli gelir elde edemedikleri için çocuklarını fındık işçiliğinde çalıştırmakta, yoksulluk nedeniyle çocukların ekonomik olarak sömürüye karşı olan hakkını gözetmemektedir. İşverenlerin büyük bir çoğunluğu (%63,8), çocuk iş yapabilecek durumda ise yaş sınırı gözetmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla işverenler çocuk haklarını gözetme konusunda çok duyarlı davranmamaktadır. Yerel makamlar, hükümetlerin hazırladığı yasal düzenlemeler ve aktarılan ödenekler çerçevesinde 'Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu' oluşturarak 15 yaşın altında olan çocukların fındık işletmelerinde çalışmasını denetimle önleme çalışmaları yapmaktadır. Ancak fındık tarımında çocuk işçiliği, çocuklar için tehlike arz ettiği için denetim 18 yaşın altında ücret karşılığı çalıştırılan tüm çocuklara uygulanmalıdır. Fakat denetim yapılırsa dahi bahçede bulunan çocuğun aile işlerine yardım için mi, ücret karşılığı çalıştırılmak için mi bulunduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Bu sorunun çözülmesi için tespit ya da şikâyet durumunda caydırıcı cezai yaptırımlar (yüksek miktarda para cezaları) uygulanarak fındık tarımında çocuk işçiliğini ortadan kaldırma çalışmaları daha etkin hale getirilebilir. Giresun Valiliği'nin 2011'de yayımladığı Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Genelgesi'ne göre; fındık toplamak amacıyla Giresun'a gelen MGTİ'lerin beraberinde getirmiş oldukları küçük yaşta çocuklar için geçici konaklama alanlarında (Merkez, Bulancak, Tirebolu ve Espiye'de bulunan) oyun odası ve eğitim odası düzenlemesi yapılacaktır ibaresi yer almaktadır. Ancak anket yapılan dört ilçede daha çok temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik alanlar inşa edilmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı'na göre ülkeler çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında asgari çalışma yaşının 15 olmasını sağlamayı taahhüt etmektedirler. Fındık tarımında gerçekleştirilen

findık işletmelerinde aile işlerine yardım Türkiye'deki mevcut yasa ve yönetmeliklere göre hafif iş kapsamındadır. Hafif işlerde çocukların çalışma şartlarını düzenleyen kurallar Türkiye'de Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e göre düzenlenmiştir. Findık işletmelerinde hafif iş kapsamında değerlendirilen işler günlük 7 saati aşmayacak şekilde çocuklar için tehlike arz etmeyen arazi yapısına sahip findık işletmelerinde çocukların aile işlerine yardım etmek amacıyla findık hasadına yardımcı olmaları, su getirme, yemek getirme gibi işlerdir. Bu yaş sınırı Avrupa Sosyal Şartı'na bağlı olarak Türkiye mevcut yasa ve yönetmeliklerinde gözetilmektedir. Saha araştırmasında findık işletmelerinde aile işlerinde çalışan çocuklar, konu kapsamındaki çocukların hafif işlerde değil çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinde çalıştırılmaları nedeniyle, araştırma kapsamındaki çocukların değerlendirileceği yönetmelik "ILO Asgari Yaş Sözleşmesi ve ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlem Sözleşmesi"dir. Konunun daha iyi anlaşılması için; çocuğun çalışması ile ilgili yapılan uluslararası ve ulusal hukuki düzenlemelerin araştırma konusuyla bağlantısı sırası ile bu bölümde incelenmiştir. Çünkü araştırma alanında, findık tarımında çocukların ücret karşılığı çalıştırılmasında gözetilecek yaş sınırı ve çalışma standartlarının net bir şekilde anlaşılmadığı sonucuna varılmaktadır. Avrupa Sosyal Şartı'nda öngörülen bir diğer madde "Tehlikeli veya sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari çalışma yaşının 18 olmasını sağlamayı akit taraflar taahhüt etmektedir" ifadesidir. Findık tarımında ücret karşılığı mevsimlik olarak çalışan çocukların tümü çocuklar için tehlikeli ve sağlığa zararlı iş kapsamındadır. Bu nedenle çalışma yaşı standardı 18'dir. Bu araştırmadaki çocukların tamamı findık hasadında (Findık hasadı tehlikeli iş kapsamındadır) tehlikeli işlerde çalışmaktadır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, 32. maddeye göre; taraf devletler çocuğu ekonomik sömürüye karşı korumakla mükelleftir. Devletler çocuğun her türlü tehlikeli, eğitimine zarar verecek, sağlığı için zararlı olabilecek nitelikte işlerde çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul etmektedirler. Bu amaçla devletler; çocukların işe kabul için birden çok asgari yaş sınırı tespiti, çalışma koşullarında düzenlemeler, bu maddenin uygulanması için yaptırım uygulama önlemleri almaktadır. Bu maddeye uygun olarak Türkiye'de mevcut "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"te çocuklar için ilköğretimini tamamlama ve 14 yaşını doldurmuş olma sınırı, genç işler için 15-18 yaş sınırı tespit edilmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu ILO sözleşmeleri kapsamında tehlikeli işler belirlenmiş ve tehlikeli işlerde çalışma 18 yaş altı tüm çocuklara yasaklanmıştır.

ILO Asgari Yaş Sözleşmesi araştırma kapsamında ele alınan çocukları doğrudan ilgilendiren iki uluslararası sözleşmeden biridir. Sözleşme gereği doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır. Bu 2. maddenin 1. fıkrasının uygulandığı istihdam veya çalışma türleri varsa işveren ve işçi örgütlerine danışıldıktan sonra ulusal mevzuat yahut makamca belirlenecektir. Türkiye'de tarımda mevsimlik olarak çalışma tehlikeli iş kapsamına girdiği için findık tarımında 18 yaşın altında çocuklar çalıştırılmaz. ILO 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi'nin bazı maddelerinde yer alan çeşitli yaş sınırları (3. Madde 16 yaş, 7. Madde 13-15 yaş) findık işletmelerinde ücret karşılığı çalışan çocuklara uygulanamaz. Çünkü findık hasadı gerçekleştiği koşullar itibariyle çocuğun gelişimini

olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak fındık hasadında aile işlerine yardım eden çocukların yaptığı işler "hafif iş" kapsamında olduğundan, 16 yaş sınırı fındık işletmelerinde aile işlerinde çalışan çocukları kapsamaktadır. Bu çalışma fındık işletmelerinde ücret karşılığı çalışan çocukları (en kötü biçimlerdeki çocuk işçiler) kapsamakta dolayısıyla yaş sınırı 18 olmaktadır. Araştırma bulgularında yer alan 9-11 yaş grubunda fındık işçiliği yapan çocukların varlığı "hafif iş"lerde dahi çalışmasına izin verilmeyen yaş sınırıdır. Hafif işlerde dahi çalışmasına izin verilmeyen bu yaş grubundaki çocuklar, tehlikeli boyutlarda işçilik yapmakta ve bu alanda yapılan önleme çalışmaları yetersiz kalmaktadır.

ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlem Sözleşmesi'ne göre, madde 3'ün (d) bendinde belirtilen (doğası veya gerçekleştiği koşullar itibariyle çocukların gelişimini olumsuz etkileyen) iş türleri belirlenirken her ülke kendi ulusal mevzuat ve düzenlemelerini göz önünde bulundurmaktadır. Ülkeler, işçi ve işveren kuruluşlarına danışarak bu kapsama alınacak iş türlerinin neler olduğunu tayin etmektedir. Türkiye bu madde uyarınca tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmayı Türkiye'deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasına eklemiştir. Araştırmanın hedef kitlesi çocuklar, fındık işletmelerinde ücret karşılığı çalıştıkları için bu sözleşme hükümleri çerçevesinde çocuklar değerlendirilmiştir. Sözleşmenin gerektirdikleri ve alan bulguları birlikte değerlendirildiğinde tehlikeli iş tanımı ve yaş sınırının çok iyi anlaşılmadığı tespit edilmiştir. Çünkü çocukların çalıştırılması ile ilgili yasa ve yönetmeliklerden haberdar olduğunu belirten hanehalkı bireylerinin (%41,4) bildikleri 15 yaşın altında çocuk çalıştırılmaması gerektiği, haberdar olan işverenlerin (%36,2) de yine 15 yaşında çocukların fındık işletmelerinde çalışmalarının yasak olduğudur. Nitekim çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında Giresun Valiliği'nin Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Genelgesi hükümleri arasında; "Fındık toplama mevsiminde İl genelinde fındık bahçelerinde çocuk bulundurulmaması ve 15 yaşını tamamlamayan çocukların fındık bahçelerinde çalıştırılmaması için denetimler yapılacaktır" maddesi yer almaktadır. Valilik, çocuk işçiliğini önlemek için denetim yapılmasını, çocuk çalıştırmama hususunda uyarıda bulunma, gerektiğinde ikazlara uymayanlara tutanak tutarak cezai yaptırım (para cezası) uygulama ve fındık üretilen ilçelerde özel denetim ekipleri oluşturma çalışmaları yapmaktadır. Fındık işletmelerinde ücret karşılığı çalışmak EKBCİ olduğundan bu genelgedeki yaş sınırının 18 olması gerekmektedir. Fakat bu kavramlar yeterince net anlaşılmadığı için çocuk işçiliği denildiğinde çalıştığı sektör ne olursa olsun Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te yer alan 15 yaş sınırı gözetilmektedir. Hâlbuki bu yönetmelik maddeleri gereğince, çocuğun tarımda çalışmasına izin verilen işler; düşme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalışmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleridir. Burada geçen düşme ve yaralanma tehlikesi fındık işletmelerinde her zaman mevcuttur. Ayrıca kullanılan kimyasal ilaçlar, yılan sokması, güneş çarpması, sürekli eğilerek fındık hasadının gerçekleştirilmesi, çocukların gelişimini her yönden olumsuz etkilediği bilinci oluşturduğunda çocukların fındık işletmelerinde çalıştırılması için yaş sınırının 18 olması gerekliliği daha net anlaşılacaktır. Ayrıca fındık işletmelerinde çocuğun çalışması, yönetmelikte yer alan; "Çocuğun ve genç işçinin işe yerleştirilmesinde ve çalışması süresince güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psiko-sosyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır." maddesine de uygun olmamaktadır. ILO 182 No'lu Sözleşmeye göre her üye ülke; çocukların

EKBCİ'ye dahil olmalarını önlemek, uzaklaştırmak, ücretsiz temel eğitimini sağlamak, en kötü biçimlerde çalışma riski bulunan çocukları tespit etmek ile mükelleftir (RG 2001). Sözleşmeye taraf olan Türkiye bu hükümleri yerine getirmek için ulusal hukuki mevzuatında çeşitli düzenlemeler ve tarım sektöründe EKBCİ'yi önlemek için çeşitli projeler yürütmektedir. Tarımda çocuk işçiliği ile mücadele için; eğitim yoluyla çocuk işçiliğiyle mücadele (tarladan okula) projesi, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması projesi, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi projesi, çocuk işçiliğinin önlenmesinde yerel kaynakların etkinleştirilmesi projesi, fındık tarımında çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi projesi uygulanmıştır.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılması Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e göre; çocuğun ve genç işçinin işe yerleştirilmesinde ve çalışması süresince güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psiko-sosyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Araştırmada yönetmelikte yer alan maddelerin ihmal edildiği ortaya konmuştur. Bulgulara göre çocuklar çocukların işe yerleştirilmesinde herhangi bir koşul söz konusu değildir. Çocukların fiziki gelişimlerine zararlı olan (sürekli eğilerek çalışma, uzun saatler çalışma, düşme yaralanma tehlikesi) işlerde ortalama 9,24 saat çalışmaktadır. Dolayısıyla çocukların sağlık ve güvenliği gözetilmemektedir. Bu da yönetmeliğe göre yasaktır. Yine yönetmelikte yer alan hafta tatili izinleri çalışma süreleri gibi maddeler fındık tarımında çalışan çocuklara uygulanamaz, çünkü çocuklar 18 yaş olduğu için yapısı itibari ile fındık işçiliği yapmaları yönetmeliğe göre yasaktır.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e göre temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. On beş yaşını tamamlamış genç işçiler için bu sürenin günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabileceği belirtilmiştir. Araştırmada fındık işletmelerinde çocukların günlük çalışma süresi ortalama 9 saat olarak bulunmuş ve ortalama 10,5 saat çalışan çocuklar olduğu tespit edilmiştir. Yönetmelikte hafif işler için bile izin verilen günlük çalışma süresinin 7-8 saat olduğu göz önünde bulundurulursa ortadan kaldırılmak istenen ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimi olarak tanımlanan tarımsal faaliyetlerde çocukların çalıştığı bu süre mevcut yasal düzenlemelere uygun olmamaktadır. Fındık tarımı yaz aylarında yapılması ve sürekli eğilmeyi gerektiren bir faaliyet olması nedeniyle çocukların bu faaliyette uzun süre çalışmaları onların fiziksel gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca 2013 değişikliği ile birlikte yaş kayıtlarına bağlı olarak müsaade edilen işlerden olsa dahi çocuklar aşırı sıcak ve soğuk gerektiren, sağlığa zararlı meslek hastalığına yol açan, aralıksız ayakta durmayı gerektiren, iş bitiminde evine dönmeye imkân sağlamayan işlerde 18 yaşını doldurmayan çocuklar çalıştırılmaz ibaresi yer almaktadır (RG 2013). Fındık tarımı yılın en sıcak aylarında gerçekleşmesi, sürekli eğilerek çalışmayı gerektirmesi ve MGTİ'ler için iş bitimi eve dönüşü engellemesi nedeniyle 18 yaş altında çocukların çalıştırılmaması gereken iş türüdür.

MGTİ'lerin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Başbakanlık Genelgesi'nde çocuk işçilerin çalışma ve barınma koşullarına ilişkin hükümlerle araştırma bulguları karşılaştırıldığında; genelgenin ön gördüğü "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulmuştur. Ancak araştırmaya katılan katılımcılardan hiçbiri kurul tarafından denetlenmemiştir. Bu noktada denetimin daha

aktif hale getirilmesi gerekmektedir. Denetimlerin daha sık ve tüm fındık işletmelerini kapsayacak şekilde yapılması fındık işletmelerinde çocuk işçiliği sorunun çözülmesinde faydalı olacaktır. Fakat bahçede bulunan çocuğun aile işlerine yardım için mi, ücret karşılığı çalışma için mi bahçede bulunduğunun ayrımı yapılması zor olduğu için denetim etkinliğinin zorlaşması söz konusudur. Tarım alanları (tarım ilaçları, eğimli arazi, yılan ve böcek sokması vb.) çeşitli nedenlerle çocukların bulunması için uygun yerler değildir. Bu nedenle her ne amaçla olursa olsun fındık bahçelerinde çocukların bulunması yasaklanmalıdır. Böylece denetimlerde de daha net bir ayırım yapılmış olacaktır. Genelgeye göre MGTİ'lerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılması için göç veren ve alan illerde ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanması kararlaştırılmıştır. Araştırma bulgularında MGTİ çocukların %48,1'i yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmediğini ifade etmişlerdir. Göç veren ve alan illerde ulaşım ile ilgili koordinasyon hakkında net bir bilgi elde edilememiştir. Giresun İl Özel İdaresi tarafından sağlanan işçilerin asgari ihtiyaçlarını karşılayabileceği toplulaştırılmış yerleşim yerleri mevcuttur. Ancak merkezde bulunan yerleşim yeri, çöp dökme alanına çok yakın olduğundan çocukların sağlıklarını tehdit etmektedir. Konaklama alanında seyyar kolaylık tesisleri (yemek pişirme alanı, banyo, tuvalet, çamaşır yıkama alanı gibi fiziki imkanlar) mevcuttur. Konaklama alanında su ve elektrik ücretleri kullananlardan alınmakta ancak işçilerin imkânları kullanım bedelini ödemek için yetersizdir. Konaklama alanında çöplerin alınması ve ilaçlama yapılması durumları ile ilgili bilgi elde edilememiştir. İşçilerin kimlik bilgileri İl Özel İdare tarafından alınmakta ilgili birimlere teslim edilmektedir. MGTİ çocukların %42,3'ü konakladıkları alanda güvenlik amaçlı devriye faaliyeti yapıldığını ifade etmiştir, genelgeye göre MGTİ'lerin konakladıkları alanda güvenlik amacıyla devriye faaliyetlerinin yapılması zorunludur. Genelge kapsamında MGTİ'lerin hastalıklara karşı düzenli sağlık taraması yapılmalı, gerekirse bu hizmetler için mobil sağlık ekipleri oluşturulması kararı bulunmaktadır. Araştırmada mobil sağlık ekibinden faydalanan MGTİ'ye rastlanmamış, bazı katılımcılar geçen yıl sağlık ekibinin gelip dış fırçası dağıttığını ifade etmişlerdir. Araştırmada taşınabilir eğitim veya mobil eğitim olanaklarından yararlanan çocuk bulunmamaktadır.

Fındık tarımında çocuk işçiliği kapsamında yapılan çalışmalar çok azdır ve sadece MGTİ'leri kapsamaktadır. Halbuki yerel fındık işçisi çocuklarda, mevsimlik tarımda çalışmaktadır. Çalışma bölgesinde ikamet ettikleri için, MGTİ'lere göre bazı avantajları bulunsun da, fındık bahçelerinde çalışma koşulları tüm çocuklar için tehlikelidir. Kalkınma Atölyesi'nin Batı Karadeniz'de "Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Çocuklar, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri" temel araştırmasında çocukların barındıkları yerlerin sağlık açısından güvenli özellikler taşımadığı gözlemlenmiştir. Giresun ilinde de özellikle gezici fındık işçisi çocukların barınma yerlerinin çocuklar için riskli olduğu tespit edilmiştir. Anket sonuçlarına göre gezici fındık işçisi çocukların %38, 5'i çadırlarda barınmaktadır. Anket yapmak üzere gidilen dere kenarına kurulmuş bir çadır grubunda çocukların boğulma tehlikesi olduğu görülmüştür. Ayrıca ortak kullanılan etrafı bezlerle çevrili tuvaletin hastalık riski taşıdığı tespit edilmiştir. Banyo imkanı dereden taşınan sularla ve yakında bulunan bir binadan çekilen hortumla sağlanan çadır yerleşim yerinde temiz suya ulaşımın olmadığı gözlemlenmiştir. Çocuklar için tehlike arz eden tüm bu faktörlerin yanında çocukların bir de günde ortalama 9,24 saat çalışmaları çocukların sağlıklı gelişim hakkını elinden almaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi için kurulan Meclis Araştırma Komisyonu mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının yerinde incelenmesi amacıyla Şanlıurfa, Adana ve Ordu illerine ziyaretlerde bulunmuştur. Ordu ilinde yapılan ziyarette Ordu'ya giden mevsimlik tarım işçilerinin konaklaması için METİP kapsamında yapılan tesisler yerinde incelenmiştir. Bu incelemede METİP kapsamında mevsimlik tarım işçilerine tahsis edilen konaklama alanları ve sıhhi tesisler ile eğitim ve diğer sosyal etkinliklerde kullanılmak üzere inşa edilmiş binalar gözlemlenmiş ve söz konusu tesislerin su, elektrik gibi altyapı ihtiyaçlarının karşılanmış olduğu tespit edilmiştir. Ordu ili özellikle mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitimleri için önemli çalışmalar yapmaktadır. Eğitimlerinde geride kalan mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların çadır alanlarında eğitimini telafi edici programlar düzenlemektedirler. Giresun ilinde METİP kapsamında ayrılan ödenekler barınma ve altyapı çalışmaları için harcanmış, alan araştırmasında çocukların eğitimi ile ilgili yapılan hiçbir faaliyete rastlanmamıştır.

Türkiye 182 sayılı ILO sözleşmesi kapsamında tarımda çalışan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğini 2015 yılına kadar ortadan kaldırmayı taahhüt etmesine rağmen 2015 yılında fındık tarımında yapılan çocuk işgücü araştırmasından elde edilen verilerden anlaşılıyor ki fındık tarımında çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri devam etmekte ve bu durum karşısında yapılan çalışmalar çok yetersiz kalmaktadır.

6. SONUÇ

Giresun ili fındık işletmelerinde çalışan çocukların yaş ortalaması 14,80 olarak bulunmuştur. Gezici işçilerde minimum çalışma yaşı 9 yerel işçilerde 12 olarak tespit edilmiştir. Çocukların gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamaları için en önemli yaşlarında çocuklar, günde ortalama 9,24 saat yaşlarına göre ağır işler yapmaktadır. Araştırmada yerel fındık işçisi çocukların %94,2'sinin okula kayıtlı olduğu tespit edilirken gezici fındık işçisi çocuklarda ise bu oran %69,3 olarak daha düşük bulunmuştur. Çocuklar arasında okuma yazma bilmeyen yoktur. Gezici fındık işçisi çocuklarda ilkökula kayıtlı olanların oranı %46,2, orta öğretime kayıtlı olanların oranı %23,1'dir. Yerel fındık işçisi çocuklarda ise ilköğretime kayıtlı çocukların oranı %53,8 iken, orta öğretime kayıtlı olanların oranı %40,4 olarak bulunmuştur. Mevsimlik tarım göçüne katılan çocuklarda okula kayıtlı olanlar, başka mevsimlik tarım işleri içinde farklı bölgelere göç ettikleri için okula düzenli devam edemediklerini belirtmişlerdir. Fındık işçiliği dışında tarımsal faaliyetlerde yer alan çocuklar fındık hasat sezonu yaz mevsiminde olduğu için eğitimlerini çok fazla etkilemediğini belirtmişlerdir. Yerel fındık işçisi çocukların tamamı Giresun'da ikamet ederken bölgeye mevsimlik göç eden çocuk işçiler en fazla Şanlıurfa'dan (%36,5) gelmektedir. Gezici fındık işçisi çocukların %51,9'unun anadili Türkçe, %44,3'ünün ana dili Kürtçedir. Araştırmaya katılan çocuklardan bazıları Türkçeyi anlamakta zorluk çektiklerini bu durumun eğitim hayatlarında zorluk yarattığını, eğitim dilinin Kürtçe olmasının okuldaki başarılarını arttıracaklarını ifade etmişlerdir.

Gezici fındık işçisi çocukların %40,4'ü fındık işçiliği yapmaya 9-11 yaş aralığında başlamıştır. Çocukların bu kadar küçük yaşta çalışma hayatına atılmış olmaları çocukluklarını yaşama hakkını elinden alırken gelişimlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Sorumluluk bilinci geliştiren çalışma türlerinden olmayan tarımda çocuk işçiliğinde yaş aralığının bu denli düşük olması çocukların ve ülkenin geleceği açısından olumsuz bir tablo çizmektedir. Yerel fındık işçisi çocuklarda 9-11 yaş aralığında fındık işçiliği yapmaya başlayan yoktur ve önemli bir çoğunluğu (%42'si) 12-14 yaş aralığında fındık işçiliği yapmaya başlamıştır. Yerel fındık işçisi çocuklar fındık işçiliğine başlama yaşı bakımından daha avantajlı konumdadır. Gezici tarım işçilerinin daha erken yaşta çalışma hayatına katılmasının başlıca sebebi aileleri ile göç sürecine katılmak olarak ifade edilmiştir.

MGTİ çocuklar fındık dışında da gezici tarım işçiliği yapmaktadır. Başka illerde de göçe katılan bu çocuklar pamuk hasadı, pancar çapası, sebze ve meyve hasadı gibi tarımsal faaliyetlere katıldıklarını belirtmişlerdir. Derinlemesine görüşme yapılma fırsatı bulunan birkaç MGTİ çocuk göç güzergâhları hakkında fındıktan önce Malatya'da kayısı hasadına katıldıklarını belirtmişlerdir. Ailelerle yapılan görüşmelerde bu durumu destekler niteliktedir. Bunu dışında göç güzergâhları hakkında konuşan birkaç çocuk işçi Adana'da sebze hasadı, Konya ve Yozgat'ta pancar çapası, Samsun'da sebze hasadı, Urfa ve Adana'da pamuk hasadı gibi faaliyetlere katıldıklarını belirtmişlerdir. Başka tarımsal faaliyetlerde yer almak için aileleri ile göç eden çocuklar diğer tarımsal işlerle kıyaslandığında fındık hasadının daha kolay olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 52 adet gezici tarım işçisi çocuktan sadece bir tanesinin fındık işçiliğine katılmadığını ifade etmiştir. Yerel tarım işçisi çocukların ise tamamının ailesi fındık işçiliği yapmaktadır. Giresun'da fındık hasadı yaklaşık 30-35 gün sürmektedir.

Fındık işçiliği yapan aileler ve çocukları ağustos ayının ilk yarısında sahil bandındaki fındık işletmelerinde, son yarısında ve eylül ayının ilk haftalarında yüksek kesimlerdeki fındık işletmelerinde fındık işçiliği yaparak bu sürenin her gününü değerlendirmektedirler. Araştırmada gezici fındık işçisi çocukların fındık hasadında yıllık ortalama çalışma süresi 26,07 gün, yerel fındık işçisi çocukların ise 24,76 gün olarak bulunmuştur.

Fındık işçiliğinde çalışan gezici fındık işçisi çocukların ortalama günlük ücreti 24,96 TL, yerel fındık işçisi çocukların ortalama günlük ücreti 67,30 TL olarak bulunmuştur. İki grubun ücretlerindeki bu büyük farkın nedeni, gezici fındık işçisi çocuklar arasında çok küçük yaşta çocukların çok düşük ücretlerle çalıştırılması ve işverenlerin yerel fındık işçisi çocukların daha verimli çalıştığını düşünmesi olarak tespit edilmiştir. Gezici fındık işçisi çocukların %75'i aldıkları ücretin aile ihtiyaçları için kullanıldığını ifade etmesi çocuk işçiliğinde aile yoksulluğunun etkisini ortaya koymaktadır. Yerel fındık işçisi çocuklarında hemen hemen yarısı (%44,2) aldığı ücretin aile ihtiyaçları için kullandığını ifade etmiştir. Araştırmada yoksulluğun çocuk işçiliği üzerindeki etkisini kanıtlar nitelikteki bir başka tespit; araştırmaya katılan gezici fındık işçisi çocukların %42,3'ünün, yerel fındık işçilerinin ise %53,8'inin fındık işçiliğini yoksulluktan dolayı yaptığını ifade etmesidir. Verilen diğer yanıtlar aile istediği için, ailesi bölgeye göç ettiği için, meslek sahibi olamadığı için gibi cevaplar da yine yoksullukla ilintili cevaplardır.

Fındık işçisi çocuklar fındık toplarken yaşadıkları olumsuzlukları şu şekilde sıralamışlardır; uygun olmayan barınma koşulları (%47,1), yetersiz boş zaman (%44,2), haşere/yılan sokması (%50), yaşına göre ağır işler yapmak (%73,1), yetersiz beslenme (%34,6), fındık işçiliği nedeniyle hastalanma (%15,4), yetersiz uyku (%10,6), güneş çarpması (%16,3), iş kazası (%9,6), gıda zehirlenmesi (%2,9) olarak ifade edilmiştir. Gezici fındık işçisi çocuklar ağır çalışma koşulları yanında maruz kaldıkları uygunsuz barınma koşulları ile de en dezavantajlı grupta yer almaktadırlar. Yerel fındık işçilerin yaşadığı olumsuzluklarda uygunsuz barınma koşulları yoktur, ancak unutulmamalıdır ki yerel çocukların kaldıkları evlerin hiçbiri çok konforlu evler değildir. Kendi evlerinde kaldıkları için bunu bir olumsuzluk olarak belirtmemiş sadece çalışırken karşılaştıkları sorunları olumsuzluk olarak göstermişlerdir. Gezici fındık işçisi çocukların %86,5'i, yerel fındık işçisi çocukların %17,3'ü çalıştıkları bölgede ayrımcılığa uğradıklarını düşünmektedirler. Ayrımcılığa uğrama nedenleri olarak; tarım işçisi olmak, etnik köken ve yoksulluk olarak görmektedirler.

Gezici fındık işçisi çocukların %38,5'i çadırlarda konaklarken, %5,8'i serenderde, %17,3'ü işverenin tahsis ettiği evde, %38,5'i prefabrik işçi barakasında konaklamaktadır. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Başbakanlık Genelgesi'nde mevsimlik işçilerin göç döneminde ulaşım güvenliği için tedbirlerin alınması, tren seferlerinin artırılması, işveren tarafından karşılanmadığı hallerde işçilere geçici konaklama için ihtiyaçlarını karşılayacakları güvenli bir alan sağlanması öngörülmüştür. Ayrıca çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı ile etkin mücadele edileceği belirtilmiştir. Giresun ilinde çeşitli alanlarda mevsimlik işçilerin konaklaması için İl Özel İdare tarafından çeşitli alanlar tahsis edilmiş fakat tahsis edilen alanlarda barınma koşullarının şartları sağlamadığı tespit edilmiştir. Giresun, Merkez ilçede belediye çöplüğünün yanına kurulan mevsimlik

işçilerin barınma alanı çocukların sağlığını tehdit etmektedir. Ayrıca anket yapılan işçi ailelerinin birkaçı aile 2014 yılında mevsimlik tarım işçilerine tahsis edilen bir alanda kalmakta olduklarını ancak 2015 yılında bu alanda çeşitli nedenlerle konaklatılmadıklarını, mecburen dere yatağının yanında bulunan yerde çadır alanında sağlıksız koşullarda geçici ikamet ettiklerini belirtmiştir. Dere yataklarının hemen yanına kurulan çadır alanlarında mevsimlik işçiler çadır dahi sayılamayan toprak taban üzerini bez ya da naylon brandalar ile kaplayıp kalmaktadırlar. Sahada yürütülen anket çalışmasında mobil sağlık ekipleri ile ilgili hizmet alan hiçbir çocuk ve aileye rastlanmamıştır. Anket yapılan ailelerden iki tanesi geçen yıl sağlık ekibinin gelip diş fırçası dağıtıp döndüğünü belirtmiştir. Giresun ilinde çocuk işçilerin eğitimi ile ilgili yapılan mobil eğitim, çadır okul uygulaması faaliyetlerine rastlanmamış, anket çalışmalarında da böyle bir faaliyetten faydalandığını belirten hiçbir katılımcı olmamıştır. Fındık hasat sezonu okul dönemine rastlamamaktadır. Ancak MGTİ çocukların eğitimden geri kaldığı düşünülürse bu durumu telafi etmek adına Ordu ilinde uygulamaları görülen çadır okul uygulaması gibi uygulamaların Giresun ilinde de yapılması çocukların eğitimi için faydalı olacaktır. Fındık işçiliği yapan çocukların ailelerinin eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Gezici tarım işçilerinin %27,6'sı okuma yazma bilmiyor, %37,9'u okuma yazma biliyor, %27,6'sı ilköğretim, %6,9'u ortaokul mezunudur ve lise mezununa rastlanmamıştır. Yerel tarım işçilerinin %6,9'u okuma yazma bilmiyor, %34,5'i okuma yazma biliyor, %27,6'sı ilköğretim, %13,8'i ortaokul, %17,2'si lise mezunudur.

Çocuk işçiliğinin var olmasında en önemli etken ailenin sosyo-ekonomik seviyesinin düşük olmasıdır. Araştırmada hane halkının yıllık ortalama geliri mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde 16.334,47 TL mevsimlik yerel tarım işçisi ailelerde 17.560,85 TL olarak bulunmuştur. Bu geliri ortalama 9 kişilik hane büyüklüğüne sahip ailelerin hemen hemen tüm üyelerinin çalışmasıyla elde edildiği göz önünde tutulduğunda gelir seviyesinin ne kadar düşük olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi çocukların işçilik yaptığı ailelerin gelirleri çok düşüktür. Yoksulluğun bulunduğu yerlerde toplum düzenini bozan unsurlar ortaya çıkar. Toplum refahının sağlanabilmesi için ulusal ve uluslararası siyasetin temel hedefi yoksulluğun ortadan kaldırılması olmalıdır. Çocuk işçiliğinin temelinde yatan faktörün yoksulluk olduğu göz önünde bulundurulursa çocuk işçiliğini önlemek ve ortadan kaldırabilmek için öncelikle yoksulluğu minimum seviyeye indirebilecek ülke politikaları geliştirilmelidir. Başlangıçta bunun için ailelere meslek edindirme kursları ve istihdam alanları oluşturularak ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği asgari gelire sahip olması sağlanmalıdır.

Çocuk işçi çalıştıran işverenlerin %83'ü erkek, %17'si kadındır. İşverenlerle anket yapılırken kadın katılımcıların daha gerçekçi cevaplar verdiği gözlemlenmiştir. Fındık işletmelerinde 2015 yılında araştırmaya katılan işverenlerin %21,3'ü 2015 yılında 1 çocuk işçi, %40,4'ü 19 çocuk işçi, %21,3'ü 3 çocuk işçi, %8,5'i 4 çocuk işçi, %8,5'i 5 çocuk işçi çalıştırmaktadır. İşverenlerin %40,4'ünün tarımla ilgili mevcut yasa ve yönetmelikler hakkında bilgisi var iken, %59,6'sının bilgisi yoktur. Çocuk işçi çalıştırma ile ilgili yasa ve yönetmelikler hakkında bilgisi olan işverenlerin oranı ise sadece %36,2'dir. İşverenlerin fındık işçilerinin yaşını neye göre belirledikleri sorulduğunda %63,8'i iş yapabilecek durumda ise yaş sınırı gözetmediğini ifade etmiştir. İşverenlerin bu tavrı çocuk işçiliğinin ortadan kalkmasında negatif bir etkiye

sahiptir. Henüz etkin bir denetim mekanizmasının olmayışı da işverenlerin bu tutumu üzerinde büyük rol oynamaktadır. İşverenler işletmelerinde çalıştırdıkları en küçük işçinin 11 yaşında olduğunu söylemiştir. Araştırmada daha küçük yaşta işçi çalıştırdığını ifade eden işverene rastlanmamıştır. Ancak çocuklarla yapılan ankette en küçük işçi yaşı 9 olarak tespit edilmiştir. MGTİ'lerin fındık işçiliğinde çalışan çocukları yerel fındık işçisi çocuklara göre daha olumsuz koşullara maruz kalmaktadır. Çalışma koşulları ve çalışırken karşılaşılan tehlikeler bağlamında hemen hemen aynı zorluklar yaşanırken mevsimlik çocuk işçiler göç nedeniyle barınma konusunda dezavantajlı durumdadır.

Araştırma bulguları ve saha gözlemlerine dayanarak fındık tarımında çocuk işçiliğinin önlenmesi için şu öneriler geliştirilmiştir;

- ✓ Çocuk işçiliğini önleme ve ortadan kaldırma ile ilgili Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası hukuki düzenlemeler ve ülkemizdeki ulusal hukuki düzenlemeler etkin bir şekilde uygulandığında bu sorun büyük oranda çözülmüş olacaktır. Bu nedenle yeni hukuki düzenlemeler yapmak yerine mevcut hukuki düzenlemelerin uygulamayı konması ve denetiminin etkin yapılması için gerçekçi adımlar atılmalı ve bu düzenlemelere uyulmaması halinde caydırıcı boyutta yaptırımlar uygulanmalıdır.
- ✓ Uygulanması gereken cezai yaptırımlar net bir şekilde belirlenmeli ve kamu spotları vasıtasıyla halk bu konuda bilgilendirilmelidir.
- ✓ Çocukların mevsimlik tarım göçüne katılımı kesinlikle önlenmeli, tespit edildiği durumlarda çocuğun üstün yararı gözetilerek sağlıksız barınma koşulları, eğitimden mahrumiyet, yetersiz beslenme gibi olumsuzluklara maruz kalmaması için aile inisiyatifine bırakılmadan devlet eli ile yatılı devlet okullarına koşulsuz şartsız yerleştirilmelidir. Bu tarz tam teşekküllü ve çocukların güvenli bir şekilde barınabileceği yatılı bölge okullarına ödenek ayrılmalı ve mevsimlik tarım göçüne katılan ailelerin çocukları burada hiçbir ücret ödemedi kalabilmelidir. Saha gözlemlerindeki tespitlere göre bazı aileler, çocukların Şartlı Eğitim Yardımına maaş gözüyle bakmakta sırf bu nedenle kayıt yaptırmakta ancak okula devam konusunda hiçbir şey yapmayarak çocukları ile birlikte mevsimlik göç etmektedir. Dolayısıyla yapılan yardım amacına ulaşmamış olmaktadır. Şartlı Eğitim Yardımı gibi amacına ulaşmış denetlenemeyen yardımlar yerine bu ödenekler tam teşekküllü yatılı devlet okullarına ayrılmalıdır.
- ✓ Şartlı eğitim yardımı gibi doğrudan gelir desteği alan ailelerin çocukları okula devam konusunda takip edilerek işçilik yaptığı tespit edilenlerin bu yardımdan yararlanmaları şarta bağlanmalıdır.
- ✓ Nitel ve nicel bilgilere dayanarak çocuk işçiliği hakkında yapılacak analiz ve çalışmaların sayısı artırılmalı ve ürün bazlı olarak genişletilmelidir.
- ✓ Çocuk işçiliğinin temel nedeni sayılan yoksulluk uzun vadede ortadan kaldırılacak çok boyutlu bir sorundur. Yoksulluğun yanında bazı ailelerle yapılan birebir görüşmelerde yoksulluğa ilaveten şartlar iyileştirildiğinde dahi çocuğu ekonomik bir değer olarak görme ve çocukların eğitimini boşa zaman kaybı olarak görme eğilimi gözlenmiştir. Bu nedenle çocuk işçiliğinin önüne geçmede ailenin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Aileleri bilinçlendirmek için eğitim programları düzenlenmelidir.

- ✓ Etkin denetimin uygulanabilmesi için tarımla ilgili her çalışmada da belirtildiği gibi 50'den az işçi çalıştıran işletmeler 4857 sayılı İş Kanunu kapsamına alınmalı ve tarımsal işletmelerde düzenli veri kaydı tutulmasına yönelik denetimle ilgili önemli adımlar atılmalıdır.
- ✓ Tarım işçisi ailelerin sosyal güvence ve emeklilik haklarından yararlanması için çalışmalar yapılmalıdır. Bu durum aile refahını arttıracak bu da çocuk işçiliğini önlemede uzun vadede etkili olacaktır.

Araştırmaya başlandığı sırada ulaşılan her çocuk işçinin; hanehalkı bireyi ve çalıştıran işvereni ile anket yapmak hedeflenmiştir. Ancak barınma alanında yapılan anketler, ailelerin iş dönüşü yorgun olması nedeniyle tüm hanehalkı bireyine ulaşılamamıştır. Göç eden işçiler, riskli gördükleri için çalıştıkları işvereni söylememişler, bu nedenle işveren anketi çoğunlukla yerel işçi çalıştıran işverenlerden oluşmaktadır. İşverenlerin çocuk işçileri ücret karşılığı çalıştırdığını kabul etmemesi ve bunu ispatlamanın zorluğu araştırmanın en büyük sınırlılığını oluşturmaktadır. Çocuk işçi çalıştıran işverenlere ulaşmak zordur. Literatürde kapsamlı olarak işverene ulaşan araştırma bulunmamaktadır. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalar, 18 yaş altı çocuk çalıştıran işverenleri kapsamlı ve işverenlerin çocuk işçi çalıştıramaması yönünde öneriler geliştirmelidir.

Sonuç olarak çocukken tarım işçisi olarak çalışmak ve mevsimlik tarım göçüne katılmak çocukları pek çok açıdan olumsuzluklarla karşı karşıya bırakmakta ve gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir bu da çocukların kaliteli yaşam hakkına engel olmaktadır. Çocukların bir işte çalışmamak temel hakkıdır fakat genellikle yoksulluk nedeniyle çocuklar bu haklarından yoksun bırakılmaktadır. Çocukların bu hakkının gözetilmesinde elbette ailenin rolü büyüktür ancak aileler yoksulluktan dolayı çocuklarını çalıştırmak zorunda kalmakta ve bu çocukların eğitim hakkını da elinde almaktadır. Yoksulluk nedeniyle zorunlu çalıştırma dışında bazı çok çocuklu aileler çocuklarını çalıştırmayı bir ev geçindirme yolu olarak benimsemişlerdir, ailelerin bu algısının kırılmasında eğitimin rolü büyüktür. Ülke politikaları geliştirilirken tüm bunlar göz önünde bulundurulmalı, çocukların temel haklarının korunmasını garanti eden düzenlemelerin denetimi yapılırken, ülke şartlarının göz önünde bulundurulduğu ulaşılabilir hedefler konulmalıdır.

7. KAYNAKLAR

- ANONİM, 2015. <https://sedatsen.files.wordpress.com/2015/02/bilim9-c3b6c49frenci-sunumu.pdf>. [Son erişim tarihi: 07.05.2016]
- ANONİM, 2016. Çocuk işçiliği tanımı, Türkiye’de çocuk işçiliği sorunu. <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>. [Son erişim tarihi: 28.12.2015]
- ANONİM, 2016. <http://iskanunu.com/portal/wp-content/uploads/2013/02/cocuk-ve-genc-iscilerin-calistirilma-usul-ve-esaslari-hakkindaki-yonetmelikte-degisiklik-yapilmasina-dair-yonetmelik.pdf>. [Son erişim tarihi: 21.09.2016]
- ANONİM, 2016. Tarımda en kötü biçimlerde çocuk işçiliği, <http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/cgm.portal?page=cc&id=8>. [Son erişim tarihi: 28.07.2016]
- ASPB, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Genelgesi (2012/20), Sayı: B.17.0. ÇHG.0.14.00.00-74, Tarih: 20.09.2012.
- AVŞAR, Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI, E. 2012. Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği Mücadele Stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2 (1): 9-40.
- BM Çocuk Hakları Sözleşmesi. Resmi Gazete Tarihi:11.12.1994, Resmi Gazete Sayısı: 22138. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf. [Son erişim tarihi: 24.08.2016]
- BOYBEK, S. 2009. Sosyal yardım uygulamaları ve çocuk işçiliği arasındaki ilişki: Keçiören örneği. Uzmanlık tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 144 s.
- BOZOĞLU, M. 2013. Fındık Tarımında Çocuk İşçiliği. Çocuklar Bahçeye Girmeden 2013 Yılı Eylem Planı Çalıştayı.
- BULUT, E. ve ÖZ, C. 2013. Mevsimlik tarım işçilerinin Türk hukuk sistemi içerisindeki yeri. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1 (1): 94-111.
- BULUT, E. ve ÖZ, C. 2014. Düzgün İş Bağlamında Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. *Bilgi Dergisi*, 28: 99-121.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. 2012. Veri Analizi El Kitabı, Pegem Akademi, Ankara, s. 201.
- BÜYÜKTARAKÇI, S. 2009. İş hukukunda mevsimlik işler ve kampanya işleri. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 123 s.
- CEYHAN, M. A. ve ÇAYIR, K. 2012. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar İçinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 393, İstanbul, 294 s.

- ÇSGB. 1992. Tarımda Çocuk İşçiliği ile Mücadele İçin Yürütülen Projeler. <http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/faaliyetler/denetimdisi/ilococuk>. [Son erişim tarihi: 11.10.2016]
- ÇSGB. 2010-2013. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara. <http://app.csgb.gov.tr/isggm/oshaturkey/sunumlar/104.pdf>. [Son erişim tarihi: 21.08.2016]
- ÇSGB. 2014. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması projesi. <http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/cgm.portal?page=cc&id=4>. [Son erişim tarihi: 14.12.2015]
- ÇSGB. 2014. Eğitim yoluyla çocuk işçiliğiyle mücadele (tarladan okula) projesi. <http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/cgm.portal?page=cc&id=4>. [Son erişim tarihi: 14.12.2015]
- ÇSGB, 2014. Avrupa Sosyal Şartı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 06, ISBN: 978-605-4971-01-5, Ankara.
- ÇSGB. ILO. 2015. Fındık tarımında çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi projesi. http://www.ilo.org/ankara/WCMS_392488/lang--tr/index.htm. [Son erişim tarihi: 01.09.2016]
- DEMİR, M. 2015. Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarına ilişkin değerlendirmeler ve öneriler. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 44: 177-194.
- ERSADO, L. 2005. Child labor and schooling decisions in urban and rural areas: comparative evidence from Nepal, Peru, and Zimbabwe. *World Development*, 33(3): 455-480.
- GİRESUN VALİLİĞİ, Özel Kalem Müdürlüğü, Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Genelgesi. 2011. Sayı: B.05.4.VLK.0.28.04.00/010, Tarih: 11/08/2011.
- GÖKALP, T. 2011. Türk iş hukukunda çocuk işçi çalıştırma, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2 (1): 125-135.
- GTB, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. 2016. 2015 yılı fındık raporu. Ankara.
- GTHB, 2016. Giresun 2015 yılı faaliyet raporu, Giresun.
- GÜLÇUBUK, B. ve YILDIRAK, N. 2003. Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Türk-İş/Tarım-İş Yayınları: 3036, Ankara, 43 s.
- GÜLÇUBUK, B. 2012. Tarımda çocuk emeği sömürüsü ve toplumsal duyarlılık. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2: 75-93

- GÜNÖZ, M. 2007. Çocuk işçiliği sorunu ve çözüm önerileri. Uzmanlık tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 101 s.
- GÜZEL, B. 2016. 21. Yüzyılda çocuk işçiliği ile mücadele ilerleme raporu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42): 1993-1998
- HARÜTSGAM. 2013. GAP Tarımda çalışanların sağlığı araştırması raporu, 2013 Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi (HARÜTSGAM) Yayını, No: 4, Şanlıurfa.
- HAVLİOĞLU, S. Ve KORUK, İ. 2013. Göçebe mevsimlik tarım işçisi ergenlerde yaşam kalitesi düzeyi ve sorun davranışları. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 11 (1): 11-22.
- HOŞGÖR, A. G. 2013. Mevsimlik tarım göçündeki çocukların eğitimsizlik görüntüsü. *Perspectives: Türkiye'den Siyasi Analiz ve Yorum, Heinrich BöllStiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*, 6 (13): 38-41.
- ILO, 2013. Global Estimates and Trends 2000-2012, Governance and Tripartism Department, 48 s.
- ILO, 2013. ILO-IPEC Yapılmış Proje Çıktıları, Yazılı Konu Önergesi, Sayı: 43728771-610.00-, Kalkınma Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğü, 2013. Ankara.
<http://www2.tbbm.gov.tr/d24/7/7-21780sgc.pdf>. [Son erişim tarihi: 30.11.2016]
- İLİK, B. ve TÜRKMEN, Z. 1994. Çocuk İşçiliğinin Temel Nedenlerinden Birisi Olan İç Göç Araştırma Projesi Dokümanı, ILO Yayınları, Ankara.
- KALKINMA ATÖLYESİ, 2010. Fındık hasadında çalışan çocuklar için model eylem planı, 2010 çocuk işçi tahmini.
<http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wp-content/uploads/2014/07/FINDIK-EYLEM-PLANI.pdf>. [Son erişim tarihi: 13.10.2015]
- KALKINMA ATÖLYESİ. 2012, 2013. Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı. Altan Matbaası, Ankara, 31 s.
- KALKINMA ATÖLYESİ. 2014. Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Tarım İşçilerinin Çocukları, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması. Altan Matbaası: 1, Ankara, 232 s.
- KARAMAN, K. ve YILMAZ, A.S. 2011. Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 3(1): 211-226.

- KAYA, M. ve ÖZGÜLNAR, N. 2015. Mevsimlik (gezici/geçici) tarım işçilerinin iki yerleşim birimindeki yaşam koşulları ve sağlık durumlarına niteliksel bakış. *Turk J Public Health*, 13(2): 115.
- KAYA, N. 2012. Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar ve Ayrımcılık: Kavramsal Çerçeve ve Temel Sorunlar. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 393, İstanbul, 294 s.
- KORUK, İ. ve ŞİMŞEK, Z. 2009. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri; mevsimlik göçebe tarım işçiliği. *Çalışma Ortamı Dergisi*, 105: 7-9.
- KORUK, İ. 2010. İhmal edilen bir grup: göçebe mevsimlik tarım işçileri. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38: 18-22.
- KORUK, İ. ve ŞİMŞEK, Z. 2010. Göçebe mevsimlik tarım işçisi olan ve olmayan kadınlarda tetanoz aşılama durumu ve ilişkili diğer faktörler. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 8: 165-75.
- KUMAŞ, H. 1993. Türkiye'de çalışan çocuk gerçeği ve çalışma koşulları. Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- LEVY, V. 1985. Cropping pattern, mechanization, child labor, and fertility behavior in a farming economy: rural Egypt. *Economic Development and Cultural Change*, 33(4): 777-791.
- LORDOĞLU, K. ETİLER, N. 2014. Batı Karadeniz Bölgesinde mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çalışan çocuklar üzerine sınırlı bir araştırma. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2: 115-133.
- MEB, İlköğretim Genel Müdürlüğü, Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların Eğitimleri Genelgesi. Sayı: B.08.0.İGM.0.73.04-200/5410, Tarih: 20 Nisan 2011.
- MİGA. 2012. Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. <http://docplayer.biz.tr/200676-Tarimda-mevsimlik-isci-gocu-turkiye-durum-ozeti-mevsimlik-isci-gocu-iletisim-agi-miga.html>. [Son erişim tarihi: 21.08.2016]
- ÖZEN, Y. GÜL, A. 2007. Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu, *KKEFD/JOKKEF*, sayı 15: 395-422.
- ÖZTÜRK, A. B. 2008. Kentteki çocuk yoksulluğu: Keçiören örneği. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 177s.
- ÖZTÜRK, İ. 1994. Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Tarihsel Gelişimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları: 2630, Ankara 2-35 s.

- RG, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi. Resmi Gazete Tarihi:27.01.1995, Resmi Gazete Sayısı: 22184.
- RG, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. Resmi Gazete Tarihi: 06.04.2004, Resmi Gazete Sayısı: 25425.
- RG, Çocuk Koruma Kanunu. Resmi Gazete Tarihi: 15.07.2005, Resmi Gazete Sayısı:25876.
- RG, Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar. Karar Sayısı: 2014/7253, Resmi Gazete Tarihi: 7 Şubat 2015, Resmi Gazete Sayısı: 29260.
- RG, İlköğretim ve Eğitim Kanunu. Resmi Gazete Tarihi: 12.01.1961, Resmi Gazete Sayısı:10705.
- RG, Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi (2010/6). Resmi Gazete Tarihi: 24.03.2010, Resmi Gazete Sayısı: 27531.
- RG, Polis Vazife Ve Salâhiyet Kanunu. Resmi Gazete Tarihi: 14.07.1934, Resmi Gazete Sayısı:2751.
- RG, Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği. Resmi Gazete Tarihi: 27.05.2010, Resmi Gazete Sayısı: 27593.
- RG, Türk Cumhuriyeti Anayasası. Resmi Gazete Tarihi: 09.11.1982, Resmi Gazete Sayısı:17863.
- RG, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. Resmi Gazete Tarihi: 06.05.1930, Resmi Gazete Sayısı:1489.
- RG, 138 No'lu ILO Asgari Yaş Sözleşmesi, (Resmi Gazete Tarihi: 21.06.1998, Tarih Resmi Gazete Sayısı:23379)
- RG, 182 No'lu ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi. Resmi Gazete Tarihi: 27.06.2001, Resmi Gazete Sayısı: 24445.
- RG, 4857 Sayılı İş Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 10.06.2003, Resmi Gazete Sayısı: 25134.
- SARIÖZ, D. 2001. Çalışan Çocukların Sosyo-Ekonomik Özellikleri ile Çalışma Koşullarının Benlik Saygısı Düzeylerine Olan Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- SARPER, S. 2009. İş Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, s. 231.

- URAL, A., KILIÇ İ. 2013. Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 296.
- SUNAL, O. 2006. Çocuk emeğinin coğrafya atlası. *Çalışma Ortamı Dergisi*, 87: 28-30.
- TBMM, 2015. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 5, Sıra Sayısı: 716, Mart 2015, Ankara.
- TUNÇCAN, N. 2000. Çocuk işçiliği: nedenleri, boyutları ve küreselleşen dünyadaki konumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 44 (1): 243-259.
- TÜİK, 2006. Çalışan çocuklar raporu, Yayın No: 3091, Ankara.
- TÜİK, 2012. Çalışan çocuklar raporu, Yayın No: 4113, Ankara.
- TÜİK, 2012. Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>. [Son erişim tarihi: 20.09.2016]
- TÜİK, 2014. İstatistiklerle Çocuk, Hanehalkı tanımı. 2014. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=269. [Son erişim tarihi: 04.05.2016]
- UYSAL, M. 2014. Mevsimlik tarım işçiliği, çocuklar ve eğitim projesi. Program Kodu:1001 No: 112K601, Ankara.
- Yargıtay 2010 kararı, Yrg. 9. HD.'nin, 12.10.2010 tarih ve E. 2008/35528, K. 2010/28674 sayılı Kararı, Mevsimlik iş tanımı. <http://iskanunu.com/portal/wp-content/uploads/2010/10/mevsimlik-calismada-yillik-izin-durumu.pdf>. [Son erişim tarihi: 19.07.2016]

ÖZGEÇMİŞ

Merve YILMAZ 1987 yılında Giresun'da doğdu. İlk, orta, lise öğrenimini Giresun'da tamamladı. 2009 yılında girdiği Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden 2013 yılında Tarım Ekonomisti olarak mezun oldu. Şubat 2014'te Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimine başlamıştır. Yüksek lisans eğitimine 2015-2016 Bahar Dönemi'nden itibaren Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda devam etmektedir ve 18 Şubat 2016 yılından beri Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.